

SZŐLLŐS SÁNDOR

Empátia: félreértések és kihívások*

Az empátia, mint fogalom, nagyon népszerű lett az egész világon az elmúlt harminc évben. Egyfajta kulturális és politikai dogmává vált az a feltételezés, hogy több emberi empátia megoldaná sok egyéni, társadalmi és nemzetközi problémánkat. Ezt olyan prominens személyiségek terjesztették mint Clinton és Obama amerika elnökök („I feel your pain”) és Bill és Melinda Gates; több ezer könyv népszerűsíti az empátiát olyan grandiózus címekkel mint „Az empatikus civilizáció”; ezen kívül szorgalmazzák az empátia oktatását az iskolákban és nagyvállalatok az „empátia kultúráját” akarják terjeszteni.

Megtisztelő meghívásukra én a klinikai pszichológia szemszögéből szeretném megközelíteni az empátiát: először magáról a fogalomról majd félreértésekről és kihívásokról szeretnék beszélni az empátiával kapcsolatban, különösen mivel átfogó témánk az „empátia alkonya”.

Itt még azt kell hozzátennünk, hogy az empátia népszerűsége arra a pszichológiai feltételezésre alapozódik (bár ez sokszor nem világos), hogy az empátia altruista viselkedéshez vezet, tehát az emberszeretet, az önzetlenség, az emberbaráti cselekedetek alapja. Több empátia több, egyének és csoportok felé irányuló, jó cselekedethez vezet (szeresd felebarátodat mint önmagadat) és növeli a közjót.

A fogalom történetéről nagyon röviden csak annyit, hogy a szó ógörög eredetije erős szenvedélyt jelentett. Modern szóhasználatát az angol Titchener, egyike az első modern értelemben vett pszichológia kutatóknak, teremtette meg 1909-ben amikor *empátiának* fordította a német „Einfühlungsvermögen” kifejezést, amely magyarul a beleélés képességét jelenti. Ezt Titchener német filozófusoktól (például Theodor Lipps) vette át, akik az esztétika és irodalom területén azzal foglalkoztak, hogy a néző vagy olvasó hogyan éli magát bele vagy tud azonosulni egy kép vagy irodalmi alkotás tartalmával. Titchener, aki az amerikai Cornell egyetem professzora lett, nagy hírnévnek örvendett a huszadik század legelején, aztán letűnt az empátiával együtt. Mivel az empátia szó és a beleélés fogalma csak 1909-től jelent meg a pszichológia szűk szakmai köreibben és csak az utolsó 30 évben terjedt el a közhasználatban, ezért nagyon nehéz korábbi irodalmi és más utalásokat (a Bibliától Shakespearen át a modern irodalomig) értelmezni, hogy vajon mennyiben beleélésre gondoltak-e hasonló fogalmak (együttérzés, szánalom, részvét, sajnálat; az angol compassion, stb.) használatakor.

* A Csokonai Vitéz Mihály Irodalmi és Művészeti Társaság 2018. október 12. és 14. között megrendezett tanulmányi napjainak témája Az empátia alkonya volt. Ott hangzott el ez az előadás, mint a konferencia alighanem legjelentősebb szakmai eseménye.

Az 1940-es évektől kezdődően, Carl Rogers, amerikai pszichológus kidolgozta humanisztikus, személyközpontú terápiáját. Ő lett a modern empátia fogalom úttörője, a terápia egyik központi feltételévé tette az empátiát. Rogers megfogalmazásában az empátia a Másik személy belső világának minél pontosabb átélése, beleélés (Buda Béla nyomán én ez utóbbi szóhasználatot követem). Itt az empátia nem egy individuális, hanem egy interperszonális, interszubjektív folyamat két személy között, egy sajátos megértés. Ez az empátia, a terapeuta hitelességével, őszinteségével és a Másik feltétel nélküli elfogadásával együtt ideális feltételeket teremt arra, hogy a két ember autentikus kapcsolatba kerüljön és a Másik úgy érezze, hogy a terapeuta valóban figyel rá és megérti őt. Ez a folyamat aktív hallgatást, melegséget és gondoskodást is tükröz. Ez az empátia a specifikus, egyedi megértése a másik ember pillanatnyi érzelmeinek, indulatainak.

Hogy mindez lehetséges legyen, még egy feltétel szükséges: az empatikus terapeutának saját érzéseit, hangulatát, gondjait, belső világát félre kell tennie amennyire az csak lehetséges és a másikat kell hallgatnia és annak minden szóbeli és nem-verbális megnyilvánulására figyelnie. Ezen keresztül, a Másik személytől jövő visszajelzés érvényesíti, mutatja az empátia sikerét, hathatóságát vagy a melléfogást, az empatikus próbálkozás sikertelenségét (például azt tükrözöm vissza a Másiknak, hogy apja halála félelemmel tölti el, pedig a visszajelzés szerint: „a fenét félelem, rettentően haragszom rá, hogy itt vagyott”).

A fenti értelemben vett empátia gyakorlása nagyon nehéz, sok időt követel, lelkileg és fizikailag kimerítő (Ezért is nehéz más emberek problémáit sokáig hallgatni vagy elviselni mikor velük vagyunk vagy élünk.) Képzelnünk el, hogy beleéljük magunkat a Másik legfájdóbb, legszégyenletesebb, legirracionalisabb, legvisszataszítóbb, stb. érzéseibe, magunkra vesszük, átvesszük, átéljük ugyanazt (legalábbis feltételezzük) amit a Másik átél. Továbbá képzelnünk el ahogy beleéljük magunkat Más krónikus aggódásába, depressziójába, bűntudatába, szégyenébe, félelmébe, örvényező haragjába, reménytelenségébe, fizikai fájdalmaiba, a szerethetetlenség érzésébe, stb. (Itt fontos megjegyezni, hogy az empátia ugyanúgy jelenthet beleélést valaki sikerébe, élvezetébe, örömébe, újjongásába is.) Az empátia ilyen jellegű használatához komoly képzés és gyakorlat kell, hiszen meg kell tanulni egy kettős jelenlétet: hogyan érzékeljük a Másik ember belső világát, úgy mintha a sajátunk lenne, de soha nem veszítjük el az „úgy mintha” tulajdonságot. Tehát megőrizzük önmagunkat, ítélőképességünket, saját belső világunkat. Ha nem gyakoroljuk ezt a kettős jelenlétet, az komoly szakmai és személyes problémákhoz, közömbösséghez és úgynevezett „kiégéshez” vezethet.

A fent leírt empátia célpontja és tartalma mindig a másik ember és mindig csak egy ember. Ez az empátia nem csak professzionális viszonyokban létezik, hanem – kedvező körülmények között – sok közeli emberi kapcsolatban is, mint például szülő és gyermek, közeli barátok, házastársak, stb. között. De kedvező körülmények között ez az empatikus kapcsolat létrejöhet akárkivel, közelivel vagy idegennel. Ezek a kapcsolatok persze nem pontosan a fent leírt séma szerint történnek.

Bizonyos esetekben az empátia nem két ember együttlétében és találkozásában történik, hanem egy egyszemélyes, intraszubjektív folyamat játszódik le valaki iránt, aki nincs jelen. Ez a folyamat hasonló a fent elmondottakhoz, de nincs ott a MÁSIK, ilyenkor a másikkal való törődés, a másik iránti érdeklődés vezet minket. (Példa: szeretünknek fontos vizsgálója van és beleéljük magunkat izgulásába, kételyeibe, zsigeri félelmébe, stb.) Ez az intraszubjektív beleélés is fontos része a közeli emberi kapcsolatoknak, társas helyzeteknek, párkapcsolatoknak, szülő-gyermek, tanár-tanítvány kapcsolatoknak.

Mivel az egyszemélyes, intraszubjektív folyamatnál nincs visszajelzés a Másiktól, sokkal nagyobbak a hibalehetőségek. Empátiánk akkor sem mindig pontos vagy sikeres, ha saját érzéseinket vetítjük ki a másikra, saját életrajzunkat használjuk („én is voltam már ilyen helyzetben, tudom, mit érezhetsz”) vagy ha nem figyelünk a másikra (nagyon sokan, mikor úgy tesznek, mintha figyelnének, már saját mondókájukat fogalmazzák).

Még néhány szó az empátiáról, szoros szakmai értelemben. Empátia mint készség, emberi képesség, biológiailag jelen van mindenki-ben, valószínűleg nagy evolúciós szerepe volt, a csecsemő, majd gyermek és szülő kapcsolatában nagyon fontos, majdnem minden gyermek érdeklődik az iránt, hogy mi történik a Másikkban („theory of mind”). Különböző mértékben van meg ez a képességünk és különbözőképpen használjuk vagy sem. A beleélés nem automatikus folyamat. A segítő professzionális viszonyokban ez tudatos döntésen alapul. Más emberi kapcsolatokban a beleélés egy pillanatnyi, spontán érzelmi-zsigeri reakcióval kezdődik, majd egy belső (tudatos vagy tudaton kívüli) döntéssel folytatódik és tudatos erőfeszítés kell folytatásához. A döntés a beleélés megállítása is lehet (érzéseinket „befagyaszthatjuk”) vagy a beleélés gyorsan átalakul együttérzéssé vagy más önközpontú folyamattá (lásd lentebb az együttérzés tárgyalását).

A beleélés nem mindig kívánatos. A beleélés nem hasznos, sőt káros lehet sok esetben (pszichoterápia kamaszokkal, személyiségi szindrómák esetében, egyes emberek nehezen viselik az affektív intenzitást vagy nem érzelmi beállítottságúak).

Sok szakember különbséget tesz érzelmi (affektív) és kognitív empátia között. Az előbbi az érzelmi beleélésre, egy másik ember érzelmi világának átélésére vonatkozik, az utóbbi pedig a másik gondolatainak, motivációinak megértése, a másik „szemüvegén keresztül látni a világot”. Itt fontos megemlíteni, hogy az emberi empátia fogalmát és folyamatát neurofiziológiai és képi diagnosztikai (neuroimaging) tanulmányok támogatják az úgynevezett tükröneuron rendszerek felfedezésével (bár még itt is van sok vitatott kérdés). Hasonlóképp, van némi neurofiziológiai támogatása az érzelmi kontra kognitív empátia megkülönböztetésnek is. Ugyanakkor arra is rá kell mutatni, hogy a legtöbb esetben az érzelmi és kognitív empátia szorosan összefonódik.

Az empátia – altruizmus hipotézisnek komoly tudományos támogatása van: tehát empatikus reakció sokszor vezet altruista, emberszerető, gondoskodó, segítő szándékhoz – de nem feltétlenül cselekvéshez.

Eddig úgy beszéltem az empátiáról, mint egy kizárólagosan pozitív emberi képességről. Azonban a beleélésnek van egy „sötét oldala” is. Szociopaták, narcisztikus egyének, szélhámósok és politikusok sokszor fejlett érzelmi és főleg kognitív beleélési képességgel rendelkeznek, amit saját érdekeikre használnak. *Tehát az empátia értéke semleges: „jó” és „rossz” célokra használható.*

Eddig a klinikai pszichológia empátia vagy beleélés fogalmáról és annak alkalmazásáról beszéltem. Hol vannak itt a félreértések és kihívások?

Mind a szélesebb körű szakmai vitákban, mind a médiában, irodalmi körökben, és a kulturális és közéleti szférában az empátia fogalma sokszorosán félreértett és eltorzított lett. Ez a fogalmi zűrzavar összemosta a beleélést elsősorban az együttérzéssel, továbbá a sajnálattal, részvétellel, szánalommal, törődéssel, irgalommal stb. Legtöbbször az együttérzés van reménytelenül összekeverve a beleéléssel, ezért erre fogok most koncentrálni.

Az együttérzés (angolul compassion) nem a Másikra irányul, nem beleélés a másik világába, hanem az én érzésem a másikról. A beleélés mindig privát és intim; az együttérzés lehet privát és intim, de sokszor nyilvános és zajos. Ez az érzés lehet mély, lehet felületes, de önközpontú, nem a Másik van a középpontban. Valószínűleg az együttérzés pillanatnyi spontán érzelmi beleéléssel kezdődik, majd átalakul együttérzéssé. Ellentétben a beleéléssel, amely mindig csak egy emberre irányul, az együttérzés lehet „határtalan”. Együtt érezhetek egy emberrel, tízzel vagy három millióval, anélkül, hogy vesztenék az érzés intenzitásából. Együttérzés tehát irányulhat távoli, absztrakt sokakra, tömegekre. A legtöbb ilyen esetben persze nincs visszajelzés. Sokkal inkább, mint a beleélés, az együttérzés könnyen öncélúvá válik, mert (ellentétben a beleéléssel) jó érzéssel tölt el bennünket: az együttérzéssel „jót teszünk” (ennek is van neurofiziológiai bizonyítéka). Az előbbieket miatt az együttérzés sokszor szentimentális és felületes. *Az együttérzés könnyen manipulálható*, mert sokszor büntudattal kapcsolódik össze: ha nem érzel együtt valakivel vagy valamilyen csoporttal, akkor nem vagy jó ember. *Mind a szakmai irodalom mind a médiában és a nyilvánosság előtt folyó beszélgetések sokszor az empátia szót használják, de tulajdonképpen együttérzésről beszélnek.*

Az együttérzés szüksége globálissá vált és a naponta ránk zúduló információ tömeg miatt egyre kielezettebb és zsigeribb ingerekre van szükség ahhoz, hogy együttérzést és abból fakadó más altruista érzületet (szánalom, felháborodás, szolidaritás) és viselkedést, adakozást, jótékonytárgyat stb., váltsanak ki az emberekben. Ezt persze érdekcsoportok, politikai pártok, Facebook, média stb., maximálisan kihasználják egyéni és közéleti döntések befolyásolására. Az együttérzés tehát könnyen ideológiai tétellé válhat: kötelező lesz együttérzeni bizonyos emberekkel és embercsoportokkal és kötelező nem együttérzeni másokkal. Tehát *az együttérzés, kü-*

lönösen a szentimentális együttérzés, a haraghoz hasonlóan, rossz tanácsadó: zsigeri reakcióink szembeötlő, „égbekiáltó” eseményekre, képekre és videóra azonnaliak, nagyon könnyen manipulálhatóak. Például az elmúlt 3-4 év alatt lejátszódó népvándorlási dráma nagyrészt együttérzésről és annak manipulálásáról szól, nem empátiáról.

Ez a globalizált és mindent elárasztó „együttérzés kultúra” vezet az emberekben észlelhető „együttérzés fáradtságához”, amikor azt észlelik, hogy sok ezer emberrel és azok ügyeivel kéne együttérezniük és minden nap jön egy új ügy; azt is tudják, hogy ez az együttérzés szükséglet manipulált, a jótékonysággal csálnak, a hírekkel hazudnak stb. Így a választás, hogy ki vagy kik érdemlik meg együttérzésünket (és kikkel nem szabad együttéreznünk) nagyon nehezzé válik. *A fentiek miatt, ha valaminek van alkonya, az az együttérzés.*

A fentiekből következik, hogy emberek rendszeresen döntenek arról, hogy beleélték-e képességüket használják-e vagy sem és sokszor tudatosan „befagyaszttják” a beleélést vagy együttérzést. Erről a folyamatról nagyon keveset tudunk, szinte semmi kutatás nem létezik erről. Arról sem tudunk sokat, hogy hogyan történik a választás és átállás a Más-központú (tehát beleélés) vagy ön-központú (együttérzés) folyamatok között. Ez valószínűleg tudatos és tudaton kívüli döntések sorozatából áll. Az azonban világos, hogy az altruista viselkedéshez és cselekedetekhez több kell, mint a beleélés (és/vagy az együttérzés). Az empátiának (és az együttérzésnek) fontos szerepe van az emberi kapcsolatokban és az altruista motiváció felkeltésében. De ahhoz, hogy ez az altruista motiváció emberbaráti cselekedethez vezessen, belső döntések sorozata szükséges. Hogy egy ismert példával éljünk, az irgalmas szamaritánus példabeszédben a pap és a levita elmegy a félholtra vert ember mellett. Ők tehát nem engedik pillanatnyi beleélésüket vagy együttérzésüket a félhalott lártán cselekedetté érni, hanem valamilyen döntéssel „befagyaszttják” érzéseiket. A szamaritánus viszont, miután „megesett rajta a szíve” (empátia?) úgy *dönt*, hogy követi altruista motivációját és cselekszik, gyakorolja a felebaráti szeretetet egy idegennel szemben és bőkezűen segít. Tehát, tudományosabb kifejezéssel élve, az empátia *szükséges, de nem elégséges* ahhoz, hogy altruista módon *cselekedjünk*. Az altruista cselekvés valószínűleg érzelmi-empatikus élmények és racionális döntések kölcsönhatásából születik.

Összegezve, *az empátia, köszöni szépen, jól van, nem érez semmiféle alkonyt*. Kihívásunk az, hogy hogyan teremtsünk több olyan alkalmat amikor embertársainkkal empatikus kapcsolatokat tudunk kiépíteni. Ez lenne a csírája több emberbaráti cselekedetnek és megfontoltabb egyéni és társadalmi döntésnek. Második kihívásunk az, hogy úgy *döntsünk*, hogy *gyakoroljuk* (mint az irgalmas szamaritánus) beleélt képességünket. Végül pedig tudatosabban kell hogy döntsünk arról, mikor kövessük *cselekedetekkel* beleélt képességünk készítését.

P É N T E K I M R E

Az otthonosság színei és formái

KOTNYEK ISTVÁN KANIZSAI TÁRLATÁRÓL

A MAGYAR PLAKÁT HÁZBAN

A vidéken kiteljesedő művészpályák többnyire nem kapják meg azt a figyelmet és elismerést, ami kijárna nekik. Távolság az Új Művészet és Balkon „horizontjától”, a „károntról” és megannyi más lehetőségtől mégis jelentős életművek jönnek létre. Felfedezésre várva. Azt hiszem, ezek közé tartozik Kotnyek Istváné is, aki kirakattervezőként és dekoratőrként kezdte – mint a ma már sikeresebb, generációjához tartozó, autodidaktaként induló pályatársak, Samu Géza, Bukta Imre, Hegedűs 2 László, Lois Viktor, fe Lugossy László, ef Zámbo István –, s hozzájuk hasonlóan, valódi profivá képezte magát. Több műfajban is. Filmesként és fotósként sokkal inkább számon tartja a szakma, mint képzőművészként. Pedig festőként is kialakította maga öntörvényű formarendjét és színvilágát. S talán ami festészetében „elvész”, stilizálódik, légiessül, az újabb objekt művészetében ölt alakot. S ebben a sajátos plasztikai világában, különös hatásokkal, ízekkel a colour local, helyi szín is erőteljesen képviselteti magát. Másrészt, még a nyolcvanas évek elején született kategória szerint: a rurális avantgárd körébe tartozik eljárása, mely az (idejét) múlt mezőgazdasági eszközök, szerszámok, szerkezetek „átlényegítésében” leli örömét. Tíz évvel ezelőtt a nagykanizsai Hevesi Sándor Művelődési Központ felújított galériájában az újabb évek festői terméséből láthattunk válogatást (*Áthozat a múlt századból*), míg a zalaegerszegi Gönczi Galériában *Mentés másként* címmel plasztikáit, tárgy-kollázsait állította ki. Mindkét kiállítás arról tanúskodik, hogy Kotnyek István festőként és szobrászként is képes a kor progresszív művészetének nyelvén fogalmazni, az elzárkózás, a visszahúzódás nem jelent elszigeteltséget, provincializmust. A spontán alkotókedv és minőségelv megnyilatkozásait tükrözik művei. Erdély Miklós soraival jellemezhetjük a folyamatot, amivel Kotnyek István dolgozik: „A szándéktalan és könnyűkezü eredmény a szépség egyik szinonimájaként él az emberben.” Mert nem csak a folyamat a lényeges, hanem a „könnyűkezü” eredmény, „a szépség egyik szinonimája”.

Pedig a „képalkotó” nincs könnyű helyzetben.

A posztmodern utáni festészet szemmel láthatóan, zavarban van. Szívesen visszafordulna a cserbenhagyott művészi eszközökhöz, de a többség nem hajlandó letérni a választott útról.

Az aszketikus, dekonstruktív irányzatok mintha kifulladtak volna, a magánmitológiák kiüresedtek, az új, színre lépő művészetgenerációk alapélménye az alternatíva nélküliség. Az elhúzódó válság arra ösztönzi a résztvevőket, hogy „mentsük, ami menthető”. Bár egyesek nyíltan szakítanak a nonfiguratív ábrázolásmóddal, a művészeti problémák belterjes boncolgatásával, és harsányan belevetik magukat az újfigu-

rativitás csábító karjaiba, mert a „képéség” már a piacot és műkereskedőket is megfertőzte. Ám a zöm, a hűségesek, a kitartóak, akik nem adják fel, makacsul keresik azt a minimumot, határhelyzetet, keskeny sávot, amely a modellálás és valóság, az elméleti konstrukciók és az érzéki megjelenítés között húzódik. Nevezhetjük ezt „illuzionizmusnak” is, mely mindenképpen tárgyias alapokra épül, de ugyanakkor a tárgy látványát felbontja, elbizonytalanítja a körvonalakat, síkban, torzító perspektívában jelenít meg (nem mimetikus), mintegy összelapítja, kivasalja a három dimenziót. Az illuzionisták erőteljes ecsetvonásokkal dolgoznak, olykor fakturálisan hordják fel a vászonra a festéket – mintha így akarnák pótolni az elveszett dimenziót, vagy így lázadnak az önként vállalt korlátok ellen; színek és formációk sejtelmes kavalkádja tárul elénk, mintha egy rejtvényt, rébuszt kellene megfejtenünk. A kép ugyan önmagában áll, felszippantja a valóságot, mégis folyton visszautal a maga „életszerűségére”, spirituális tartalmakkal telítődik, de a színességéről, a színek autonóm jelentéseiről nem mond le. Felkínálja a maga poétikus kiismerhetetlenségét, de a töredékesség, a többértelműség, a véletlen elemek vitustánca feltartóztatja a zavartalan befogadást, és akadályok egész sora nehezíti meg azt a fajta vizuális megnyugvást, amit a néző óhatatlan elvár. Mégis: a szerkesztés dekorativitása, a szinte lélegző kolorizmus, az ironikus beállítások, foszlányok, romok, álomcafatok vibrálása magnetikusan vonzza a tekintetet. S szerez híveket ennek az alkotói felfogásnak.

Nos, valamiképpen Kotnyek István festészetét is a fentebb vázolt „illuzionizmus” körében értelmezhetjük legmegnyugtatóbban. Festőnk jeleket, jelzéseket és dinamikus színimpressziókat von ki a fölkínálkozó látványból, hogy létrehozza a maga egyszerű, megismételhetetlen tárgyias képi vízióját. Ellentmondás ez? Az, feltétlenül. Mégis, ez a termékeny ellentmondás teszi izgalmassá ábrázolásmódját. Ez a párás, sejtelmes, derengő légkör, a bizonytalan körvonalak, elmosódó kontúrok tekinthetők alaphelyzetnek, a létezés szinkronjának. Felfogásával nincs egyedül. Itt, Nyugat-Dunántúlon, a tágan értelmezett Pannóniában, szlovén, osztrák és magyar művészek természetes, kiforrott „anyanyelve” ez a kifejezőmód. Ludvig Zoltán és Dániel, Stampler Lajos, Balogh István Péter, Nagy Kálmán, Ágh Edit, Oroszy Csaba nevét említhetném hirtelenjében, s bővíthetném a névsort a dunántúli-osztrák EU-régiós tárlatok számos résztvevőjével.

De ennyi elég az elméleties ráközelítésből. Hisz elsősorban a kiállított képek az érdekesek, mert a művész valamiféle összegzés igényével válogatta össze az itt látható kollektívát. Ami teljesen nyilvánvaló: Kotnyek István, rátalálva erre a sajátos, több módon körülírt festői nyelvre, rendkívül konzekvens. A variációk számosak, hol fesszebbek, hol oldottabbak, de az illuzionizmus marad. A határhelyzet marad. Ha tájképeket fest, s e mostani válogatás bőven merít e témából, akkor is elszakad a naturától, a fotografikus látványtól – ő csak tudja, mitől kell eloldozódnia –, színekkal felidézett emóciókat jelenít meg. Nagy élmény volt találkozni Kotnyek István csendéleteivel. A csendélet bensőséges műfaj, az intimitás közvetítője. S szinte már kiment a divatból. Ám a kanizsai művész kedvét leli e bizarr tárgygyűttesek megfestésében. S itt lelhetünk rá arra a motívumra, amely delejező pontja, állandó visszatérője ennek

a piktúrának. A gömbről van szó – egyik kisfilmje is ezt a formát „boncolja”, gyötri, teszi ki mindenféle hatásnak –, ez a mágikus, önmagába záródó forma egyfelől a maga geometriai tökéletességével, másfelől körték, almák, hagymák érzéki köntösében megjelenve adja az elveszett (életérzés) Édenének illúzióját. Számomra egyik leghatásosabb mű a *Csendélet-töredék*. Szinte megbűvöli a nézőt. A derengő gyümölcsformák, a szőlő nyers zöldje, a körte barnássárgája, a véletlenszerű és tudatos elrendezés bája, a felbomló és mégis összeálló keret/fal, az elbillenő, átlós perspektíva – hiányokkal, résekkel „tűzdelve” – mégis képes a teljesség (szépség) illúzióját felkelteni. Kedvelt megtevesztése a szalvétával való játék. A mintázat és valós tárgy „összemosása”, egymásba tűnése.

Az ember nélküli tájak, az elrendezőt sejtető csendéletek mellett találkozunk figuratív ábrázolással is, ugyanennek az illuzionizmusnak a jegyében. Festőnk, aki a szavaknak is mestere, tisztában van a József Attila-i „névvarázs” természetével, kiderül ez találó, szellemes címadásaiból, az *Áthozat a múlt századból* címet adta korábbi kollekciónak. Szerintem többről, illetve másról van szó. Legalábbis nekem minden képe dermesztően jelen idejű, a mulandóságból „előpárálló” metafizikus időntúliség aurája lengi be valamennyit.

És most újabb kiállítás, jubileumi tárlat, a 70 éves festő újabb nekifutása mester-ségbeli kitérülésként. Talán ezért is adta az ironikus címet a mostani megmutatkozásnak, *Festegetsz még?*

Nos, Kotnyek István festeget, sőt, fest, talentumának tartalékából mindent beleadott ebbe a kanizsai, Magyar Plakát Házban rendezett festmény-felvonulásba.

1964 – a kezdet dátuma. Egy *Rembrandt-másolat* és egy *Falusi udvar*. Kotnyek István egy szokatlan módszerhez folyamodott: kiállította minden évből egy-két jellegzetes munkáját. A néző követheti az átalakulások stációit, miként nyert alakot az a bizonyos, általam emlegetett „illuzionizmus”, aminek talán két epizódját említhetném – a Kokas-hatást –, mely több éven át befolyásolta a festő szemléletét és temperamentumát, és a verbalizmust, amely több ágon elért hozzá, talán a szombathelyi Tóth Csaba révén; a kép és szómágia, ez különösen közel áll Kotnyek alkotó módszeréhez, s ki is aknázza ezt a maximálisan. A benne bujkáló realistát a 1978-as *Labdatartás* című két kép bizonyítja. A kissé naiv beállítás, figuratartás kiváló kvalitásról árulkodik, szinte sajnáljuk, miért nem ment végig ezen az úton is. De a kiállítás zömét a reflexiók adják: a mesterek nyomán keletkezett, újragondolt, újrafestett képírói látványságok. Nos, valóban egy szubjektív válogatás lep meg, amiből az ironia sem hiányzik. Claude Monet impressziója a pipacsaszálásról – ez az egyik kép. (A címe – beleírva a kép felületébe.) A virágfestményeiről világhírű vált festő egy drasztikus színorgia által van megidézve, a pipacsaszirmok piros özöne szinte beteríti a kiszemelt négyzet területét. *Szinyei Merse Pál – Kidolgozatlanul hagyja képét* – szintén a képbe írva. A magunk előtt látott kompozíció jól ismert alakjai helyett nyers, kidolgozatlan ecsetvonásokat látunk, mint jelzesszerű attribútumait egy képzeletünkbe ivódott remekműnek. *Rippl-Rónai Józsefmár nem kukoricázik* – idéződik fel a Kaposvárra visszavonult festő alakja. S így, sorra-rendre megjelennek Kotnyek kedvenc festői,

Jean-Baptiste Chardin, báró Mednyánszky László, Fra Angelico, Munkácsy, akinek képét „sötét aszfalt nyeli el”. Hát nem is tudom..., ezek a sajátos „idézetek”, némi humorral átszöve, átszínezve, kedves gesztusok, de túl nagy hatást nem váltanak ki. (Legalábbis belőlem.)

A műfaji kalandozás tekintetében a csendéletek és „tájmetszetek” azok, amelyek igazán meg tudják szólítani a szemlélőt. *A négy körte*, *A Vincent kertje* vagy a *Kilences*, az *Éretlen naspolyák* bájos konstrukciók, a számmisztika, az okkultista elrendezés képes felkelteni azt a festői révületet, amely továbbblendíti fantáziánkat a végtelenbe nyíló távlatokba. Van még egy kedvenc témája Kotnyeknek, amely a korábban emlegetett illuzionizmusnak ad megvalósulási terepet. A természet és technika, a civilizáció ütközése. A természettudományos utópiák egyik kedvenc területe: mi történik a civilizációs környezettel az ember eltűnése után? Miként foglalják el az „elszabadult” növények az épületromokat, gépi szerkezeteket? Kotnyek gyakorlatában sajátos festői provokációk ezek, elszabaduló víziók, mint a *Híres festő okos telefonjáról fest* című fantazmagória. Vagy az *Okos telefonra eső*. A filmes is megjelenik ebben a kontextusban: *Szalaghibá...tél, vagy a Göcseji táj...vonalkóddal*. És az egyik utolsó kép a *Felhő*. Egy dunántúli „tájmetszet”, tájkép, a göndörödő ég rébuszos alakzatai. És egyszerre az az érzésünk: otthon vagyunk.

Tudjuk – Kotnyeknek nem sikerült igazi áttörést elérni festészetével. De elérte, hogy bizonyos képeire tekintve, az az érzésünk: otthon vagyunk. Az ismerős, belakott táj impressziói köszönnek ránk, évtizedek vizuális küzdelmeinek eredményeit látjuk megjelenni, színben, formában, az illúziókkal folytatott hadakozás megteremtette az otthonosság illúzióját. Ez is lehet lelemény – jó értelemben – találat, felfedezés, a birtokba vett élet jó ízű sajátja. Nekem erről is szólt Kotnyek jubileumi tárlata, megajándékozott azzal az élménnyel: a dunántúli, otthoni kör is szerves része a mi vén Európánknak.

KERÉK IMRE

Egy ismeretlen Szepesi-vers

Szepesi Attila:

REMETÉK NYOMÁBAN

fárad az ősi hegyoldalt. Vándorok erre botoltak,
árnyas rengetegen órák óta a Menyő.
Botkoraon át ki-kiléstek, rongy begyulálta a testükt,
léptek a mély onlilon, étküzd berkenye, som.
Kéz forrásvizet ittak, barlang mélyin aludtak,
rögt-merült remetéik - atyjuk Boldog Özséb,
Lették pálosok aztán erdei Klástrompusztán:
pudó lépteiket rejti a ritka lizet.

Lejegyezte: Kerék Imre
a soproni Fehérvári Mária
klástromának ajtajáról.*

2018. nov. 6.

Drága Editünk!

Értékes életrajz-remeték találatai Bányalán,
erdei barangolásunk Rörten a gyönyörű ősi erdő során,
utólagos témával a drága Röltötársunk.
Nem lustaságból nem írtam eddigi barát
Japcsolatunk változatlan maradt így is, mint
17. éven éven át. Nem volt még ilyen nagyvárú
és scacny barát még egy életem során.

Nagyon nehéz volt feldolgoznom Attila
híriát, sokszor adott jó tanácsokat nekem
az évtizedeken keresztül. Sajnos, ahogy Te is
ittad, nagyon egyedül maradtunk nélküle.
Csak az viszont valamennyire, hogy újra
S újra elővehetem, forszhatom könyveit,
nagy gyönyörűséggel, rá emlékezve. Teljes
életmű maradt utána, mint nagyon ke-
vesekhez. S elmúlt a nagy salátkozás
nélkül arden, sajnos most már jóváleke-
Asteriál. De barátunk marad emlékeintzen
változatlanul. Emlékeznék rá sok szeretettel és vígárr-

Salásul kívánunk Neked (vizsgatásul) felejtülést
Káltszatlan baráti: neresettel öblünk } a veiraklan
Bennetted: } Csepistöl.

K. Imre

*. Ili most javított Izi, hogy a
Klastrom Sállóban Salálható a vers,
a Karmelita Sempilom mellett.

Sopron, 2018 november 6.

S Z E P E S I A T T I L A

Barbár szonettek*

EGYSZEMÉLYES SEREG

Felmenőim, bajorok, szászok, szőrbundás
hegyi tótok, pápista polákok, kutyafejű
tatárok, sörnyaló csehek, méla
morva halászok, palócos beszédű cipszer
erdőjárók, meg pislákoló
karbidlámpájukkal a föld fekete mélyét fürkésző
görcült selmeci bányászok, s te, Königsbergnél fűbe harapott
deli lovaskatona, a mackórejtvő fenyvesben bolyongó székely
góbé, az ábrándos
altatódalt dudorászó
bögyös ruszin leányka, meg mind-mind a többiek, a Hunnia ki-tudja-miféle
nációiból vétetett kuruc meg labanc vitézek, fekete rögöt túró bölcs vagy épp
balga földművesek – vagyok az általatok megálmódott
egyszemélyes sereg.

ÉSZAKI SZÉL

Kiféle szerzet voltál, te
pilisi erdő mélyén, kusza gyökerek alól
előgördülő, sárgult koponya?
Málló rögöket csócsál hiányos fogsorod,
szemüregedbe nyúlós sár tapad. Tán
barlanglakó zsványé lehettél,
loppanó medvevadászé, őstulokra leső íjászé, tatár
martialóc elől menekülő boldogtalan földművesé.
Vagy épp a legendás Vác-remete tanítványa, aki
félrehúzódott a világi lármától, naphosszat magában motyog,
gombákat, fácántojást, édes bogyókat gyűjtöget.
Éjszaka rözsetüzet gyújt ágakból tákolt kalyibájában,
horgadt ördögűző, áhítatosan zsolozsmázik, és hallgatja, miről
duruzsol odakinn a fákat sikároló északi szél.

* Mutatvány a költő kiadás előtt álló posztumusz versgyűjteményéből

NYÁRIMIKULÁS

Mi van, te nyomorjampec, kimenő van a szegényházban?
Csak ne diózzon a szemed, mert betöröm a
burádat. Kússz el a trágyagyárba fő-
kóstolónak, hanyag haverom, vagy mint az indián,
szaladj a fing után - a lényeg: lépj olajra, te izompacsirta,
kopj le, mielőtt összekuszálom a bélésed, slattyogj a mucai
csöcsrázóba csörögni a csúzos
nénikéddel, aki tripperes
bártáncosnő volt Singapore-ban.
Hiába is kőpnél az őködnek, aki a fogával
vakarózott, ide a rozsdás bököt, ha nem adom kezedbe a kukkoló kókuszod,
nálam egy pofon hat bukfenc, húzz hát el, ahogy a
vadludak, és ne játszd hőzöngve az
eszed, te girnyó nyárimikulás.

HOLDFÉNY

Gimnáziumi cimborám, Illés Lali
valamikor az ötvenes évek végén alapította a később
róla elnevezett zenekart.
Egy Keselyű utcai lakásban próbálták
a luxemburgi stílusúnak – luxi! – mondott számokat.
Egy alkalommal a próba végén, éjfél felé, némi
borozgatás után, elhatároztuk, mivel vakító holdfény volt, kimegyünk
focizni a Vitorlázó-repülőtérré.
Játszottunk is egy darabig, amikor a berek felől bőgni kezdtek a szarvasok.
Egyre közelebből hallatszott az elszánt hörgés-horkanás, meg az
agancsok baljós csattogása.
Végül félbe kellett szakítsuk a holdfény-megvilágította meccset:
a szerelemittas szarvasok láthatóan rossz néven vették, hogy
betoppant birodalmukba borgőzös és harsány kompániánk.

HORGAS ÉS SZIKÁR

A gimnáziumból hazafelé tartva
megpillantottam egyszer a Jégbüfénél bandukoló Füst Milánt.
„Horgas és szikár aggastyán akarok lenni, miként maga az úr...” –
versét dunnyogva caplattam utána. Befordult
a Petőfi Sándor utcába, bekukkantott egy poros udvarba,
lehajolt egy incifinci kutyához.
Közben gyakran meg-megfordult, mintha keresne valakit.
Később, keresztanyám halála után, aki az Operaház drámai szopránja volt,
Brünnhilde meg Donna Anna, eszembe jutott a jelenet,
mert Erzsike néni, Füst Milán felesége vette meg az elárvult
Bösendorfer-zongorát, ahogyan mondta, „Milánka születésnapjára”.
Még ahhoz is ragaszkodott, hogy a forgatható zongoraszék meg a
széket díszítő indiai terítő is hozzájuk kerüljön,
amin - keresztanyáméknál vendégeskedve – gyakran játszott Chopint a költő.

HOMMAGE A KOSZTOLÁNYI

Irodalom, te holnemvolt árnyék-
birodalom. Csontba-hasogató
fájdalom. Lián-befonta kőtorony. Kósza
bonc kezében kattogó
imamalom. Csavargás a Napúton. Hadak nélküli
koldushatalom. Szálás tölgy keleti ugaron. Vig
vigalom. Veres avarcsomó csillámló
hegyi patakon. Részeg püfölte, húrja-szakadt cimbalom.
Holtak fölé púpozott kavicsshalom. Kanyar ösvényen
vízzel-telő patanyom. Idegen kipp-kopogás egy ünnepi
orgonafutamon. Bolondokházi
rémek-hujjogta borzalom. Világ-
végi ismeretlen-múltú fekete rom. Csupa-vér
kínjában, holdas éjszakán át meredten bömbölő busa barom.

BÉLA, BÉLA

Egy kurta évig a Széchényi Könyvtár Hírlaptárában dolgoztam
érettségi után,

mert első nekifutásra nem vettek fel a szegedi főiskolára.

Gyakran betoppant az olvasóterembe
egy kopasz öregember, akit idősebb kollegáim
nagy áhítattal duruzsoltak körül: Béla, Béla!

Megkérdeztem, ki ez a bácsika,
mire azt felelték:

a legokosabb magyar ember.

Okos vagy sem, én nem voltam elragadtatva Hamvas Bélától,
mert egyik katalóguscédulát körmölte a másik után,
és nekem kellett ingatag létrák hegyében egyensúlyozva
lehalásznom neki a polcok tetejéről
a csupa-por folyóirat-kötegeket.

VARÁZSFÜVEK

Arcokat elnyelő, szavakat szakító
világos éjszaka.

Csupa távoli visszhang, tér nélküli sajgás, dallamtalan
zene összetört hangszereken, rég-kihalt nyelvek
visszafájó jósigéi, citeraszó, látnokok égre-gomolygó füstkígyója.

Rögben nyugvó koponyák és arany kardmarkolatok.

Talpak titkos nesze, vér ágbogain
bolyongó vágyak zengése legbelül.

Kő zúgása, szárnyak fekete surrogása, ábrándok
keserű üledéke és bibék

csorduló méze. Tegnap halottakon a falánk
férgék nyüzsgése, csigák álma sosem-nyugvó
gyökereken, üres patak-medrek kongása, tiport réten
Borbála és Veronika titkokat rejtő varázsfüvei.

MIKSZÁTH

Esterházy Péterrel, a nagy kópéval
együtt vendégeskedtünk a Muraközi
utcában, amikor a Bevezetés a szépirodalomba című
regényét írta, melyben az idősikkal játszadozik. Megkérte
házigazdánkat, Weörest,
mesélje el, hogyan történt,
amikor elmentek Mikszáthtal valami zenebonás józsefvárosi
kuplerájba. A költő elmosolyodott,
vette is a lapot, nem is. Azt
válaszolta, neki már ki-kihagy az emlékezete,
de abban biztos, hogy a regény remekbe fog sikeredni. Hozzá-
tette pironkodva, diákkorában ő is elkapta valami pécsi vagy
pesti szajhától a vérbajt,
amit aztán higannyal kezeltek.
Fájdalmas procedúra volt.

CLAUDE MONET. IMPRESIONISMO. A. PÁJAROS EN UN JARDÍN.

ARTURO
2010

J.M.W. TURNER. IMPRESIONISMO. A. LLOVA, GRAN CALLE, LONDRES.

ARTURO
2010

BARANYAI LÁSZLÓ

Bilincsbén

J E L E N E T E K K É T H Á Z A S S Á G B Ó L

II. befejező rész

NYOLCADIK JELENET

Gitta, Lóránt

Gitta

Alíz is megmondta!

Lóránt

Mit mondott meg?!

Gitta

Azt mondta, erkölcstelen vagy, és ilyen emberrel, mint te, nem szabad együtt élni.

Lóránt

Ugyan már, hagyjál. Alíz nem beszél ilyen hülyeségeket.

Gitta

Menj el, és kérdezd meg tőle. Azt mondta, el kell, hogy hagyjalak, már csak a gyerekek miatt is. Nem érdemelsz meg minket. Ártalmas vagy ránk. És hogy nem szabad sokáig húznom az elmenetelt.

Már a nászútonkon, a Mátrában – emlékszel? – fölszedtél egy néptáncos csajt.

Lóránt

Az nem igazi nászút volt, csak annak neveztük. Akkor már együtt voltunk több mint egy éve.

Gitta

És az számít?

A legjobb barátnőimet elcsábítottad.

Lóránt

Ők inkább engem.

Megbeszéltük, hogy ezekből nem csinálunk ügyet – te legalább ugyanannyiszor, de inkább dupla annyiszor basztál félre. Ismered a viccet, amikor a feleség egy bugyit talál a férje zsebében?

Gitta

Jaj, az örökös vicceid!

Lóránt

A feleség benyúl a férje zsebébe. Te szégyentelen! Kié ez a bugyi? Hogy került hozzád?

Úgy, hogy a szomszéd a kezembe nyomta, mert tegnap nála felejtetted.

Gitta

Csakhogy én nem voltam állandóan szerelmes, nem cipeltem őket haza, nem mutattam be neked.

Nézd, én megértelek téged, hogy állandóan csajozol, de nem a pszichológusod vagyok, hanem a feleséged. Mivel anyád úgy bánt veled, ahogy bánt, kielégíthetetlen szeretetvágyban szenvedsz, elmaradt simogatásokat koldulsz reménytelenül.

Lóránt

Azért, mert most van egy pasid, azért vagy ilyen nagylegény? Már meg van neked ágyazva, azt várja, hogy mikor költözöl oda hozzá.

Gitta

Ki beszél itt odaköltözésről? Dehogy költözök. Antallal az egy teljesen más ügy, független tőled. Téged akkor is elhagynálak, ha őt nem ismerném.

Lóránt

Akkor meg a Mihály esete bátorított föl, mert neki bejött a különválás.

Gitta

Semmi közöm hozzá, Mihály az Mihály, én meg én vagyok.

Különben is, nem jött be neki. Hazament. Már rég otthon van Alíz mellett.

Lóránt

Megfutamodott?

Azt hittem, hogy kibírja. Gondolom, szégyenkezve kullogott vissza. Pedig azt mondta, rá sem tud Alízra nézni, viszolyog tőle.

Gitta

Akár viszolygott, akár nem, visszaköltözött. A barátnőjével foglalkozni kellett volna, és ahhoz neki nem volt kedve. A saját ügyeivel se törődött, azokat is mindig Alíz intézte helyette. Összetorlódtak és eltemetéssel fenyegették. Alíz most rendbe rakja őket.

Lóránt

Kinyalja Mihály seggét, téged meg uszít ellenem? Rajtunk veri le az összes megaláztatását, amiben tőle részesül?

Azt kéri számon tőled, amit ő nem mert megtenni.

Hülye csámpás trampli!

Te a divattal foglalkozol – nem zavar, ahogy kinéz?

Gitta nem felel neki.

Mikor akarsz elmenni?

Gitta

Holnap. Estére nyugodtan odahívhatod bármelyik csajodat.

Lóránt

Még szemétkedsz is?

Gitta

Hívhatsz kettőt egyszerre, mostantól fogva azt csinálsz, amit akarsz.

Lóránt

Anyád!

Nekirohan Gittának, az menekülőre fogja.

Gitta

Jaj, ne! Állat!

KILENCEDIK JELENET

Alíz, Mihály

Alíz

Jön. Képzeld Drágám, Gitta írt Németországból. Itt a levél.

Mihály

A te barátnőd. De mondd csak. Mi van vele?

Alíz

Átköltöztek Berlinbe. A lakást már előre letárgyalták. Bábukat tervez, azt írja.

Mihály

Játékokat?

Alíz

Nem; valami színelőadáshoz.

Balázs is hozzáírt pár sort.

Mihály

Mit írt?

Alíz

Nem sokat. Hogy egy ottani ifjúsági csapatban vízilabdázik, nagyon örülnek neki, mert ügyesebb, mint az ottaniak, és hogyha nyáron majd hazajön, kimentek az öblötökbe fürödni.

Ja, és megküldték a versesköteted kefelevonatát. Megnéztem – nem baj?

Mihály

Nem baj. Van valami különleges?

Alíz

Semmi különös.

Már mondtam neked, hogy szeretném, ha az a vers, ami a szép kocsmárosnéről szól, nem lenne benne.

Mihály

Ezt írták?

Alíz

Nem, ezt csak én kérem. Írd meg nekik, hogy kiseded.

Mihály

Már miért szedném ki?

Alíz

Te is tudod. Szemérmetlen.

Mihály

Ha nem lehetne rám ismerni, mármint az átéltségre, akkor is ki akarnád szedetni?

Alíz

Akkor is. Már mondtam: parázna. Egy ablakban könyöklő, kifelé bámuló nővel..?
Nagyon profán. Lejáratod magad vele, Aranyom.

Mihály

Dehogy járatom le. Marad. És kérlek, ne gyötörj többé ezzel.
Lóri tartja a kapcsolatot Balázsékkal?

Alíz

Tartja, persze, tartja. Nemrég volt kint náluk pár napot.

Mihály

Ide viszont nem jön. Már nem is tudom, mióta. Történt valami?

Alíz

Nem tudok semmiről.

Mihály

Valami baja van velünk. Nem tudod?

Alíz

Fogalmam sincsen. Nem hinném. Ránk unt talán.

Nem is gondoltam volna, hogy Gitta hiánya mennyire számít. Nemcsak az, hogy vitt
a kocsival ide-oda, hanem ahogy segített. Soha nem tanulta, érezte magától.

Volt egy kislány, aki túlélte. Hosszú haja volt, a szülei akarták, hogy növessze meg.
Nagyon büszkék voltak rá. Ez emlékeztette őket arra, hogy kigyógyult a leukémiából;
a sugárkezelés alatt neki is teljesen kihullott.

Csak hogy Gitta beszélgetett a lánnyal, és bár az nem mondta, rájött, hogy egyáltalán
nem örül a hosszú hajának. Nem akar a betegségére emlékezni. Ezért aztán leült a
szülőkkel, akik aztán beleegyeztek, hogy a kislány levágassa a haját.

Mit szólsz?

Mihály

Ne haragudj, dolgozok.

TIZEDIK JELENET

Gitta, Lóránt

Lóránt

A régiségkereskedő pasid? Hogy is hívták?

Gitta

Wolfgang. Már nincs meg. Over.

Lóránt

Pedig olyan normálisnak látszott.

Gitta

Nem bírtam a kis kézitáskáját. Aminek a szarát fogta, és magát a tatyót a hóna alá csapta. Úgy tartotta, mintha béna lenne a keze.

Lóránt

Egy ideig nagy divat volt. Borzettó, úgy hívják.

Gitta

Nálunk nem. Autós táska, az a neve.

Lóránt

Szóval most egyedül.

Gitta

Ja, most egyedül.

Lóránt

Antival dumáltam. Új filmet csinál.

Gitta

Tudom. Ne is monddjad.

Veled mi van?

Lóránt

Semmi különös. Ja! – Zita terhes.

Gitta

Ez komoly?

Lóránt

Ez vérkomoly. Még tudok, úgy látszik.

Ismered a viccet? Kohn rajtakapja a feleségét a segéddel. – Tudtam! Tudtam! – Mire a felesége: – Igen, de ő még mindig tud!

Gitta

Meggondoltad?

Lóránt

Nem nekem kellett meggondolni – egy férfi ilyenkor nem sokat számít. Ő akarta, én csak igent mondtam. De azért örülök neki; tulajdonképpen közös elhatározás.

Gitta

Azért jobban figyelj oda majd rá, mint Balázsra meg Eszterre.

Lóránt

Jó; de nemcsak rajtam múlt... hagyjuk is.

Gitta

Alízzal beszéltem telefonon. Érdeklődött, mi van veled? Miért nem mész hozzájuk? Mihály hiányol.

Lóránt

Jó, majd. Megyek.

Gitta

A múltkor is ezt mondtad. Dehogy mész.

Lóránt

Nézd, ez az én dolgom. Akkor megyek, amikor akarok. Ha nem; nem. Beszéljünk másról.

Gitta

Lassan nem lesz miről beszélniünk. Nincs olyan téma, ami ne lenne kínos neked.

Lóránt

Érdekelne, hogy Alíz mivel tudta visszaédesgetni Mihályt. És hogy hogyan vannak most. Erről nem beszélt neked?

Gitta

Megvannak. Tudom, te annak örültél volna, ha külön maradnak. De nem maradtak.

Lóránt
Ismerted a barátnőjét?

Gitta
Ezt a legutolsót nem ismertem. De a korábbi igen. Egy Csehov-darabban volt benne, amihez én csináltam a ruhákat.

Lóránt
Tudod, milyen jó csaj volt? És rendes is. Szeretette Mihályt. Gyereket akart tőle.

Gitta
Akit én ismertem, az is normális volt. Ő is szerette.
De hiába, mégis otthagyta mindkettőt! Nemcsak őket – valamennyit!

Lóránt
Ez az, amit nem értek. Mindenkit otthagytott, mindig visszament Alízhoz.

TIZENEGYEDIK JELENET

Mihály

Mihály
Az asztal mellett ül, dolgozik. Rosszul lesz, szenved. Megpróbál felállni – nem tud. Leejti a fejét az asztalra, mozdulatlanul ül-fekszik. Felemeli a fejét, megszólal: Nem lesz ez már megírva, soha! Újra leejti a fejét, mozdulatlan.

TIZENKETTEDIK JELENET

Alíz, Lóránt

Alíz
Tulajdonképpen magának kellett volna jelentkeznie, de látja, jelentkeztem én magánál, a hegy Mohamednél, hogy megkérjem: jöjjön már el hozzánk, látogassa meg Mihályt. Egész nap csak ül, ráér, de senki sem nyitja rá az ajtót. Magára meg különösen kíváncsi, míg beszélni tudott, gyakran kérdezte, hogy mi van magával, miért nem jön, megharagudott talán?

Lóránt
Nem haragudtam meg rá, maga is tudja.

Alíz
Hát akkor?

Lóránt
Ír még néha?

Alíz
Mihály?
Nem tud dolgozni már. De úgy látom, nem is hiányzik neki.

Lóránt
Akkor mit csinál egész nap?

Alíz
Jobbára semmit. Elvan magában. A tekintete néha... néha olyan világos, mintha felismerne, és meg akarna szólalni. De ha kérdezem, nem felel. Mintha haragudna rám. A legutolsó szava az volt, azt szinte kiáltotta, hogy „nem írlak meg soha többé!”. Aztán visszasüppedt. Néha a tévé elé ültetem; azt szereti. Vagy színes magazinokat adok neki, azokat lapozgatja. Az emberekre mosolyog. Nem beszél, és abban sem vagyok biztos, hogy mindig mindent meghall. Az a baj, hogy akik régebben kéretlenül

is jöttek, és megzavarták munka közben, most a hívásomra sem látogatják meg. Viszolyognak a vele való találkozástól.

Lóránt

Rendben van, elmegyek. Még a héten.

Alíz

Negyed óra csak. Elég ennyit maradnia. Utána már kifárad, nyugős lesz.

Lóránt

Valamilyik délelőtt – az megfelelő?

Alíz, szeretnék mondani valamit.

Alíz

Tessék, mondja.

Lóránt

Ha nem keresett volna meg, nem említeném, de ha már így alakult... Mindenhol olvasom, meg hallom, hogy maga a nyilatkozataiban Mihályból hívó embert csinál. Olyant, aki egész életében Istent kereste, és meg is találta. Holott, maga tudja a legjobban, ez nem így van. Ha kereste is, nem lelte sehol. De nem is nagyon kereste, az ember nem keres olyant, amiről tudja, hogy nincs. Azért mert maga fél a haláltól és megnyugvást talál a mennyországban, nem korrekt posztkatolizálni őt.

Alíz

Azt mondja?

Maga szerint csak úgy elmúlik nyomtalanul, eltűnik a világból? Nincsen „tovább” a számára? Csak azért, mert nincsen leszármazottja? Ha lenne, ha lett volna, az továbbot jelentene?

Lóránt

Alíz, erre nem lehet jót válaszolni. Bármit mondok, ott van az ellenkezője. De hogy Mihály tovább él az írásaiban, az tény. Annak a generációnak, akik mostanra lassan a nagy öregek már, ő adott mintát. És ezek a többieknek, az utánuk következőknek. Mint a piramis: egyre nő, szélesedik az alap.

Alíz

Aztán amikor a piramis szétomlik, mert idővel minden piramis szétomlik, a köveit szertehordják.

Lóránt

És templomokba építik bele, palotákba, házakba, tovább élnek, tovább hatnak.

Alíz

Meg budikba, istállókba...

Lóránt

Na és?

Miért mondja ezt? A keserűség, hogy elmegy nemsokára? Maga is tudja, hogy nem múlik el nyomtalanul. Ha nem is úgy, ahogy maga gondolja.

Alíz

Akkor eljön? Várhatjuk?

Lóránt

Hogyne. Köszönöm, hogy megkeresett.

TIZENHARMADIK JELENET

Alíz, Mihály

A lógó fejű Mihályt Alíz egy tolokocsiban az asztalhoz navigálja.

Alíz

Így ni, Drágám. Lassan, óvatosan, szépen. *Egy pohár tejet próbál megitatni vele, de az a fejével minduntalan kitér a pohár elől.* Itt a tejecske, megisszuk szépen.

Meg kell inni. Egészséges. *M ellenkezik.*

Na jó! – akkor is megiszod, Kincsem! *Egyik kezével tartja M fejét, és beleerölteti.*

M megrándul, és az asztalra hanyatlik. A lerakja a poharat. Rákiált, majd miután a másik nem reagál, finoman pofont ad neki. Erre sincs reakció.

Kisiet, hallatszik:

Halló! István, Alíz vagyok. Nagy baj van, elájult.

TIZENNEGYEDIK JELENET

Alíz, Gitta

Alíz

Magyarázza: Van egy törvény, úgynevezett egészségügyi törvény, abban egy paragrafus a közeli hozzátartozók jogairól. Nem is a hozzátartozó szó áll benne, hanem cselekvőképes személy, aki a halálos betegségben szenvedő, cselekvőképtelen beteg helyett jogosult visszautasítani az életfenntartó kezeléseket.

Nahát, ezt mintha rólunk írták volna.

Mihálynál megvolt a műtét, amivel a lábát ugyan megmentették – nem kellett levágni! – de utána a tudata már nem tért vissza. Mélykómába esett. Ott ültem mellette – uramisten, hány ilyen esetet láttam nálunk a klinikán! Kapta az infúziót, a transzfúziót, a véralvadásgátlót, a prothrombin-szint meghatározáshoz félóránként vettek tőle vért. A lába megmenekült, de ő maga elveszett. És tudtam, ilyen trombózisos lábakkal mennyi szenvedés vár még rá, míg végre exitál. A szíve tökéletes, az atléta-szív, még sokáig életben tartja.

Elhatároztam, hogy megmentem a gyötrődéstől. Lepakcsoltatom a gépről.

Elmagyaráztam ezt az orvosainak. De azok? Mint a süketek. „A lábát megmentettük. A keringés helyreállt. A beteg él.” A férjem gyilkosa akarok lenni? – nagyjából ez volt a reakciónk. Egyáltalán, hogy képzelem ezt?

El kell mondanom, hogy nem tudták, hogy ki vagyok. Azt sem, hogy Mihály kicsoda. Az egyik legnagyobb magyar író, korszakos gondolkodó. De nagyon tisztességesek voltak így is. Megmutattam nekik az előre kitöltött, aláírt papírt. Hogy amikor még tudatánál volt, rám bízta a döntést. De hiába, semmibe vettek. A műtét sikerült, a beteg él. Viszont én sem engedtem, a kezemben volt a papír. Végre hajlandók voltak hívni egy harmadik orvost.

Az ránézett Mihályra, és azt mondta, rendben van. Ismerte a törvényt, ismerte az eljárást, és ismert minket is, Mihályt, mint író, és engem, mint pszichológust, hospice-szakembert. Tudta, hogy jogomban áll a kezelést visszautasítani. Nem tehettek más, gyorsan összehívtak egy konzíliumot, megfogalmaztak valamit a visszautasításról, aláírtam.

Lepakcsolták, megszűnt az emberkínzás.

Ülök mellette és várok. Várok az életfunkciók leállítására.

Bejön egy nővér és azt mondja: Nem szégyelli magát? Hogy lehet aláírni, hogy beleegyeznek a férje halálába?

Nem törődtem vele. Mintha meg sem hallottam volna.

Ezt az egy nővért leszámítva a kórház személyzete meghatóan rendes volt. Hagyták, hogy ott legyek vele, reggelit hoztak, kérdezték, hogy a tea édes legyen-e.

Ülök mellette, nézem a monitort. Meg az arcát. Az arca nem változik, a szeme behunyva, a légzése egyenletes.

A monitoron a szívhullámok egyszer csak hegyesebbek lesznek, változnak, laposodnak-hegyesednek. A vérnyomás görbéje is változik, azon is hullámok lépnek fel.

De az arcán nem látszik semmi. Nem rezdül, nem mozdul.

Aztán, hosszas küzdelem után a hullámok egyre alacsonyabbak, mind a két görbe kiegyenesedik, két vízszintes vonal. Leállt a szív, nincs vérnyomás.

Az arc változatlan.

Ez az arcmás van előttem ma is.

Utána? Az unokaöcsém, aki bejött közben, virágot hozott, egy magnót zenével, pálinkát poharakkal, gyertyát. Töltöttem – őneki is! – a poharát az ablakon át kislötyintettük a kertbe. Énekelni egyikünk sem tud, a magnó szólt, már nem emlék-

szem, milyen zene. Szép volt a kórháziaktól, hogy hagytak elbúcsúzni, hosszan ülni mellette.

A klinikán, a gyerekekkel, ahol dolgoztam, ugyanez rémes volt. Ha ott volt az anya, amikor meghalt a gyereke, nem engedték, hogy maradjon, aki nem akart eljönni, azt kivezették, volt, akit rángatni kellett.

Gitta

Tudod, Balázs felesége is egy gyerek hospice-ban dolgozik Berlinben. Bevitt, megmutatta. Van ott egy szépen berendezett szoba, a közepén egy alulról hűtött ágy, aki gyerek meghalt, oda fektetik, ott hagyják három napig. És bárki rokon, barát, hozzátartozó bemehet és búcsút vehet tőle. Elengedheti szépen. Azt mondja, egyszer egy egész iskolai osztály jelent meg, az osztálytársai jöttek elbúcsúzni tőle.

A hamvasztáson is ott voltál. Láttál mindent?

Alíz

Már amit ilyenkor látni lehet. A tűzálló ablakon át nézhettem, mi történik ott bent. A röntgenhez hasonlít, ahol csak foltokat és homályos formákat lehet látni. De nem fekete-fehérben, hanem narancs-vörös-arany tűzpirosban.

A hamvakat három dobozban kértem. Egy megy a temetőbe, a szikla sírkő alá, egy ki a nyárilakba, ahol dolgozott, egyet meg kiviszek Triesztbe, és ott a tengerbe szórom.

Gitta

Miért a tengerbe? Miért nem a Dunába?

Alíz

Nem emlékszel rá? Mindig tengerészcsíkos trikóban járt. Vonzódott a vizekhez, és ha már víz, akkor miért ne a tenger? A végtelen?

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Alíz, Lóránt, Gitta

Gitta és Lóránt bent vannak. Bejön Alíz. Egy urnát hoz, leteszi az asztalra.

Lóránt

Ez mi?

Gitta

Urna, nem látod?

Lóránt
Mihály?

Gitta
Ki más?

Alíz
A krematóriumtól három adagban kértem a hamvakat. Kettő már a helyén van, ez megy a tengerbe. De közben eszembe jutott, hogy a prészához is kellene vinnem belőle; ne csak a szelleméből legyen ott egy rész, hanem a testéből is. Találjanak egymásra. Kiszedek ebből egy kicsit.
Jól teszem, ugye?

Gitta
Jól.

Lóránt
Jól.

Alíz
Kár, hogy maga akkor jött, mikor már be kellett vitetnem a kórházba. Nem tudott találkozni velem.

Lóránt
Semmi gond. A lényeg, hogy most itt van.
Szevasz, Mihály!

Alíz
Volt lent az emlékmúzeumban?

Lóránt
Voltam, persze.

Alíz
És te?

Gitta
Eddig nem, de Lóri megígérte, hogy levisz.

Alíz
Tetszik?
Akik látták, azt mondják, a belső terem ugyanolyan, mint a nagyszobánk volt.

Maga szerint?

Lóránt
Igen, ugyanolyan.

Alíz
Alapítottam egy irodalmi egyesület a nevével, díjat hoztam létre, melyet minden évben egy tehetséges fiatal író kap. A szülőházára emléktábla került. Amit lehetett, megtettem. Most már nem trappolok tovább.

Egy dolgom még van.

Megkeresem azokat a nőket, akikhez mély vonzalom fűzte. Három ilyen volt. Mondják el, mit találtak benne, s ő mit bennük. Mi az, amit ők meg tudtak adni neki, én meg nem.

Lóránt
Alíz, ez nem normális dolog. Ilyenről nem is hallottam. Végülis mindig visszatért magához. Otthagytá őket!

Gitta
Már miért ne lenne normális?
Minden normális, ha komolyan veszi az ember.

Alíz
Egyik sem szült neki gyereket. Ha bármelyik szült volna, engem elhagy, és lehorgonyozik mellette.
Én is akartam gyereket, persze, hányszor álmodtam, hogy terhes vagyok, de mindannyiszor álom volt csak. Soha nem estem teherbe.

Gitta
De hát a könyvedben, amiben erről írtál, az áll, hogy a háború után háromszor is úgynevezett mélysugárzást kaptál, és emiatt sterilé váltál. Hashártyagyulladásod volt, a professzor kijelentette, hogy ezzel a hassal nem lehet szülni, és röntgenbesugárzást adott rá.

Alíz
Olvasd el figyelmesen. A sugárkezelést leállítottam. A könyvben nem azt írom, hogy a besugárzások sterilé tettek, hanem hogy majdnem sterilé tettek. Ami nagy különbség. Aztán, bár később is betegeskedtem még, felgyógyultam, semmi rendellenesség, semmi szervi hiba nem volt bennem, és valószínűleg szülni is tudtam volna, ha teherbe esek.

TIZENHATODIK JELENET

Gitta, Lóránt

Lóránt bent van, Gitta bejön

Gitta
Szerbusz.

Lóránt
Szerbusz.
Hogy utaztál?

Gitta
Jól. Kényelmesen. A taxi a reptérig tovább tartott, mint maga a repülés.
A temetés? Milyen volt?

Lóránt
Semmi különös. Ahogy lenni szokott: tömeg, parádés kocsi, beszédek. Valaki azt mondta, hogy olyanok voltak, mint két nagyvad. Mármint ő meg Mihály. Csakhogy azt elfelejtette mondani, hogy nem két oroszlán vagy két tigris, hanem egy tigris meg egy oroszlán – ugyanabba a ketrecbe zárva. Az egyik így, a másik meg úgy...

Gitta
Na jó... Veletek? Van valami érdekes?

Lóránt
Semmi különös. Lea idén iskolába ment.
Balázsék?

Gitta
Náluk is minden rendben. Paula már másodikos. A kicsi meg óvodás lett.

Lóránt
Ki viszi őket reggelente? Balázs?

Gitta
Igen, ő. És nálatok?

Lóránt
Többnyire én. Férfisors.

Gitta

A sok fiatal apuka meg anyuka között nem nézel hülyén ki?

Lóránt

Legalább megjegyzik, hogy ki az apja. De nagypapák is járnak. Úgyhogy nem feltűnő.

Van most valakid?

Gitta

Nincs senki. Fogalmad sincs milyen kényelmes egyedül.

Lóránt

Kérdeznék valamit.

Mikor leléptél, és én megkérdeztem tőled, hogy tőlem egyből az Antihoz mész-e lakni, és te azt felelted, hogy nem – az akkor igaz volt? Azt mondtad: annak, hogy elhagysz, nincs köze hozzá.

Gitta

Már nem emlékszem. De alighanem nem mondtam igazat. Már aznap este nála aludhattam. Nem akartalak még jobban tönkre tenni.

Lóránt

Tudod, volt időm... rájöttem, hogy nem a félrebaszásaim, és talán nem is Anti, hanem az önállósodási vágyad miatt léptél le tőlem. Emancipációs görcs, nem ilyen szépen mondván. Senki mellett nem volt elég jó neked. Mi lett vele is? Lapát! És a többiek? Vagy te hagytad ott őket, vagy ők téged. A gyerekek miatt – még mindig azt mondom – velem lett volna a legtöbb esélyed.

Gitta

Azt elfelejtetted, hogy az utolsó napon...

Lóránt

Az a megverés nagyon kapóra jött neked. Úgyesen kiprovokáltad. Megvolt az ürügyed a világ előtt.

Gitta

Megverés? Leütöttél! Kórházba kerültem!

Lóránt

Ugyan! A látlelet kellett neked, hogy legyen ütőkártya a kezvedben. Ürügy, hogy elhagyhassál. De már addig is: minden tettemben, gondolatomban hibát találtál. Egy undorító féreg voltam, akinek megszületnie is kár volt. Én meg, amilyen hülye vol-

tam, elkezdtem vádolni, marni magamat. Hogy talán mégis neked van igazad. Teljesen kiborultam. A kulcsaimat sosem találtam, a telefonszámokat, a számlaszámomat elfelejtettem, teljesen elbizonytalanodtam. Egy kripli lett belőlem.

És mindezt kinek köszönhetem? Alízna, a bölcs, az okos nagyasszonynak, aki ha valamit, tanácsot nagyon tudott adni.

Csakhogy – tudod – amikor az embert megfosztják a gyerekeitől, hiba illet tanácsolni. Nemhogy hiba; bűn. Galádság. Éppen az ő egyik könyvében olvastam, hogy az orvos sem mondhatja el a halálosan beteg gyerek szüleinek, hogy meg fog halni. Ha rákérdeneznek, akkor sem. Sumákolni kell valamit, hogy pislákoljon legalább némi remény. Hogy meg volt sértődve, hogy mikor Mihály véletlenül fagyállót ivott, az orvos azt mondta neki, hogy hagyja őt békén, dunsztja sincsen, életben marad-e vagy sem?

Lehet illet mondani, panaszkodott, de nem ilyen embertelenül.

A mi házasságunk is halálos beteg volt, de ha ő nem ugyanolyan embertelen, mint az az orvos, talán meg lehetett volna menteni.

Gitta

Ha akkor nem megyek el, azóta is marakodunk. Te nem találkozol össze Zitával, nem születik meg Lea, úgyhogy elvileg csak hálás lehetsz neki, hogy azt tanácsolta, váljunk el.

Lóránt

Én? Hálás? Egy ilyennek?! Nem volt gyereke, fingja sem volt, milyen az, ha valakinek van! És az ilyen ad gyerek-ügyben tanácsot! Hagy el kell venni őket tőlem! Egyszer kérdezted, miért nem járok hozzájuk. Hát itt van – ezért! Évekig rá se bírtam nézni az álszent képére.

Gitta

Mindig hagytam, hogy akkor legyél a gyerekekkel, akkor vidd el őket, amikor akarod!

Lóránt

Akkor még nem tudhattam, mi lesz!

Főzni se tudott! Csinálta a rettenetes egytálétel kajáit. Tudod mit tett velük Mihály? Átvitte az erdőbe, lerakta, másnap reggelre tisztára volt nyalva a tányér. Valamilyen görény vagy róka, de az is lehet, hogy kóbor kutya járt rá. Szalonnát ettünk meg rántottát sütöttünk inkább helyette. Pár darab héj mindig beleesett, de ki nem szarta le?

Tele volt a töke Alízzal, na.

Talán valamikor fiatalkorában szerette, de aztán már csak házvezetőnek használta; olyannak, akit, ha nincs jobb, meg is lehet dugni. Szerelem?! Hol találsz egy szót is a

könyveiben olyan szerelemről, amilyenről Alíz hadovál? A Sólomtelep-ben pontosan megírja: a főhős csak használja a nőt, aki ott van.

Író volt – érted? – író, aki nem édelegni, hanem írni akart.

Gitta

De végig kitartott mellette!

Lóránt

Dehogy tartott ki! Amikor csak tudott, lelépett. Otthagyta.

Gitta

Mindig visszament! És a végén már vele is maradt.

Lóránt

Ugyan, hova mehetett volna? Kihez mehetett volna? Abban az állapotában!

Gitta

Akár vele volt éppen, akár nem, meghatározta az életét. Éppen te írtál egy hosszú tanulmányt, hogy minden írásának a hőstét Alizról mintázta. Olyan regénye is van, amelyben a narrátor, meg a főszereplő is ő.

És ha gyereke született volna?

Lóránt

Látod, ezt nem tudom.

Lehet, hogy csodálatos apa lett volna, aki mindent a gyerekeknek rendel alá, eteti, fürdeti, hozza-viszi, és az írást közben hanyagolja, de az is lehet, hogy csak megsimogatja néha a buksi fejét, de amúgy nem nagyon törődik vele. Ráhagyja a nőre, aki szülte neki, ő meg húz vissza dolgozni.

De hogy a kettő együtt nem ment volna, az biztos.

Ha így vesszük, nem is baj, hogy nem lett gyereke.

Gitta

Figyelj; Alíz azt állította ugyebár, hogy nem rajta, meg a szeretőkön múlt a dolog, hanem magán Mihályon?

Lóránt

A gyerekcsinálásra gondolsz?

Gitta

Arra, hát.

Lóránt
Alíz ezt így nem mondta...

Gitta
De hát ez derül ki belőle!
És ezt Mihály tudta magáról?

Lóránt
Erről soha nem beszéltem veled, de szerintem eszébe nem jutott ilyesmi. Hiszen azért próbálkozott mindig más nővel.

Gitta
Hát ez az! Pont ez az!
Nem azért – mint ahogy mondd – próbálkozott mindig már nővel, mert a vére vitte, hanem mert utódod akart nemzeni. Gyerek kellett neki, mindenáron! Alízzal nem jött össze, megpróbálkozott hát mással, másokkal.

Lóránt
Csakhogy azokkal se.
Egy álom, egy illúzió áldozata volt.

Gitta
És Alíz, meg a barátnők? Ők nem áldozatok?

Lóránt
Akkor ez egy igazi görög tragédia, ahol egytől egyig mindenki rábaszik. Ráadásul mi még a karként is működünk, pedig a kar általában megússza.
A kar egyik tagjának – jelentem – lenne még egy kérdése.

Gitta
Kérdezz.

Lóránt
Szerinted Alíz tudta, hogy Mihály nem tudja? Mármost hogy fogalma sincs, hogy ő maga a hunyó?

Gitta
Ha tudta is, nem akarta megszégyeníteni. Nem olvasta a fejére, nem akarta összetörni a férfiúi önbecsülését. Meg talán attól is félt, hogyha megmondja, örökre elriasztja.

Lóránt

Az utóbbi az igaz! Maga mellett akarta tartani, mindenáron. Hogy irányíthassa, egzecírozathassa.

Gitta

Abbahagyhatnád végre. Egyfolytában csak szidod, simföled. Halottról jót, vagy semmit.

Lóránt

Pont fordítva: Halottról vagy rosszat, vagy semmit. Akkor áll tisztán előtted. Van Mihálynak egy verse: az Óda a végső csendhez. Ismered?

Gitta

Nem.

Lóránt

Musztángról ír benne, akit farkasok támadnak meg, s mikor rájön, hogy nincs ellenük esélye, feladja az egyenlőtlen küzdelmet, megáll, s fejét leszegve már csak a belső csendre figyel. Ennél pontosabban kevesen fogalmazták meg a saját várható halálukat. De nemcsak a halála előtt, már korábban is meg akart néha állni. Nem végleg, csak éppen levegőt venni, megpihenni. Csakhogy Alíz nem hagyta. „Drágám, csak nem? Neked kötelességeid vannak, Egyetlenem! Írnod kell! Dolgoznod!”

Úzte, hajtotta tovább.

Nem volt egy őszinte szava, mindig hamiskodott. Hogy mindig fényben ragyogjon. Nem azt mondom, hogy nem volt jó ember, ettől még lehetett volna.

Gitta

Fogalma sem volt, hogy így vélekedsz róla, szeretett téged. Megjátzottad magad.

Lóránt

Nem játszottam meg, csak kerültem a kényes témákat.

Tudod; Mihálynak a síremléket Bodméri Pityu csinálta. Volt neki egy hatalmas süttöi márványtömbje, tulajdonképpen egy szikla, szóltam Alíznek, jöjjön le, nézze meg.

És akkor rárakatta a Pityuval, nagy bronzbetűkkel, hogy „Új útra hívott az Úr”.

Én meg mondtam neki: Alíz, ezt hogy gondolja? Mihály abszolút mértékben ateista volt, ő tudta, hogy a halállal neki vége van. Ha valami megmarad belőle, azok az írásai.

Gitta

Na és?

Lóránt

Akkor azt felelte, hogy igazam van, belátja. De a feliratot csak felrakatta. És a könyveiben is megpróbálta úgy beállítani őt, mint akinek a hajója befutott a vallás biztonságos kikötőjébe.

Egy darabig arra gondoltam, hogy egyszer, mikor senki sem jár arra, lefeszítem a betűket. Láttam, hogy a Pista hogyan rögzítette oda őket – nem lett volna nagy kunszt.

De aztán hogy ő is meghalt, ő is ott van, már mindegy. Ha neki ez megnyugtató, akkor nyugodtan kezdődjön most neki minden.

És tudod, miért volt olyan megjátós?

Gitta

Milyen?

Lóránt

Megjátós...

Hamis. Szépelgő. Mindenben mindig a legjobb, legtökéletesebb. Letörülhetetlen Mona lisa-i negéd az arcán.

Gitta

Micsoda?!

Lóránt

Negéd. Negédesség, bájvigyor... ha ezt kérdezed.

Gitta

Ne kezd újra!

Lóránt

Nem kezdem, ez most megállapítás csak. Tény. Harag, ellenérzés nélkül. Én az ő híres mosolyának a titkát próbálom megfejteni.

Gitta

Miért volt ilyen?

Lóránt

Beleragadt abba a szerepbe, amibe a háborúban belekerült.

Gitta

Miféle szerepbe? A megerőszkolt nő szerepébe? Arra gondolsz? Akinél az orosz katonák zsebórával mérték, hogy kinek mennyi ideje van még hátra? És ha nem lépett ki? Ha egy ilyen szerepből nem lehet csak úgy kilépni? Hány nő követett el öngyilkosságot utána?

Lóránt

Nem erről van. Ezt valószínűleg lerendezte magában. Nyilván nem könnyen, de lerendezte. És aztán – egyébként ez egy nagyon bátor és becsületes tett volt – megírta a könyvében. Hogy más nők is szembenézhesenek azzal, hogy ami történt velük, az nem az ő bűnük, és emelt fővel járhassanak újra. Csakhogy attól kezdve mindenki úgy tekintett rá, hogy na, itt ez a nő, akit halálba keféltek, és ezt nem szégyellte megírni. Még akik felnéztek rá, hogy közzé meri tenni, azok is másként álltak hozzá. És ez a másként hozzáállás, ez a furcsállkodó méregetés váltotta ki belőle a megjátszási reakciót. Hogy rajtam, kéremszépen, nincs mit bámulni. Már rég túl vagyok rajta. Lerendeztem magamban. Megbocsátottam, és – tessék nézni – lehet utána is ilyennek, ilyen hibátlannak, ilyen szuper-lénynek lenni.

Gitta

És ez olyan nagy bűn? De tételezzük fel, hogy így volt. Ha ilyen világosan látod, akkor te is megteheted, hogy bocsánatot adsz neki. Békülj meg vele. Látod, Mihály is megbékült.

Lóránt

Annyira, amennyire ő, én is hajlandó vagyok.

Gitta

Az nekem bőven elég. És ami a lényeg: neki is.

Lóránt
Azt mondod?

Gitta
Azt.

Lóránt
Hát akkor... kedves Alíz... bocsánatot kérek magától. Belátom, sokszor igaztalan, türelmetlen és indulatos voltam. Meg tud bocsátani?

Gitta
Alíz szerepében. Persze, hogy meg tudok. Tudom, hogy nemcsak Mihályt szerette, hanem engem is.

Lóránt
Ezt feleli? Tényleg?

Gitta
Már saját magaként: Ezt mondja, igen. Békülj ki vele.

Lóránt
Jó, kibékülök. *Elfordul, hallgat.*

Gitta
Mi van?

Lóránt
Semmi.

Gitta
Bógsz?

Lóránt
Nem.

Gitta
Hanem?

Lóránt
Békülök, nem látod? Idő kell hozzá.
Meglesz!

(Emlékirat)

III. befejező rész

Szeretem körülbástyázni magam, saját magammal. A Kiss Sanyi magányos farkas, mondta rám két glédaagyú főnököm is hadtörténész koromban. Igazuk volt. Békaperspektívában. Füttyültem a munkaterveikre. Néha a magaméra is. Rám telepedett a gondolat, s máris egy ügyű együgyűvé váltam. Ha elfogadom szentenciájukat, nincs életmű, igaz begyógyult gyomorfekély sem. Lenne viszont egy töppedt agyú, nyugdíjas hadtörténész, visszavonásra váró tanokkal, Galilei ethosza nélkül.

Viszont lassan két és fél évtizede dolgozom együtt Kahler Fricivel, s újabban anyáttal is. Szükségem van rájuk, illetve nem nekem, a témának. Van, amit ők tudnak jobban, van, amit én. Egy-egy könyvben megvalósítom önmagam, s alázattal veszem tudomásul: kevés vagyok, kell a másik is. Az, amit ő tud, s én nem. Lehet, hogy mindent Dininek köszönhetem?

Néhány évvel ezelőtt, volt osztályfőnököm, a matematikatanár Németh Gyuri meghívott egy polgári körű előadásra, amelynek ő adott helyt csodaszép lakásában. A vendégek között ott volt a Győrből az erre az alkalomra fellátogató Dini is. Itt van Dini, itt van a hajdani kapus, itt van a gyerekkori példakép.

Valóban példakép. Dini állatorvos lett. Kanyargós utakon jutott el a baromfiudvarok vircsaftoló világába. Osztályidegen származása miatt nem kerülhetett fel kítűnő eredményei ellenére sem az egyetemre. Jóakarói azt javasoltak neki, hogy menjen el egy évre dolgozni, s mint fizikai munkás, az uralkodó osztály illusztris tagjaként, próbálkozzon egy év múlva ismét. Felvették. Azt az egy évet élete legszebb kiruccanásának nevezte.

56–57 során a régi megszokott öreg tanárok szinte egy csapásra eltűntek az életünkben. Nem volt már meg Buborka a fizika tanár, s a Tüzér utcai kocsmában elhunyt kendermagos után ment az első világháborús veterán, az öreg Kresi is. Buborkát egy egész iskola utálta intenzíven. Az orremlerhez nem lehetett közel jutni, bármennyire is igyekeztünk hízelkedéssel pótolni hiányos tudásunkat. 1956. október végén az első emeleti folyosón Buborka üvöltözése nyomta el a hullámzó diák zsvajt. Fizikatanárunk éppen arra készült, hogy a mélybe veti G. bácsit, akit az egyház meggyalázójának és árulónak nevezett. Az iskola „felvilágosult” ifjúsága viszont az ő reptét követelte kórusban a kedvelt G. bácsi ellenében, s ez meg is történt, de csak egy hónap múlva. Szegény jó „reakciós” fizikatanárunk úgy eltűnt, hogy még kondenzá-

torcsík sem maradt utána. Más iskola? Esetleg hat hónap Kistarcsa? Egy titok, amelyre – legalábbis számomra – már nem derül fény.

A jegenyefa-tartású öreg bajnokot a „kéhem szépen” Kresit viszont szerettük. „Köz-tudott” volt róla, hogy az első világháborúban kémia tanárunk repülőként szolgált a Monarchia hadseregében. Számos győztes csatája után egy alkalommal az ő fejét lyug-gatta meg az ellenséges pilóta pisztolygolyója. Kresi reálértéke egy darab platinával gazdagodott. Nekünk már csak a maradéka jutott a hajdani vitéznek. Bejött a nyol-cadik bébe, felment a katedrára, tekintete végigtapogatta arcunkat majd ránk recse-gett: „Úgy látom teltház van, az uhak és hölgyek közül nem hiányzik senki”. Az uhak és hölgyek az ismerkedés időszakában könnyesre röhögtek magukat, aztán már méltósággal túrték felfelé történő mobilitásuk tanári kinyilatkoztatását. Kresi a tábla felé fordult s valami mérhetetlen betűtengert firkált a táblára. Ezek voltak az óra kiemel-kező pillanatai. Útjára indultak a papírgalacsinok, a lányok copfjai gyeplővé változtak, az arra kijelölt férfiú pedig odament az osztálynaplóhoz, kiemelte belőle Kresi osz-tályzó noteszét és elmélyülten vizsgálgatni kezdte. „Csiriz, Mikulás, Berci ma ti kaptok valami jobb jegyet, mert elég szarul álltok.”

A mi osztályunk kimondottan bölcsen viselkedett. Kresi feleltetési eredményeit soha nem bíraltuk durván és látványosan fölül. Soha nem húztunk ki noteszéből jegyet, csak bővítettük azok sorát. És nem is mindig csak ötössel. Egy közepes tanuló példának okáért egyáltalán nem kívánt éppen kémiából kitűnni, hátha feltűnik. Neki elég volt egy hármas, esetleg sátoros ünnepkor egy jó.

Kresi néha gyanakodott is: „Kéhem, ahhoz képest, hogy mit phodukálnak, ha-táhozottan jó az osztály átlaga. Úgy tűnik, túl jó indulatú vagyok Önökhöz Höl-gyeim és Uhaim.

Eltűnt Buborka s eltűnt a jó öreg platinafejú Kresi, de megmaradt a régi pedagógia illusztris emlékköve, a mindenki által kedvelt és szeretett Ūrge Tanár Ūr. Ūrge fel-táplált állapotban majdnem elérte, madárcsontokra szikkadt húsával az ötven kilót, s eget verdeső magassága a százhatvan centit. Volt egy csodálatos szokása, amely nem-zedékek osztatlan tiszteletét váltotta ki. Állandóan rángatózó felső ajka, koordinálva orra mozgását is, úgy járta vitustáncát, hogy közben beszélni is tudott. Valaha ga-lambszürke öltönye tippverseny tárgya is volt. Hány folt van összesen a ruháján, s ebből mennyi a sötétebb, s mennyi a világosabb? Mit reggelizett, ebédelt, vacsorázott Ūrge Tanár Ūr?

Szegény aligha sejtette, hogy miért kerültek az egész bagázs érdeklődésének kö-zéppontjába gasztronómiai szokásai.

Ūrge Tanár Urat egyszerűen bálványoztam. Olthatatlan tudásszomjam, fáradha-tatlan kielégítője volt. Érettségim után barátjának fogadott, s hármasban, vele, „Chap-lin” Gézával, érettségiztető magyar tanárommal, a Rába presszó sarokasztalánál véget nem érő beszélgetéseket folytattunk Dürrenmattról, Sartre-ról, s a legújabb kori ma-gyar irodalom friss hajtásairól, Gerelyes Endréről, Galambos Lajosról, Hernádi Gyuláról.

Ürge Tanár Úr néha napokra eltűnt. Egy alkalommal, Chaplinnal elhatároztuk, hogy meglátogatjuk. A hatemeletes ház, hatodik emeletének ajtáján egy tábla lógott: Ne zavarjon, nem vagyok itthon! Chaplin Gézával az ürgevár szisztematikus ostromlásához kezdtünk. Sokat és aprókat csengettünk. A könnyűpuska sorozatok nem vezettek célhoz. A vár visszaverte a támadókat. A ti – ti – ti jelsort, először a tá – tá – tá váltotta fel, majd átmentünk tááááá-ba. A siker frenetikus és megdöbbentő volt. Az ajtóba épített ablakocská feltárult, s egy szőrös embermaszk bámult ránk. „Nem olvastátok, hogy nem vagyok itthon! Tűnjetek el.” Imre! Imre!” – visitott kétségbeesetten a látványtól elborzadt Chaplin Géza. Az ablak bezárult, de válaszul azonnal megismétlődött a táááá.

Ürge tanár Úr háztartása feltehetően híján volt a füldugóknak, mert végül megadta magát. A két fölösleges jövevény beáradt a szobába. Megérkeztünk Oszlopos Simeon honába. A kitört lábú heverő támasztéka egy több színben pompázó, feltehetően apránként összegyűjtött téglasor volt. Az ugyancsak téglá állványon nyugvó lavórban a piszkos színű jégborító a még itt garázdálkodó télre utalt. A falon hullámpapír feszült szögekkel rögzítetten, rajta felírás: tükör. A szőnyeg nélküli parkettán, könyvek s üvegek ölelkeztek egymással, vékony közt hagyva a mosdóig. Az üveg – könyv kompozíciót, néhány pipolfenes doboz ékítette.

Pillanatokon belül megértettem mindent. Akkor már több hónapja patikában dolgoztam, s mint amolyan minden evő, rendszeresen forgattam a „kis Issekutz”-ot, s így fogalmam volt a gyógyszerek hatékonyságáról. A pipolfen csak receptre adható erős fájdalomcsillapító volt, amely megfelelő mennyiségű szeszszel vegyítve kábítószerként funkcionál. Ürge Tanár Úr zárt napjaiban ezzel a mixszel ölelkezett.

Rendbeszedtük, megkávéztattuk, s meséltettük. A háborút követően, népes családjából Imre maradt hírmondónak. Elesett gyerek volt, elesett felnőtt lett. Megmaradása, – nézete szerint – a darwini tanok megcsúfolása volt, Spártáról már nem is beszélve. Halálvágyó apátiájából a kommunista párt rángatta ki, megígérve neki is az újrakezdéssel együtt járó bizsergető örömet. A kis ember nagy ésszel megverve, „zsidó létére” lelke már a „Magyar Közösséges” Donáth György, összeesküvőnek minősített kiscgazda politikai kötelével gellert kapott, s Rajk bitója „agyilag” saját fejfája nyersanyagát is jelentette. 1956 pedig maga volt a rettenet. Marosán szája – ő volt, aki Győrt 1957 augusztusában eligazította a „fasiszta ellenforradalom gazzetteiről” – Imrének a Jónást elnyelő cet hatalmas álkapsát jelentette, azzal az utóirattal ellátottan, hogy a hal nem Ninive felé tart, s esze ágában sincs kiöklendezni a már félig megemészített áldozata maradványát.

Hazudnék, ha azt állítanám, hogy a felét is értettem, annak, amit mondott. De hittem neki, s elraktároztam szavait. A kirakós játékban az a szép, ha van hozzá üres terem, évekig lehet az alkatrészekkel bíbelődni, míg mindegyik a helyére kerül.

Ürge Tanár Úr, a hullámpapíros elvarázsolt kastélyban már az élet császára volt. Aludhatott, s drogozhatott. Volt hol. S volt miből. Útja a hatodik emeleti lakásba egy pincegarázból vezetett fel. A sötétből a verőfénybe. De ötletekkel teli életet élő barátom a garázspince birtoklása előtt is le tudta hajtani kopaszodó szemüveges fejét.

„Csak olvasni kell a klasszikusokat” – somolygott fölényesen. „Kinézed a menetrendből hová megy hálókocsis vonat, s oda–vissza egész tűrhetően kialszod magad. Legfeljebb késel egy kicsit az első óráról.”

Ürge Tanár Úr természetesen a vonatos technikát is képes volt a tökélyre fejleszteni. Vett egy kerékpárt, s azt letétbe helyezte az állomás épületében a jólelkű vasutasok segítségével. Ürge Tanár Úr így függetlenedett az autóbusz indítók szeszélyeitől.

A Tanár Úr célba érését az iskolakapuban tömörülő hurrázó diáksereg joggal könyvelhette el a maga győzelmének. A gimisták tanították meg ugyanis kerékpározni Ürge Tanár Urat az iskola alatt húzódó hosszú pincefolyosón. Néha ő maga fékezett, néha a fal segített neki. Legfeljebb a kerekek küllői adták fel ostoba büszkeségüket s görnyedtek hétrét. De Ürge Tanár Úr nagyvonalúan fizette a javítás költségeit, s ha kellett az új paripa vételárát is. Sajátos gazdaság szemlélete eredményként mindig „cincogott” valamennyi pénz a zsebében. A Baross utca céltalan tekerői sokszor láthattak végig sietni – mert sétálni nem lehetett megtanítani – fizetés tájékán egy könyvek alatt roskadó kicsi embert. Ez volt Ürge Tanár Úr. Az orosz nyelv és irodalom tanításának gyöngye ugyanis fizetéskor bevétele kb. 70 százalékát könyvek vásárlásába fektette. „Van mit eladni hó végén az antikváriumba és olvashatok is.”

Lefegyverző érv volt.

Ő adta a kezembe Puskint, Lermontovot, de Solohov novelláit is. Hemingway pedig napi témánk volt.

Ürge Tanár Úrban és Chaplinben azonban már a múlt és a jövő ölelkezett. Chaplin Géza ízig-vérig az új hullám úttörője volt. A büszke gimnazisták – Laci bácsi harcai következtében szinte az egész nyolcadik „b” tovább tanult – lábukon az elmaradhatatlan, cipőre húzott papuccsal, fiatal tanárok özönétől tanulták meg, hogy ez már nem általános iskola. Jött Németh Gyuri az Oszi. Ervin a nagyra hivatott biológus. Chaplin Géza, a magyartanár, Aggódóm Tóni a történelem tudója, S. Sanyi, Lermontov s a francia szimbolisták szerelmese, a bajszos Géza a maga éljünk egészségesen programjával, a másfél méteres zsebóriás Robi, a matek és a lányok nagy tisztelője, az alattunk járó Rózsi későbbi férje, s a kétméteres Bálint, egyenesen a Lenin Intézetből, a fővárosból. De ott volt az Adonisz termetű – bennünket nem tanító B. Laci – s a nagy szocialista realista festő lánya, a színházrendező felesége Anyicska, s a kandidátusjára váró langaléta Jóska, hogy a sportok szerelmeséről Kaziról már szót se ejtsünk. Egy-két kivételtől eltekintve, mind pályakezdő volt. Ez az erőtől duzzadó, „ide az oroszlánt”, tanári kar beültette az osztályt a körhintába. Mi az a népdal – kérdezte Laci bácsi a nyolcadiktól. Szabad közösség, élőszo, szájról-szájra terjed. Chaplin bejött az órára, fekete kefe bajsza, mint a festéktől összeragadt ecset, fejét felvetette, haja elindult az ég felé, egyik karját gerincbántalmas hátára fonta, a másikkal belekaszált a levegőbe s ránk mordult: „Füzeteket kinyitni, diktálok.” S Géza beszélni kezdett a versről, a költő megpróbáltatásairól, mi pedig jegyzeteltünk. Szinte hihetetlen, de a győri kültelki iskolából később egyetemre került golya számára az egye-

temen sem jelentett gondot az órai jegyzetelés. Az első szigorlatra a Zord idő, az Özvegy és leánya, vagy a Falu jegyzője ismétlendő anyag volt Gejza fejedelem jóvoltából.

Chaplin Gejza Tanár Úr édesapja valaha intéző volt egy nagybirtokon. Rákosiék megharapdálták a családot. Köztük Gézát is.

Már egyetemista voltam, amikor Géza kezeit még mindig a fejem fölött érezhettem. Ha Pestre jött, mindig akadt egy borozó, ahol eligazított miként is kell lábon maradni az urbánus Pesten.

Nem szívesen beszélt magáról, 56-ról – pedig kérdeztem eleget – szinte egy szót sem. Aztán egyszer a hóna alá kapott. „Gyere, bemutatlak valakinek.”

Pest, nekem a Pestről szakadtak, sokáig bevehetetlen, idegen vár maradt. Abból az estéből is csak arra emlékszem, hogy mentünk villamossal, aztán busszal, s még egyszer busszal. Valahol Buda határán befejeztük a kálváriajárást, s egy sivár szoba közepén két kéz fonódott össze. Két faragott ember nézett egymás szemébe, hosszan, mereven, szótlánul. Álltak mozdulatlanul, s még mindig álltak. Én meg megértettem, hogy mi is az a füstadó. A csikó sparhert sziszegő csöve a téglába vájt lukon pöfögött ki a szabadba.

Buda Ferencet láthattam 1963 környékén. Költő, mondta Géza. Barát. Buda jelenségként él bennem a mai napig is. Első könyve, a Füvek példája aztán azt is megértette velem, kivel is kerültem egy légtérbe. Keserves két sora kísérőmmé lett. „Nem voltam én hős, csak hülye / Más bolondok hegedűje.” S a rá felelő töredék is: „Az öntudatnak térdig ér az ösztön.”

S tőle tanultam meg, hogy mi is az a vers, mire való. „Iszonyat tornyosul, égig érő gomba / Reszless füstös bánat / Oldódj mondatokba.”

Géza a vonatablakból mélyen kihajolva suttopta szinte bele a képembe: nemzetőrök voltunk.

Az irodalom nemcsak tanít, de el is fed dolgokat. Nem értettem Géza szemeinek felhőit. Nemzetőr. „Süvegemen nemzetiszín rózsá / Ajakamon édes babám csókja. / Ne félj babám, nem megyek világba. / nemzetemnek leszek katonája.”

Amikor – évtizedekkel később – egy telefonbeszélgetés során a Lermontov-szerelmes, Verlaine fordító, Sopronba került, valaha KISZ-vezető tanárom S. Sándor jegyezte meg, hogy „nemzetőr voltam” már tudtam, hogy nem Aranynál kell keresnem a szó legújabb kori jelentés-tartalmát. A nemzetőrök sorát Németh Gyuri zárta be. Ő 56 novembere után még a puskáját is elásta, jobb időkre várván.

Géza, Sándor, Gyuri, Imre! Négy olyan ember, akikről fogalmam sem volt, hogy kicsodák, de azt tudtam, hogy bízhatom bennük.

Németh Gyuri. Arcán fölényes mosoly, tantárgyát – fizika, matek – nemcsak utáltam, de nem is értettem. Matek-tanár és úszóedző. A kis nyeszlett Bozsóból deltamatykót faragott. Én a labdát kultiváltam, bár a víz sem volt tőlem idegen. Aki a bandából május 1-jén nem fürdött meg a Rábcában, annak nem volt becsülete. A Győrbe kerülésünket követő első május 1-jén avatott fel a banda. Nem tudtam úszni. „Gatyára”

– parancsolt rám Konyáf, a pinnyédi híd közepén. Gyomromat összeszorította a rémület. Mi lesz itt? Konyáf felparancsolt a pillérre, s egy laza mozdulattal belelökött a hídról a folyóba. Odalent Típké és Ideges várt. Először a talpam érezte meg az iszapot, aztán a fejem a levegőt. Ússzál, mert beledöglessz! Kikutyáztam.

Én nem voltam ilyen kegyetlen. Anyátokat a karjaimba cipeltem be a nagy medencébe Néhány tempó után fájdalmas képpel eresztettem el, mondván: nehéz vagy, gyere, ússzunk ki.

Anyátok rémülten kapálózott, de haladt, én meg biztattam: köszönöm, mindjárt kint vagyunk! S valóban kint voltunk. Kijutni a vízből én tanítottam meg, úszni már nem.

A Rábca projekt igazából mégsem az uszodában vizsgázott. Ausztriában túráztunk Nagymami munkahelye szervezésében. Idegenvezetőnk – Nagymami kollégája – másodállásban sokkal inkább egy örült hegymászóra, mint emberszabású osztályvezetőre hajazott. A hegygerinc – s a róla szóló leírás – őt is becsapta. Vagy, ami valószínűbb, „máshová” lapozott. A gerinc meredek volt, s jeges. Csákány kellett volna. Néhány méter után – visszaút nem volt – rá kellett döbbernem, hogy az öt évét alig betöltő leendő anyátokat ezen az alig száz méteren a karomban egyszerűen képtelen vagyok átvinni. Hiába ölelem bármilyen szoroson magamhoz, nem tudok a lábam elé nézni. Letettem, s magyarázni kezdtem: gyere, fogd meg a kezem, sétáljunk. Réka, mindig bízott bennem, könnyes, rémült szemmel meredten állt. Nem haladtunk. Üvöltöni kezdtem, s üvöltöttem végig. A gyerek zokogott s jött. Én csúszkáltam, ő nem. Átértünk. Lerogytam, s szégyelltem magam, de tudtam: nem volt más lehetőségem. Az idegenvezető este ódákat zengett teljesítményünkről, én meg utáltam. Az egyik megteremti a méltatlan helyzetet, a másik oldja meg. A történelem tanulsága szerint ez szinte megszokott népünk történetében. Elvesztünk egy-két háborút, elbukunk néhány forradalmat, becsődöl a gazdaság, aztán előbukkan a bölcs megmondó ember, a csőd okozója, s megígéri, hogy száraz lábbal kelünk át a Vörös tengeren. S átkelünk, ő meg büszkén felveti oroszlánsörényesnek tudott össze-vissza lapogatott idomtalan fejét.

Gyuri jó tanár volt. Ezt én persze megítélni nem tudtam, mert már Archimédesznél elvesztettem Ariedné fonalát, azóta sem találom. Egyáltalán: a szinusz meg a koszinusz a tangensről már nem is beszélve, tőlem mindig nagyon mesze volt s azóta is csak távolodik. És a bennszülött átok logaritmusról még csak szót sem ejtettem.

Laci bácsi ajánrozott, Géza nemcsak Vörösmartyt hozta szívközelbe, de Justh Zsigmondot is, Gyuri semmibe vett. Az érettségi előtti félévben Gyuri úgy adott jelest matekból és fizikából, hogy a fejét sem biccentette meg. A folyosón mordult rám: nem teszem tönkre a jövődet, még akkor sem. Így lettem kitűnő. Év végén mindkét tárgyából kegyelem közepesre álltam, négyeseket adott.

Az érettségin a magyar szóbelin Jókait kaptam. Hagytak beszélni. Az érettségi elnök E. M. volt a győri MSZMP oktatási osztályának mindenható ura, G. és Laci bácsi mentora. Mosolyogtak rám, s bólogattak. Beszéltem vagy tíz percet.

Eleresztettek. A hideg zuhany az eredményhirdetésnél ért: orosz jeles, történelem jeles, matematika jó, fizika jó, magyar nyelv és irodalom jó.

A történet győri szakaszát Géza mesélte el. Németh Gyuri dolgozatom alapján közepesre állított ki matekból, joggal. Ezután közölte E. M. hogy magyarból az érdemjegyem jó. Laci bácsi, Géza az érettségiztető tanárom, de G. bácsi is „érdemeimre” való tekintettel hevesen érveltek a jeles mellett. E. M. azonban hajthatatlan maradt. Ez a döntés egyetemi felvételi reményeim halálos ítéletét jelentette. Az akkor érvényes kemény pontrendszer alapján esélyem sem maradt. Ekkor lépett közbe Németh Gyuri. Közölte a bizottsággal: amennyiben magyarból jóra zárnak le, akkor ő matekból is jót ad közepes helyett. Gyuri kihálászta a levesemből a hajszálat, s mint hajókötélet a kezembe adta: kapaszkodj!

Magyarból Bóka professzornál felvételiztem. Bóka elkápráztatva „olvasottságomtól”, barátságosan megkérdezte: „Mit művelt maga, hogy politikai nézeteit zavarosnak minősítette az iskolája?” (Mostanában kaptam Szekér Nóra kolléganőmtől egy a korszakra jellemző „érdekes” ÁVH-s összesítő jelentést, amely szerint felvételiztető professzorom a „kommunista” Bóka még a hatvanas évek elején is az ÁVH által nyilvántartott Magyar Közösség megfigyelt tagjának számított.)

A kérdés valóban zavarba hozott. Fogalmam sem volt, hogy egyáltalán vannak politikai nézeteim. Arról meg aztán végképpen nem, hogy zavarosak is. Azt már Almásy Jancsától, később barátommá vált másik felvételiztető tanáromtól tudtam meg, hogy iskolám nem ajánlotta felvételemet. Politikai nézeteim zavarossága miatt. Felvettek. Bóka professzor felvetetett.

Egyetemistaként, hazameneteleim alkalmából többször találkoztam, E. M-mel, G-vel és Laci bácsival is.

Áldásos segítségükről soha nem ejtettek egy szót sem. Gyuri sem említette, hogy nélküle, nem lett volna „pálya.”

A győri flaszteron, ott a börtön oldalsó fala és a városházát övező park között húzódo keskeny utcán addigra már régen felszaradt Halász Ödön vére. De az is lehet, hogy már másnap eltakarították a közterület tisztaságára hivatalból ügyelő állami alkalmazottak. A történelemről, pedig már szó se essék. Az öreg Halász sem levelez már. Halász Ödönnek sincs életkora, legfeljebb annyit jegyezhetünk meg: hatvan évvel ezelőtt halt meg. Vagy még annyit: hetvenhat éves lehetne.

Azt már láthattátok Katám, Julcsim, hogyan lehet eltüntetni alapos bolsevik módszerekkel egy tizenöt éves kölyöknek – Halász Ödönnek – az emlékéit is. Szigethy Attilával a neves közéleti személyiséggel már nehezebb dolguk volt.

Az ő vére a győri Honvéd kórház, apám hajdani munkahelyének az udvarán folyt el szép csendesen, de örök nyomot hagyva maga után.

1995. november 4-én jelent meg egy publicisztikám az Új Magyarország című napilapban, „...megint olyan helyre vittük, ahonnan kiugorhatott...” címmel.

„1957. augusztus 12-én hajnalban öngyilkos lett Szigethy Attila, az 1956-os forradalom és szabadságharc győri vezetője, az akkori Magyarország egyik legnagyobb

formátumú politikusa. Furcsa szeszélye a sorsnak, hogy ugyanazon a napon tartotta soros ülését az MSZMP Győr-Sopron megyei Pártbizottsága, és az egyik napirendi pont 'A rendőrség, bíróság és az ügyészség közös beszámolója a megye területén a politikai és gazdasági bűnözésről' volt. A beszámolót B.N.J tartotta, aki a Végrehajtó Bizottság tagja volt."

B.N.J beszámolójának a szövege a kommunisták örök és felejtethetetlen gyalázatának, a silány hamisításoknak a korra jellemző gyűjteménye.

„Az ellenforradalmi erők Budapest után megyénkben okozták úgy politikailag, mint gazdaságilag a legnagyobb károkat. Győr-Sopron megye az ellenforradalmi erők dunántúli góca volt. Az ellenforradalmi erők a megye területén lévő államhatalmi és államigazgatási szerveket szétverték, ill. azok munkáját dezorganizálták. Ennek következtében a restaurációs erők vették kezükbe az irányítást, a közrend a közbiztonság teljesen megromlott. 1956. október 26-án az ellenforradalmi elemek megtámadták a Főosztályt, az épületet megszállták, az operatív anyagokat széjjel szórták, részben magukkal vitték, az operatív technikai eszközöket megsemmisítették. A nyugati határ nyitva állott, és így egyrészt imperialista kémek és fasiszták tódultak át a határon, másrészt a disszidálók nagy tömege hagyta el az országot.”

Győrben mindenki tudta, hogy a megyei és a városi pártvezetés, miután október 25-én belelővetett a fegyvertelen tüntetőkbe, a felelősségre vonástól megrettenve, még aznap elszelelt Csehszlovákiába. A megyei Főosztály épületét – értsd: az ÁVH székházát – a brutális tömeg úgy foglalta el, hogy a menet élén a Győrben állomásosó műszaki zászlóalj – Pf.: 7071 – zenekara haladt. Az egyik ávós tiszt katonazenekari kísérettel kapott két, méretes pofont a vad ellenforradalmároktól, a többi még annyit sem. A nyugati határ soha nem maradt nyitva, hiszen a határőrizetet a mosonmagyaróvári honvédség és a soproni egyetemisták együttesen biztosították. Más kérdés az, hogy a határvédelem ezekben a napokban sokkal inkább a nyugati, mint a keleti mérceinek felelt meg. Nem öltek, csak igazoltattak.

A tömeges disszidálás november 4-e után indult meg, amikor a nyugati határt a szovjet alakulatok biztosították, s a Hunyadi János belügyes – pufajkás – karhatalmista alakulatok vadászták páncélos gépkocsikról a menekülőket. Ennek az alakulatnak volt dicső tagja Horn Gyula is, aki mint ezt többször is hangsúlyozta csak és kizárólag a hidakat és a közrendet védte.

B. N.J.-nek Szigethy hajnali öngyilkosságáról is volt mondandója: „Szigeti (sic!) Attilával kapcsolatban meg kell mondani, hogy ma reggel 6 órakor a Honvédkórház II. emeletéről kiugrott és meghalt. Eddig megállapítást nyert, hogy az illetők a legnagyobb hanyagsággal teljesítették a szolgálatukat. Az egyik őr aludt, a parancsnok elhagyta az őrhelyét, a harmadik pedig utánament. Úgy, hogy Szigethy nyugodtan kísétálhatott és kiugorhatott. Azért tartottam fontosnak ezt itt elmondani, hogy az elvtársak a hozzászólásaikban adjanak tanácsot, hogy hogyan is vigyük ki ezt a hírt a dolgozók közé, hogy a támadásokat ellensúlyozni tudjuk.”

S az elvtársak adták a tanácsokat, mint az egy jól összeforrott kis közösséghez illik. L. A., igazgató, akit a forradalom idején ellenszavazat nélkül csaptak el a sza-

badság szagától megvadult ellenforradalmár munkások, például a következőket mondta: „B. N. elvtárs bejelentése, mely szerint Szigethy Attila öngyilkos lett, azt hiszem nem csak rendőrségi, hanem politikai baklövés is volt. Elvtársak! Ez az ember egyszer már megpróbált megmenekülni a felelősség elől, amelyek alapján el lehetett volna ítélni. Egyszer már tanulhattunk volna, de megint olyan helyre vittük, ahonnan kiugorhatott a II. emeletről. (...) mi igen humánus, kesztyűs kézzel bánunk az ellenséggel. Gondoljanak az elvtársak csak vissza 1919-re. Ha jól emlékszem 679 kivégzés volt a proletárdiktatúra ideje alatt, utána több ezer volt azoknak a kommunistáknak a száma, akiket kivégeztek.”

Ha a kései olvasó – kedves unokák – ezeknek az álcázott pondróknak a szövegeit olvassa, nem sok kétsége marad, kik voltak valójában ők! Legalább a nevüket kellene nyilvánosságra hozni. A nomenklatura tartozékainak a neveit. Az igaziak neveit.

A következő hozzászóló T. A. elvtárs volt, az egyik nagyüzem párttitkára. „Az én véleményem az, hogy Szigethynek igen jó összeköttetései voltak és beépített emberei. Tudomásom szerint ma akarták átkísérni az ügyészségre, és nem véletlen, hogy még ez előtt kiugrott. Ebben az ügyben a megyei rendőrségnek, az ügyészségnek hathatós nyomozást kell végeznie. Kik őrizték, kik ápolták, és milyen ezeknek a politikai állásfoglalása (...) A temetéssel is igen vigyázni kell, nehogy az ellenség felhasználja és tüntetés formán felvonuljanak. Ha mód van rá, minden értesítés nélkül kell eltemetni, és utána kell lehozni a nacionáléját.”

Az embernek szinte visket a marka, s nem mer a tükörbe nézni! Hát kiknek kellett volna őrséget biztosítani, s kiknek a második emeleten, ha nem ezeknek! Helyette évtizedeken keresztül élvezték még hasznos munkájuk jól megérdemelt jutalmát. S kapálhatták kertjeiket, s öntözhatték növényeiket a Szigethy Attilák vérével!

T. A. jól informált káder volt. Svéd László kollégám közölt egy dokumentumot, amely 1957. augusztus 10-én született. „Miniszter elvtárs jelentem, az ellenforradalmi események során vezető vagy szervező tevékenységet kifejtő 88 fő előzetes letartóztatottat az alábbi csoportosításban javasoljuk bíróság elé állítani: XI. csoport, 5 fő. 1./ Szigethy Attila volt országgyűlési képviselő.”

Vannak betűbebódult történészek, akik egy-egy kádári belüleges szöveget olvasva melldőngetve kijelentik, hogy 1956-ban nem voltak koncepciós perek. Okulni soha nem késő. Íme egy kis segítség! 1956. november 21-én Apró Antal még a következőket mondta Szigethy Attiláról: „Szigethy Attila tartalék, a kormány megbízotti munkát nem vállalta, napok óta bujkál.” 1956. december 2-án népünk kommunista hőse ismét megszólalt: „Felmerült Győr megyéből Szigethy Attila. Ő a Dunántúl egy részét hozza magával. A Hazám című lapban, melyet ő szerkeszt, nagyon furcsa állásfoglalások vannak a kormánnyal szemben.”

Az Apró hivatkozta furcsa állásfoglalás november 27-én jelent meg a Hazánkban. Az írás címe: Ésszel, megfontolással, munkával megvédjük a forradalom eredményeit. Bár a cikk terjedelmes és sok benne a fölösleges töltelékszöveg, érdemes belőle hosszasan idézni. Egyrészt azért, mert az újságpapír egyre sárgul s töredezik, s a kutató ki-

vételével arra már senki sem vetemedik, hogy mikrofilm tekerccsel rontsa a szemét. Másrészt legyen mindenki előtt világos, akinek még van füle a hallásra, hogy ki is volt ez az Apró – agyilag valóban, kártékonyan apró – Antal.

„Vasárnap délelőtt tartották meg a munkástanács-küldöttek első megyei találkozóját a győri tanácsházán. A megnyitó szavak után Vadas József – másodfokon nyolc év börtön, teszem hozzá – a győri Vagon és Gépgyár ideiglenes megbízott igazgatója beszámolt az országos tanácskozás első napi eseményeiről. Beszámolójában hangsúlyozta 'a kibontakozáshoz munka kell, de jottányit sem engedünk követeléseinkből. Most már nem arra van szükség, hogy kitarjunk mellünket, azzal a kiáltással: jöjjön a tank!' – mondotta, egyebek között. Arra van szükség, hogy ésszel, megfontoltsággal, munkával, megvédjük a forradalom vívmányait.

Sebők László vagongyári mérnök folytatta a beszámolót. Beszédében kitért a Nagy Imrével kapcsolatos kérdésekre. A munkástanácsok egységes álláspontját ebben az ügyben így szögezte le. 'Vita nélkül dolgozni fogunk, nemcsak azért, mert a kormány így kívánja, hanem azért mert az ország népének szüksége van a munkára a kibontakozáshoz. Azért fogunk dolgozni, mert a munkástanácsoknak ilyen zilált körülmények között is van erejük ahhoz, hogy fel tudják vetetni a munkát. Ezt az egységes álláspontot a mi megyénk sem bonthatja meg.'

A mosonmagyaróvári küldöttek elmondották, hogy már a tanácskozást megelőzően felhívással fordultak a mosonmagyaróvári dolgozókhöz: november 26-án valamennyi üzemben, intézményben, iskolában a sztrájkjog fenntartása mellett induljon meg a munka.

Berger Sándor – másodfokon 15 év... – (Győr-Sopron Megyei Tanács) kijelentette: 'a sztrájk mellett azok a provokátorok szólnak, akiknek az a céljuk, hogy a szovjet megszálló erők előtt bebizonyítsák, nincs hatalom a munkástanácsok kezében. Csattanós választ kell adnunk ezekre a provokációs kísérletekre.' Berger Sándor fejezte ki a munkástanácsok összességének azt a véleményét is: 'nem lehet elfogadni az Elnöki Tanácsnak azt a rendeletét, amely megtiltja, hogy intézményekben, közlekedési vállalatoknál is létesítsenek munkástanácsot. Csakis a munkástanács működése lehet ezekben a szervezetben is a biztosíték arra, hogy a régi sztálinista – rákosista elemek ne kerülhessenek vezetői beosztásba.'

Menyhárt Miklós hajtóműgyári küldött az új, valóban szabad szakszervezetek megválasztását sürgette, majd arról szólt, hogy a kormány egyes üzemekhez kormánybiztosokat szándékozik küldeni. 'Ezekre – mondotta – semmi szükség. Ha a kormány valóban bízik a munkástanácsokban, ezt meg kell, hogy értse.'

A soproni városi tanács küldötteként Baranyai polgártárs felhívta a figyelmet a soproniak egyik jogos sérelmére. Sopronban olyan szovjet parancs jelent meg, amely megtiltja a gyülekezési szabadságot. 'Arra kérjük a szovjet parancsnokságot – mondotta egyebek között –, ha, amint mondják a szovjet hadsereg a rend fenntartása céljából van itt, akkor ne avatkozzon bele belső ügyeinkbe. Például abba, hogy gyűléseket tarthassunk? A soproni küldött hangsúlyozta azt is, hogy 'a kormány értse meg végre: egyetlen tárgyaló fél mindenki részére az országos munkástanács, amely

mögött a munkásság döntő többsége áll. Nélküle nem lehet többet ebben az országban vezetni?'

Ezután egy jelenlévő szovjet tiszt kért szót. Elmondotta: 'ők, mint vendégek szívesen hallják, hogy a munkástanács-küldöttek is a munka mellett foglalnak állást. Ebből is azt látják, hogy itt nem provokátorok vannak, hanem a munkásság küldöttei. Ő tisztában van azzal, hogy a termelést megindítani nagyon nehéz, de bízunk benne, hogy sikerül. Bizalmat kért a fiatal kormány számára. Beszédében kitért arra is, a szovjet hadsereg még nem tud kimenni az országból, mert magyar hadsereg még nincs, a katonák sok helyről hazamentek. Szükséges, hogy legyen magyar hadsereg. Végül kérte a magyar munkástanácsot: forduljanak felhívással a magyar fiatalokhoz, hogy a fiatalság ne hagyja el az ország területét, mert itt lesz szükség az építő munkásokra. A tanácsstagok választ kértek tőle a soproni katonai parancsnok intézkedésével kapcsolatban. A válasz így hangzott: 'Korai lenne még teljes szólás- és gyülekezési szabadságról beszélni, amíg a provokátorok szabadon garázdálkodhatnak'. Óvatosságra intett a provokátorokkal szemben.

Dóczy Róbert, aki az MSZMP megyei bizottságának a képviselőjében szólalt fel, elmondotta: 'Világosan látják az MSZMP megyei vezetői is, hogy az elmúlt hetek eseményei nem ellenforradalmi harcok voltak, hanem a dolgozó nép, jogos követeléseiket jutottak ezekben kifejezésre. Egyetértünk a munkástanácsokkal abban is, hogy hazánk független ország legyen

S abban is, hogy a régi bűnös párt és állam vezetést nem lehet és nem szabad többé visszahozni?'

Végül egy kevés bizalmat kért a kormány iránt, mivel Kádár is, mint ahogy Nagy Imre is, 'a legnehezebb helyzetben került az ország élére?'

Több felszólalás után a munkástanács ülés szövegező bizottságot választott a határozati javaslat megszerkesztésére – a javaslatot egyébként egyhangúlag határozatra emelték. A megyei munkástanács szervezeti felépítésének megtárgyalására szűkebb körű bizottságot választott a tanácskozó testület. Ennek egy-egy tagja a megye három városának, valamint Csorna és Kapuvár munkástanácsának a képviselőjében tárgyal. Ma délelőtt ez a bizottság összeül.

Kofán Árpád a Városi Tanács v. b. elnöke, zárszavában hangoztatta: 'őrizze meg a munkásság az egész magyar népet az egységet, amely éppen a forradalmi események következtében alakult ki. Végezetül egy szovjet tiszt kért szót. Hangsúlyozta: a szovjet hadsereg katonái látják, hogy a magyar nép és természetesen a magyar munkásosztály nem fasiszta, hanem Petőfi és Kossuth népe ma is. A szovjet hadsereg azért jött Magyarországra, hogy a Budapestre külföldről bejött horthysta tiszték ellen, a belső ellenforradalmi erők ellen harcoljon és nem a magyar nép ellen. Ők tudják, hogy itt Győrött éppen a munkások akadályozták meg az ellenforradalmi erők fellépését.

A megyei munkástanács-értekezlet a Himnusz eléneklésével ért véget."

Keserves olvasmány ez gyerekek. Már csak a fekete humor jegyében kérdezzük meg: kire gondolt hazánk nagy fia Apró Antal: az MSZMP küldöttére, a Városi Ta-

nács végrehajtó bizottsága elnökére, vagy a két szovjet tiszt hozzászólására, amikor a furcsa megnyilvánulásokat tette szóvá?

Aztán megszólalt „Győr” is! Egy P. M. nevezetű tollnok – majd együtt tudósítanak alpári hangnemben Földes Gábor és társai peréről kedvenc tanárommal, a hajdan engem forradalmi vezetővé kinevező G-vel – az alábbi zavarodott sorokat vetette papírra: „Győrött 1956. október 26-án – (egy nappal a kommunista vezetés szökése után – mondom én) – alakult meg az ideiglenes Nemzeti Tanács. Tagjai között magukat kommunistának valló személyek is voltak. Első felhívásában rendre, nyugalomra szólította fel a lakosságot, és óva intette az embereket a kilengésektől, provokációktól. A nemzeti tanács tagjai szavakban Nagy Imre híveinek vallják magukat, ugyanakkor tetteikben Budapestet megelőzve hozzálátnak a proletárdiktatúra alapvető intézményeinek megsemmisítéséhez.”

Ez legalább világos beszéd. Szerzőnk siratja a tanácsrendszert, az ÁVÓ- t, s egyáltalán a pártállamot. Csupán azt felejtette el leírni, hogy az elvtársak elpárolgása után, Győrött október 25-én estétől nem volt működő hatalom. Éppen Szigethy Attilának volt köszönhető, hogy megakadályozva az anarchiát átvéve a város vezetését. S ezt a forradalmi rendet védte történetünk idején Kádárral és társaival szemben is.

Szigethy kádári kiűzetése a politikából s egyáltalán az életből mégsem volt olyan egyszerű „rutin” feladat, hiszen a forradalom jeles alakja „hozhatta volna” a Dunántúl jelentős részét Kádár konyhájára. Még Bulgáriába is kiküldték egy delegáció hivatalos tagjaként, sőt Kádár a párizsi rádióra hivatkozva februárban meg is szellőztette a nagy ötletet: „Már a párizsi rádió is azt mondta, hogy lesznek a kormányban változások, többek között Szigethy Attilát emlegették”. De Szigethy nem akart a kádári konszolidáció engedelmes bábja lenni, jöjjön hát a gőzhenger. 1957. február 16-án a győri kommunisták már azt „kérték a párttól”, hogy vizsgálják felül Szigethy forradalom alatti magatartását, s ennek eredményeként döntsenek parlamenti mandátumának sorsáról. S a „népbarátvezetés” engedett az alulról jövő népi nyomásnak. A kádári vadásztárs, kártyacimbora, Sándor József szólalt meg a győri kommunisták kérelmére válaszolván. „Végezetül itt van Szigethy Attila kérdése. Úgy tudom, ebben a kérdésben az Intéző Bizottságnak kellene világos nézetet kialakítani. Ő, mint nemzeti hős jelentkezik, a Népfront Bulgáriában járt delegációjának a tagja, ugyanakkor úgy tudom, hogy a dunántúli köztársaság kikiáltásában döntő szerepe van.”

Sándor József képen épp olyan vastag volt a bőr, mint Kádár Jánosén. A Dunántúli, elszakadni vágyó köztársaság Szigethy vezetésével épp oly blődli volt, mint a Gyurcsány Ferenc-i politikai lelemény, a jó tréfának beállított 23 millió román, aki el akarta árasztani Magyarországot. Konzekvens Úr (!) ez a Gyurcsány, most éppen a régi tréfa felmelegítésén fáradozik, hű társai elszánt támogatásával.

Kádár egy-egy tréfája egy-egy ember életébe került, Gyurcsányé legalább nem. Ez is haladás a „szocialista fejlődés útján. „Volt olyan speciális nehézség is, mint Szigethy Attila megítélése. Még nálunk sincs a dolog lezárva (...), azt hiszem, hogy ebből az

egész kásából végül is az fog kijönni, hogy Szigethy Attila az ellenforradalom zászlaja volt és politikailag az ellenforradalom oldala mellett állt.”

Kádár nemcsak a „kompromisszumok józan robotosa” volt, de érdekes módon jósnak is bevált. Tekintetét Moszkva felé is irányítva a szél suttozásából kiolvasta, hogy mi következik, csak még egy kis alulról jövő demokratikus nyomásra volt szükség, amit természetesen meg is kapott. A megye népe tolmácsa szerepét a megyei titkár vállalta magára: „Győrben bárhová kimegyünk, mindenütt felvetik, tűrhetetlen, hogy az ellenforradalmi vezetőkhez (...) nem engedünk hozzányúlni.”

A „tömegnyomás” diadalt aratott, 1957. május 6-án a győri megyei rendőr-főkapitányság előzetes letartóztatásba helyezte Szigethyt, s május 31-én az MSZMP nagyaktíván Fock Jenő már arra is képes volt, hogy önkritikát gyakoroljon a párt nevében a nem elég erélyes megtorlási akciók miatt. „Hadd tegyem hozzá azt, hogy bizony sok esetben Budapesten nehéz helyzetbe hoztak bennünket. Pl: saját szememmel láttam azokat az írásokat, amelyben Szigethy Attilát megyei vezetőnek javasolták különböző funkciókba, és ez történt decemberben, januárban, sőt ha jól emlékszem, még később is. Novemberben, decemberben azt hangoztatták, csak akkor lesz rend Győr megyében, ha Szigethy Attila lesz az atyaisten.”

A megyei pártaktíván, a megyei titkárt illette az utolsó szó. Lombos elvtárs kérhetetlen bolsevik őszinteséggel, nem megtartóztatva önmagát, megmondta az „őszintét” a budapesti elvtársak érzékenységét sem kímélve. „Szigethy Attilával az intéző bizottság nem tárgyalt, s nem is tettünk neki semmiféle javaslatot különböző funkciókba való beállítására. Azonban javasoltuk a Központi Bizottság felé azt, hogy mentelmi jogát függesszék fel, az történt, hogy kivitték Bulgáriába, érdemei elismeréséül, anélkül, hogy ezt a Megyei Pártbizottsággal megbeszélték volna. A megye vezetői is hibásak abban, hogy Szigethy Attila köré glóriát vontak azzal, hogy ő volt a megye kommunistáinak a megmentője.”

Pedig ő volt.

Azon a bizonyos augusztus 12-i ülésen is Lombos Ferencet illette az utolsó szó. „Szigethy Attila ügyével kapcsolatban meg kell mondani, hogy az elmúlt hónapok legnagyobb politikai baklövése megyénkben, amit semmivel sem tudunk kimagyarázni, de M. elvtársék – a rendőrségre célzott a titkár – sem. A rendőrség vezetői elsősorban a felelősök. Azok után, amit már eddig megtett Szigethy, ha szükséges lett volna, akár 20 emberrel kellett volna őriztetni, és elejét venni annak, ami történt. A múltban százévenként egyszer, ha előfordult, hogy ilyen nagy ember megmenekült a felelősségre vonás alól. Betegség esetén még a kórházban is zárt ajtókkal vigyáztak rá. Most az ellenség támadni fog bennünket, hogy a kommunisták halálra kínozták. Meg kell mondani, hogy nem csak hogy nem bántottuk, de nem is vigyáztunk rá. Temetést nem rendezünk részére. Mindennek legsimábban kell történnie. Holnap vagy holnapután rendőrségi vonalon tájékoztatást kell kiadni arról, hogy Szigethy mit tett, és ami anyag kihozható, világosan ki kell hozni. Ha lehet még ma, de legkésőbb holnap a városi alapszervek titkárait tájékoztatni kell.”

Igazi hamisíthatatlan kommunista gyászbeszéd.

Szigethy sorsáról akkor alig-alig tudtam valamit. Újságot hébe-hóba olvastam, az emberek, pedig hallgattak. Tanáraink is! S mégis akkor kaptam az első politikai leckét, arról a rendszerről, amiben éltem.

Ekkortájt helyezték Győrbe büntetésből, a budapesti központból, munkástanács tagsága megtorlásaként B. Feri bácsit. Feri bácsi a szakmájában magának nevet kivívó gyógyszerész, a büntetésből vidékre helyezett ellenforradalmár kimondottan jó viszonyban volt raktárvezető apámmal.

Feri bácsi velem is hamar összebarátkozott. Nyelvére nem tévén lakatot, mesélt az ötvenhatos budapesti napokról, s a Corvin közről, sőt Maléterről is. Feri bácsi látható jelekkel adta mindenki tudtára, hogy különösen kedvel egy fiatalembert, aki a Galinusi laboratóriumban dolgozott, s akinek legnagyobb vágya az volt, hogy gyógyszerész legyen. A fiút Tihanyi Árpának hívták. Akkor törekvését nem kísérte siker.

Nem tudom később mi lett Árpival.

De...

Kutatásaim során kezembe került egy irat. Ez egy darabja volt annak a 146 oldalas összefoglalónak, amelyet a mosonmagyaróvári rendőrkapitányság politikai nyomozó alosztálya készített a helyi pártszervezet számára. „R.Z. politikai magatartásáról közöljük, hogy 1956. októberében részt vett az ellenforradalmárok által rendezett fölvonuláson s ott az élen haladva a határórségtől fegyvert követelt, amiért életével fizetett. Politikai és erkölcsi magatartása miatt a Városi Pártbizottság nyugdíj megállapítását nem javasolja.”

Sz.A. Keszthelyről doktori értekezés elkészítésére jelentkezett. A mosonmagyaróvári városi titkár a jelentkezését elutasításra javasolta. „A jelenlegi munkájáról nagyon keveset tudunk. Tudomásunk szerint azt igyekszik jól elvégezni, de korábbi cselekedetei után ez érthető.”

T. I. elvtársnak viszont megbocsátott a párt. T. I. elvtárs – mint ez egy bejelentés alapján kiderült róla vezető beosztásban volt – elfelejtette értesíteni a felsőbb pártszerveket, hogy 1937-ben a horogkeresztes párt tagja lett. T. I. a legszigorúbb megrovásban részesült, de párttag s vezető is maradhatott, sőt a vadászfegyverét is megtarthatta. És a munkásörségből sem rekesztették ki, inkább még szorosabban ölelték őt az elvtársak a keblükre. Az indok világos volt és egyszerű, felemelő és szívmengető. „Az 1956-os ellenforradalmi események alatt gerincesen helytállt.” No lám! Egy volt nyilas, aki épp a párt szekerét tolt.

Nemrégiben az egyik végzős egyetemista lány megrendítően szép és szakmailag is kiváló szakdolgozatot adott le nekem. Azt vizsgálta, hogy Kapuvárott – Szigethy Attila szűkebb hazája – milyen sors várt azokra a középiskolát végzőkre, akiknek valamelyik szülőjét 56-os „ellenforradalmi” vétkéért a rendszer bebörtönözt. Egyikük leszármazottja sem lett egyetemista. A szépen adatolt dolgozathoz a lány odacsatolta az érintettekkel általa készített interjúkat is. Sírtak a betűk, könnyezett a múltunk. Tönkrement sorsok, meggörbült háta, elhomályosult szemek. Az egyszer élhető élet mindörökre odaveszett.

Megrendítő volt hallani egy rádióadásban, miként büntették Máthé Mária lánytestvérét Mária „bűnéért”. Miként viselte meg a sors Tihanyi Árpád családját. Mit éltek át az oktanul s a saját egyháza által is hosszú időre „elfeledett”, kivégzett levéltiszteletes Gulyás Lajos lányai, mi lett a sora a Halász- családnak? És egyáltalán: a Máthé Máriák rokonainak?

A vér a győri kövezetről, a kórház kőlapjairól, a fegyházak udvarairól felszáradt. De a nyomok megmaradtak és a sebek is.

Mi pedig 1958 nyarán elindultunk a Hanságba árkot ásni. Kellett az egyetemi felvételihez.

„Jó munkát fiatalok, / ma újra nagy tettekre szólít a párt! /

Új árkok vize csobog, / amerre tegnap még csak ember se járt, / Rakjuk meg jól az ásólapátot, / termőföldd tesszük a lápot, / KISZ lobogónkra a nap mosolyog! / Hajrá fiatalok!”

Katicám! Julcsikám! Ce la vie! Ezen a nyáron elsirattam Pesten Nagy Imrét, viháncoltam a Hanságban, hiszen esténként szabadok voltunk, lehetett „csajozni.”

Így volt. Sem csúnyábban, sem szebben. A lényeg: végül is mi maradt meg a jövő számára. A forradalom vagy a hansági éjszakák tündérien aranyos ártatlansága? Hol ez, hol az!

Később már csak ez. Vagy „az” is?

Kinek – kinek, mi?

F E N Y V E S I O T T Ó

Ezerkilencszázhatvannyolc

(K A M A S Z K O R O M L E G S Z E B B N Y A R A)

Azon a nyáron még a szomszéd
kecskéjét is Manchesternek hívták.
Rabul ejtett bennünket a foci.
Éjjel és nappal is fociztunk,
álmunkban is tribliztünk,
rúgtuk a tizenegyeseket, mert
három kornerért tizenegyes járt.

Győzött az igazság: hatvannyolcban a BEK-et¹
a Manchester United nyerte meg.
George Best a United észak-ír szélsője kapta
az aranylabdát. Vállig ért a haja,
a portugálok El Beatle-nek becézték,
ő volt az első futball-popsztár,
rajongtak érte a férfiak és nők egyaránt.
Mi, bácstopolyai magyar gyerekek,
minden áldott nap az Epresben fociztunk:
Benda Laci, a Benedek fivérek,
Ozorák Imi, Kéri Laci, Hatala Ferike,
Csizovszki, Badesz, Csobancsics.
Anyám – varrónő lévén – vörös színű
Manchester-mezt varrt számomra,
abban rúgtam a gólokat.
Mit sem tudtunk még a diktatúrák rendszeréről,
a manipulációkról, az önkényuralomról.
Néha hasmenést kaptunk az öngazgatástól.
Csak élni akartunk, focizni, barátkozni,
női keblekről álmodtunk.
A vasárnap délelőtti szentmise után
moziba mentünk, matinéra.
Mindenre vevők voltunk:
vadnyugati történetekre, bűnügyekre,
romantikára, történelmi vitézekre,

1 Bajnokcsapatok Európa Kupája. Manchester United–Benfica hosszabbítás után 4:1

háborúkra, katasztrófákra, de leginkább
a színésznők felvillanó mellét akartuk látni
(Brigitte Bardot, Raquel Welch, Jane Birkin,
Claudia Cardinale, Gina Lollobrigida,
Ursula Andress, Marilyn Monroe).
Általában indiánnak képzeltük magunkat,
és a gonosz sápadtarcúak ellen küzdöttünk.
Foglyul ejtett bennünket a préri, a szabadság.

Csak habzsolni akartuk az életet.
Rabul ejtett bennünket a szerelem.
Ittuk a szirupokat, ittuk a Vitacitrot.
Titokban cigarettáztunk és sört ittunk,
a topolyai nagykertbe jártunk
szerelmespárokat meglesni,
akik a Kőfal utca melletti bozótosban
üzekedtek, mint a vadnyulak.
Gyerekkoromban láttam már hasonlót,
amikor Gunarasban, a Balassa tatáéknál
a csődör meghágta a kancát.

Tikkasztó volt a nyár 1968-ban,
tizennégy éves se voltam még.
Virágzott a tök, hamar megértek a dinnyék.
Béke volt, dudált a gyár, olykor véget ért
a műszak, hazaindult a munkásosztály.
Lassú tűzön krumpli sült, szellő kélt a Krivaján.
Esténként számolatlanul ragyogtak a csillagok,
nem tudtunk semmit a prágai tavaszról,
és a párizsi diákok lázadásáról se.
A szexuális forradalom messze elkerülte Topolyát!
Lánnyal sem csókolóztam még igazán.
Tavasszal az iskolában Egeresi I.-be
és B. Hajnalkába voltunk szerelmesek.
De a nyár az más volt. Július 1-je hétfőre esett.
Tikkasztó volt a kánikula. Az afrikai Zambiában
– az ország történetében először – júniusban havazott.
Villamos száguldott velünk Szabadkáról Palicsra,
ahol a tóparti nagyterazon zenekar játszott,
és gyönyörű lányok táncoltak miniszoknyában.
Rabul ejtett bennünket a rock and roll.
A Beatles már tarolt a top-listákon,

olyanok voltak még, hogy Getno²,
Shadows, Beach Boys, Animals,
Spencer Davis Group, Monkees, Doors,
Creedence Clearwater Revival és Jimi Hendrix.

Mindenki hosszú haját akart viselni,
és mindenhol a *Hey Joe* szólt,
amikor én még kissrác voltam,
nem tudtam úszni. Laci unokaöcsémrel
a Palicsi tóban lubickoltunk.
Augusztusban falura, Moholgunarasra,
Fenyvesi nagyapámékhoz mentem nyaralni.
Unokatestvéreimmel, Izussal, Öcsivel
és Zsuzsival Pobedára jártunk fürödni,
a szocialista nagybirtok fürdőmedencéjébe.
Voltak ott öltözőkabinok és egy magas ugrótorony is,
ahonnan fejest ugráltak a gunarasi legények:
Surányi, Pálinkás, Klebecskó.
Fecskében feszítettek és kivétel nélkül
Sz. Rózsikába voltak szerelmesek,
ő volt a legszebb gunarasi lány.
Sándor nagybátyámék szomszédságában laktak.
Egy szempillantás alatt én is beleszerettem,
talán egy évvel idősebb volt nálam,
és szép, mint Claudia Cardinale.
Epekedve szemléltem, miközben
a gyerekekkel reménytelenül lubickoltam
a derékig érő vízben; egyszer csak
hirtelen ráunt a legények bókjaira,
és hozzánk szegődött. Velünk napozott,
majd együtt bicikliztünk hazafelé,
Pobedáról Gunarasra (három és fél kilométer).
A falusi lányok akkoriban jómódú,
gazdag városi fickókra hajtottak.
Én úszni és táncolni sem tudtam.

A gunarasi Szélmalom teraszán vasárnap
esténként zenekar játszott, mint Palicson.
Igazi, élő gitárosok és dobos.
És ott volt Sz. Rózsika domborodó

keblekkel és miniszoknyában.
A lányok akkor még nem viseltek melltartót.
A villogó lámpák alatt vele táncoltam
a *House of The Rising Sun* című dalra
(alig hiszek a szememnek:
263 millióan kattintottak rá a youtube-on).

Szép, lassú „egymásnak-feszülő” tánc volt.
Izzadó tenyérrrel szorítottam, fogtam
Afrodité derekát, és remegtem lázasan.
Keblével olykor átdöfte szívemet.
Majdnem elájultam,
folyton a lábára léptem.
Mondtam neki, nem jártam tánciskolába,
nem tudom a szabályokat, sajnálom.
Azóta se tudom őket, mindig kilógok a sorból,
nem tisztelem az elveket és a tekintélyeket.
Aztán sorba vitték táncba az ügyesebb fiúk,
elrabolta tőlem az éjszaka Sz. Rózsikát,
megsemmisülve álltam a malom falának dőlve.
Nyakaltam a söröket és szívtam a bagót.
Foglyul ejtett a néma szerelem.
Hétfőn a reggeli busszal hazamentem,
és újból átadtam magamat a focinak,
a filmeknek és a topolyai lányoknak.
Egeresi I. és B. Hajnalka akkor
már nagyobb fiúkkal kacérkodtak,
nekünk maradtak a kisebb csitrik.
Édeni tudatlanságunkból származó
boldogságunk lassan kezdett véget érni.
Augusztus legvégén éppen
az Egresben gurigáztunk,
amikor estefelé a moravicai úton megindultak
a jugoszláv hadsereg tankjai
északra, a magyar határ felé.
Az oroszok éppen megszállták Csehszlovákiát.
Apám nagyot káromkodott,
néhány nap múlva beadta az iparendélyét,
és elhúzott Nyugat-Németországba,
vendégmunkásnak.

Csak egy tűnő nyár volt,

százból egy, a hatvannyolcadik,
a végtelen időkarambolban,
be akartuk engedni a napfényt oda, ahol éltünk.
Az eperfák roskadoztak a terméstől,
tele voltak selyemhernyókkal,
a tök újfent virágba borult,
a pobedai úszómedence tükörsima vizén
felcsillant az ugrótorony tükörképe,
a gunarasi szélmalom teraszán pedig
örökre felszáradtak azok a könnyek, melyek
Sz. Rózsika miatt valaha kipottyantak.

BAKONYI ISTVÁN

Fenyvesi Ottó:

Halott vajdaságiakat olvasva

(MÁSODIK KÖNYV)

A negyven éve köteteket publikáló alkotó különleges vállalkozásának újabb szép eredménye ez a kötet. Az előző, 2009-ben megjelent, azonos című kötetben huszonkettő, hajdani vajdasági illetőségű író, költő és művész sajátos portréját kaptuk meg. Többek között Kosztolányi Dezsőét, Csáth Gézaét vagy éppen Herceg Jánosét. És most itt az újabb könyv, a második. Ezúttal harminchárman vannak így, együtt halott poraikban, ám Fenyvesi Ottónak hála, kimenekítve a feledésből.

Ez a remek összeállítás egyben a vajdasági lét és sors lenyomata is, hiszen a megörökített alkotók között a legkülönbélebb életpályákat láthatjuk, pl. a politikai és közéleti paletta különböző színeiben. Fenyvesi Ottó kellő tisztelettel idézi meg őket, akik között vannak barátai, de vannak olyanok is, akikhez kevesebb szál fűzi. Néhány nevet említsünk meg mindezek igazolására! Szenteleky Kornél, Herczeg Ferenc, Sinkó Ervin, Molter Károly, Haraszti Sándor, Zákány Antal, Danilo Kis vagy Sziveri János. A szerkezet lényege, hogy a fotó alatt van egy rövid életrajz, és utána következik Fenyvesi lírai portréfestése, tele színekkel, gördülékeny stílussal és nyelvel, az epikus és a lírai elemek keveredésével. Az első részben pl. az 1893 és 1933 között élt nagy irodalomszervező alkotót és orvost, Szentelekyt idézi meg elégikus hangon, kiragadván a pálya mozzanatait. A Trianon utáni helyzetet is érzékelteti finom líraisággal, szép vallomásokkal, a fájdalom és a múltidézés emlékezetes részleteivel. A középpontban írásának hőisével, akinek emléktábláját hol megkoszorúzzák, hol megron-gálják. A mű egyik emlékezetes részlete Fenyvesi Ottó tollán: „...Hegyekkel lett tele a szánk. / A szülőföldet benőtte a disznóparéj. / Már egymáshoz szelídiültek a szavak, / a harmattól édes füvek. / Csak jönne már a tavasz, / űzne, űzne el éjszakát, telet / a couleur lokálból. / A fiatal festő és a repedt sarkú, / nagy keblű csárdásné esetét / a fülledten erotikus / Szenteleky-novellából...”

S amikor a Radnótiéhoz hasonló sorsú Sziráky Dénes Sándort idézi, akkor meg költészetfelfogásáról kapunk lényeges gondolatot: „...Mert ott kezdődik a költő, / hol elcsuklik a hang, / ott kezdődik, hol meztelenül, / pőrén áll az ember, / hangjától reszket a homály. / Igazítani kell rajta, nyilván. / Egy kicsit.” Így tárulkozik ki ő is, miközben másokra emlékezik. Olyan írókra, akik megélték – vagy így, vagy úgy – a huszadik század poklait, a kisebbségi sors hányattatását. Volt, akit a fasiszták, és volt, akit a partizánok öltek meg. A kor groteszk „szokásainak” megfelelően... És azt se feledjük, hogy Fenyvesi pedig a kilencvenes évek délvideki borzalmai miatt menekült hozzánk! A szörnyűségek bizony nem értek véget a második világháborúval, hogy legújabb korunk visszasságait ne is említsük!

Nemes hiánypótlás is ez a két kötet. Hiszen kevésbé ismert, de érvényes életművet alkotók vannak itt többségben, a jól ismert nagyok mellett. Közük az idő előtt meggyilkolt áldozatok, a század botrányainak mártírjai. Persze mások is, pl. Moholy-Nagy László, akinek az útja Bácsborsódról egészen Chicagóig vezetett, és lehetett a Bauhaus világhírű tanára. Kassák Lajos híve. A szöveg ennek megfelelően kellőképpen avantgárd, és egyértelmű, hogy költőnk is „be van oltva” ezzel a művészi világgal. S a nyitottság, a sokoldalúság más bizonyítékai, hogy Herczeg Ferencről épp úgy szó esik, mint Sinkó Ervinről. Ily módon is látható, hogy butaság mindenféle kirekesztés, hiszen értékük alapján a legkülönfélébb életművek is méltányolhatók. Másutt egyfajta lírai naplót is olvashatunk Fenyvesitől, igazolván eme kötet műfaji gazdagságát is.

De ír nyelvészekről, tanárokról és tudósokról is, megalkotván egy-egy személyiség lírai miniportróját. Az egyik legjobb ebből a szempontból éppen a már említett Herczegről szóló. Arról az íróról, akit 1924-ben Nobel-díjra is jelöltek, s akinek élete utolsó éveiben a teljes mellőzés jutott, 1954-ben bekövetkezett haláláig. A róla szóló vers szép befejezése: „...Szilencium. / A távolba mered, / nagy hajókat lát, / Noé bárkáit és másokat. / Olyan dolgokat, amiket nem kellene.” Puritán eszközökkel érzékelteti a költő a sors drámaiságát itt. Egyébként itt is, másutt is nagyon fontosak a rövid életrajzi jegyzetek, a nagy ívű, vagy éppen tömör szövegek előtt. S a szövegek azt is igazolják, hogy Fenyvesi Ottó számára az újító törekvések épp oly fontosak, mint vonzódása a csöndesebb, meditatív hangvételhez.

Aztán egyre inkább megerősödünk abban a tudatban, hogy akár egy huszadik századi lírai és epikai, közép-kelet-európai tabló is létrejött ezen írások által. Fölmutatván az esztétikum erejét, de hasonlóképpen a történelmi-társadalmi sorskérdések hatásait is. Az álmok megszületését és szertefoszlását. A remény és a reményvesztettség állapotait. Nem feledvén, hogy végig a szépíró Fenyvesi áll a középpontban szemléletes, érzékeny és kiművelt egyéniségével. S persze személyes vonzódásaival. Az összetett, viszontagságos sorsok egyike Haraszi Sándoré. Különböző hatalmak áldozata lett, és ebben az életben olyan groteszk és morbid elemek keveredtek, mint amilyenekről pl. Örkény István kiváló drámája, a *Pisti a vérzivatarban* szól. Ahol egyik pillanatban gyilkos, a másikban áldozat az ember. S milyen szemléletes, amit az ugyancsak hányattatott sorsú Lévay Endre ürügyén olvashatunk: „...Halottak és sebesültek mindenütt. / Emberek kar és láb és fej nélkül. / Radanovácánál az akácfák térdre rogytak, / a fákról mind lehulltak az érett almák...” Nagy költői erő jellemzi az ilyen részletekben Fenyvesi Ottót.

A legmeggrázóbb és esztétikailag talán a legkiemelkedőbb a jóbarát, a mindössze harminchat esztendőn élt jeles alkotó, Sziveri János megidézése. Gyönyörű mementó ez a szabadon szárnyaló szabadvers, ez a Kassák-hatásokat is magán viselő mű. Tárnya az ifjúság, a szabadság, a rabság, a lázadás, az ifjúság, a boldogság emlékeinek sora. A fájdalom és az öröm pillanatai, remény és a reménytelenség állapota. S a „kijózanodás” a befejezésben: „...A tudat csak előre mutat: / lassítom a mondatok áramlását, / lehalkítom a mantrát. / Lépcsőt ácsolok, festem a / padlásra vezető lajtorját, / a mennyeországba vezetőt. / Mindjárt indulok / Gabiért Csopakra.” És olvashatunk másutt az „arasznyi életről”, ami mégiscsak létrehozhatja a csodát.

Erről is üzen Fenyvesi Ottó szép kötete. (*zEtna Basilicus, 2017*)

DOMONKOS LÁSZLÓ

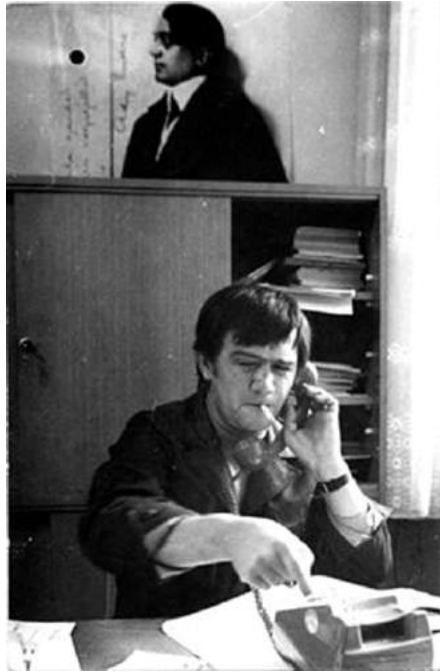
Elátkozott költők

KÉT SORS, KORRAJZZAL

Napilapoknál nem divat a korai munkakezdés. A kötetlen munkaidő sokak által irigyelt rendje, tény, sokféle időbeosztást és teljességgel rugalmas munkavégzést tett lehetővé, legalábbis látszólag. Mert a napilapos tempó és regula, a napi lapindító értekezlettől az egyes oldalak leadási idejéig és az egyébként több „lépcsőből” álló lapzártáig – igen kevesen tudják-hiszik – olykor szinte rigorózus rendszerességet és periodicitást követel. Már akitől persze. Mert Rike például a délelőtt 10 óra körüli időpontnál korábban soha nem jelent meg a szegedi Stefánián, a festői Tisza-parttól alig néhány méterre található szerkesztőségben. („Kócos kisfiúhaja, a turcsi orr, a rücskös arc”, idézi meg külsejét Temesi Ferenc.) Bejött, csípőjére tett kézzel öregesen felnyögött („haj-haj, nagyfiam...!”), gondterhelten befészkelődött a tőlem balra merőlegesen álló asztalánál az írógép mögé, és néhány elszánt sóhajtás után szaporán kopácsolni kezdett. Ez így ment jó fél-háromnegyed órán át. Folyamatosan, szünet nélkül szaporáztak, gördültek egymás alá a sorok, sok párbeszéd és plasztikus leírás – Rike sok riportot írt –, mikor szájában a cigarettával, szemlátomást elmélyülve, kicsavarta az utolsó oldalt, bámulva futottam át a tőlem alig méternyire egymásra dobált kéziratpapírok között a félig-meddig felém fordultak valamelyikét: bámulatosan izgalmas és teljességgel nyomdakész, igazi irodalmi riport-részlet terpeszkedett előttem, elenyészően kevés gépelési hibával, könnyed, elegáns stílusban megírva, „oda-téve”, ahogyan mondogattuk – már nem is igazán olvasószerkesztőre: nyomdagépre várva. A szerző, mint aki jól végezte dolgát, már össze is cihelődött és tizenegy után pár perccel már a földszinti klub pultjánál lehetett látni, pohara gondosan a keze ügyében, cigarettája füstölt – az ebéd előtti, mindinkább sűrűsödő forgalomban hangja ugyan el-elveszett, sokszor csak az egy órakor kezdődő lapindító értekezlet előtt, az ebédről feljövők között lehetett hallani a mindinkább rikoltássá torzuló „hej, nagyfiam!”-okat, máskor a tizenkettő-fél egy körüli ebéd-nagyüzemi időben a pulttól átmenetileg eltávolított alkoholizálók körében volt felfedezhető, legtöbbször azonban az értekezlet kezdetére már ismét odafönn a szerkesztőségi szobában gunnyasztott, vagy az írógépre dőlve, vagy – és ez viszonylag gyakran megesett – gyengéden az asztal alá csúsztatva, kurta, vézna lábaival már az én székemet vagy asztalom oldalát rugdalva. Fél kettő-kettő között (nagyjából ekkorra ért véget az értekezlet is) általában már beért Gabi, néha a kisfiukkal együtt. Ketten-hárman segítettünk felnyalabolni apát – a taxi rendszerint már a Stefánián várakozott –, fél háromkor már az égvilágon semmi nyoma sem volt, hogy ezen a napon Petri Csathó Ferenc valaha is a szerkesztőség tájékán járt volna.

A főszerkesztő-helyettes csak Rozogának hívta, és erre minden oka meg is volt: úgy tűnt, igazi szenvedő magyar költőhöz méltón a világ összes elképzelhető súlyos betegsége Petri Feri személyes tulajdona, a súlyos ízületi bántalmaktól a legkülönbélebb nyavalyáig, a tüdő, az erek, a szív, a máj, az epe, a lép és még minden lehetséges életfontosságú szerv ilyen-amolyan bajaiig. Hogy ezek közül hány lehetett nagyon is valóságos vagy legalábbis a realitáshoz közel álló (Rike életvitelét látva alighanem jónéhány): senki sem tudta pontosan.

Azután, hogy a hetvenes évek lagymatag fülleedségében viszonylag gyorsan megszoktam azt a megmagyarázhatatlannak tűnő, rejtélyesen vonzó valamit, amit örök magyar szerkesztőségi légkörnek, afféle redakció-atmoszférának lehet nevezni, Rike a szerkesztőségi flóra és fauna elmaradhatatlan, elemi tartozéka volt és maradt – olyan színeképe a Délmagyarország sajtóságosan és utánozhatatlanul „Komócsin-szegedi” aurájának, amihez a főszerkesztő naiv-gyerekesen hithű kommunistasága és ezzel párhuzamos, olykor megindító emberi jósága éppúgy hozzátartozott, mint a nagy hangon mindenre fittyet hányó, vezérbulizó-piáló-nőző sportrovat-vezető körül tömörülő titkársági hangadó csapata vagy a kulturális rovat közutálatnak örvendő „Kisjágója”, a mindenkit mindenkivel összeugrasztó, keverő-kavaró, felfelé nyaló-lefelé rugó, a maga nemében zseniálisan aljas és így kiemelkedően törtető képzőművészeti kritikus. Ebben a világban Rike a maga módján kifejezetten megnyugtató és biztosságot adó jelenség volt, szilárd viszonyítási pont („hej, nagyfiam!”) – de mindezekon felül még valami más is. Az inkognitóban közöttünk rejtőzködő Költészet maga. A szellem, a kultúra, mindenféle magasabb érték és eszmény foglalatának álruhás követe. Harun-al Rasid, a szeszszagú irodalmi kalifa. Olyan, amilyen, de valami mást egyértelműen és folyamatosan sejtető. És egyszer – ki tudja, hogyan – valamikor az évtized vége felé kezembe került a Tiszatáj egyik régebbi – 73 decemberi – száma, benne egy Petri Csathó-verssel. *Tisztelgés Kós Károlynak*, ez volt címe.

„lépik az ember s lépik vargabetűket az ember
 ámde szívével mindig a csillagsorsúra gondol
 útjelző az véle az ember visszatálhat
 hozzád jó kőműves kelemen ki a titkodat őrzöd
 állsz keserűn mosolyogsz bölcs szikla a dévai várban”

Ennyi volt az egész. Rike az idő tájt éppen a gazdaságpolitikai rovat vezetője volt. Rövid ideig – éppen e sorok íróját megelőzően, midőn én még a fővárosban a redakciós munka oskolájának padját koptattam – a kulturális rovatban filmkritikusként is tevékenykedtem, jól emlékszem, Milos Forman nagy művétől, Ken Kesey Száll a kakukk fészkére ímű könyvének filmváltozatáról 77 tavaszán írott kritikájára, ami – tizenöt éves filmkritikusi gyakorlat után is állítom – , alighanem a Délmagyarország történetének legragyogóbb filmkritikája volt, félelmetesen szuggesztív, nagyhatású és elegáns tömörséggel valahogy úgy fejeződött be, hogy „az ember döbbenetes élménnyel távozik a moziból. Látja, hogy a zsarnokság ellen még akkor is érdemes küzdeni, ha az teljességgel reménytelennek látszik.” Rovatbéli munkájának jellegéhez a vers körülbelül úgy illett és aránylott, mint mondjuk tehénre az úszónadrág, vagy – stílusosabban – mint útburkolóra a szmoking. Napokig enyhe benuultságban jártamkeltem, valahányszor Petrivel találkoztam, jó erősen a Harun-al Rasid-effektus sajátos hullámai vertek képen, képtelen voltam elrendezni, hogy ez ugyanaz a pasas, aki már évek óta a szobatársam, akinek fent megidézett attrakcióját hetente többször átélni vagyok kénytelen. Akkoriban Erdélyt, az erdélyi magyarokat, az erdélyi magyar irodalmat nemcsak emlegetni nem volt ildomos, de nem is akadt sok olyan elszánt eszelős, aki ilyesmire vetemedett volna. Ki-ki a maga szerencséjének – hatásainak-indíttatásának, privát sors-alakulásának – köszönhette, ha így-amúgy kapcsolatba került az Erdőn Túli Földdel. Nekem Szeged-Rókus Szatymazi utcájában a szülőházam szomszédságában lakó Salló bácsiék roppant gyakorlatias segítségé adta meg a döntő lökést, hogy 23 éves koromban, 1974 nyarán életemben először a Királyhágón túlra induljak: csak ekkor (!) tudom meg, hogy a kisgyerekkorom óta ismert Sallóék csiki székelyek és Salló bácsi öccsének családjá váltig ott él. Szállás-bázis biztosítva. Igaz, szellemi nevelőapám már jóval előbb mesélt („sírni fognak, ha megmondod, honnan jöttél”), kedves gimnáziumi cimborám, Rác Zsoli bölcsész feleségétől, Kövesdy Zsuzsától meg éppen azon a nyáron kapok egy könyvet, szigorúan felszólítva elolvasására – Sütő András: *Anyám könnyű álmot ígér*. Ám nagyjából csak ennyi előzetes élményem-képem-ismeretem volt, midőn Rike Kós Károly előtt tisztelgő verse a kezembe került. Kós Károlyról meg ezután rögtön eszembe jutott, hogy egyik évfolyamtársnőm, a Bartos Zsuzsa nemrég mesélte nagy lelkesen, hogy Kolozsvárott meglátogatták Károly bácsit. Eredmény, mindent összegezve: Kós Károlytól minden elérhető-elkérhető olvasni kezdtem, szinte hideglelős elszánással-gyorsasággal, de – közvetve – ennek lett eredménye Bálint Tibor szintén ekkoriban megjelent *Zokogó majom* és Lászlóffy Aladár *Papírrepülő* és *Az ólomkatoná hadifogsága*, továbbá Györi Klára *Kiszáradt az én örömem zöld fája* című kötetének fölhabzsolása is...

Az egyetlen terjedelmesebb Petri Ferencről szóló – gyönyörű – emlékidézés, az egykori jóbarát, Szepesi Attila *Nagyszentmiklósi ballada* című írása (*A béka kertje* című, idestova húsz éve megjelent esszékötet záródarabja). Azt mondja Rikéről: mivel ők ketten már régóta kétszáz kilométerre éltek egymástól, „a legtöbb értesülés vagy félértesülés pontosan beleillett a szent csavargó, az iszákos és nyomorult látnok, az

ezredvégi Verlaine összképébe. Az elátkozott költőébe, aki roskadt vállára veszi a világ terhét, szennyét és nyomorúságát, s e küldetésbe törvényszerűen bele kell pusztulnia.” Igen: az elátkozott költő „rövid életútja a csodagyerek csillogásától a megnyaklott sors, a magány, az alkohol nyomorúságába vezetett.” Hogy a Petri Feri-féle ezredvégi elátkozott költők milyenek is voltak valójában: én rajta, véle és általa ismerhettem meg. És csakis az ő révén. (Amikor jó másfél évtized múltán egy sajtósági kései reinkarnációjával találkozhattam, az már más volt, még ha a maga módján ugyanilyen varázslatos is. És mindenképpen – örökre – Rike-ihletettséggű. De erről később.)

Petri Feri szülei a Romániához csatolt bánági vidék alföldi tájairól származtak, édesapja a Temesvárhoz közeli Dettán diákoskodott, a rejtélyes-legendás aranykincse révén oly híressé lett Nagyszentmiklós, Bartók Béla szülőhelye is nagy szerepet játszott családjában. Ez az örökség, akárcsak az otthonos székely zezzugok világa Tamási költészeti prózájában, különleges fénytörésben szüremlett át költészetén, melynek – nem elfeledett: máig ismeretlen! – rendkívüli értékeit nagymértékben meghatározták. A barát-költőtárs – esszéistának sem akármilyen – Szepesi kiválóan ráérezte erre az életmű-meghatározó sajátosságra: talált – több másik mellett – egy olyan Petri Csathó-verset, amely „korszakok fölött világít”, „évszázadok fölét feszt ki hidakat.” Egyben címével Szepesi Attila írásának is címet ad: a *Nagyszentmiklói ballada* „egész baljós huszadik századunk jelképe”. (Túlzás? Baráti-pályatársi elfogultság? Mindjárt meglátjuk.)

Íme, „baljós és bornírt évszázadunk fekete és színarany emlékműve”:

„és megjelennek a lobos ég alatt
és megjelennek mind a lobos szörnyek
és fölgyújtja akkor házát az asszony
egy percig áll karján kisdédével
nézi egy percig még amint
a szörnyeket elindítók
bűne és szégyene világol
aztán elindul nem néz vissza
viszi a karján kisdédét
mintha Mária menekülne
a mind a négy sarkán meggyújtott Júdeából”

Ez a biblikus horror-pillanatkép, kimerevített irtózat-látomás: alighanem a Petri Csathó-költészet emblematikus darabja is. Személyes tragédiájának iszonyata és családjának sorsa éppúgy megtalálható ebben a koncentrált emlékezés-szeletben, mint a szűkebb és tágabb közösség végzete és a kor egész feneketlen pokol-valósága. A teljesség pedig, tudjuk, minden igazi művészet – így az igazi, a nagy költészet alfája és omegája is. A Petri Feri-féle totalitás – Kós Károlytól Nagyszentmiklóson át a világ-egészig – ennek egyik ragyogó példája. Alighanem ezért hajszálpontos Szepesi Attila értékelő minősítése és használt jelzőrendszere.

Rike életét alapvetően meghatározta, miként *Az idő térképjelei* című 1993-as kötetben egy róla szóló rövidebb írásában Baka István is kifejti, hogy családját a hírhedt hortobágyi Ebesre telepítették ki 1952-ben (édesapja erdélyi katonatiszt volt, aki 1945 után pályafutását – egy darabig – az ún. demokratikus honvédségnél folytatta, majd a számtalan sorstársához hasonló teljes számkivetettség lett osztályrésze). Rike „hat-hét éves gyerekként itt élte át a Rákosi-korszak minden iszonyát és nyomorúságát, innen tért vissza X-es – azaz osztályidegen származású – gyerekként; még középiskolába sem vették volna fel, bár kitűnő tanuló volt, ha nem nyer meg egy országos úttörő bajnokságot – futóként, s a súlyzózások és a betonpályán folyó futóedzések miatt ment tönkre a gerince harmincéves korára”, fejti ki Baka. Majd hozzáfűzi: „Ebes, más szóval a félelem. Hogy bármikor leinthezik, visszaküldhetik az utolsó padba, hogy bármikor kétségbe vonhatják nemcsak a tehetségét, hanem a szóláshoz, a létezéshez való jogát is. Ebes miatt nem mert az első visszautasítás után kötettel jelentkezni többé.(...) Ebes miatt vállalt munkát a két szegedi napilap közül a sztálinistább szelleműnél, s írta a vezércikkeket maga is április 4-ére, október 11-re. (Szeged „felszabadulásának”, szovjet megszállásának napja – D. L.) A kitorési kísérlet – a szolnoki rádiónál töltött évek – után már a másikhoz (a Délmagyarországhoz, hogy így szobatársam lehessen – D.L.) tért meg rovatvezetőnek, s úgy tetszett, beilleszkedett, költői ambícióiról lemondva – de a versírást (s még hozzá milyen remek versek írását) nem hagyva abba, élte az elvtársakkal komázó vezető újságírók életét.”

Hogy milyen életet élt a Kádár-korszak vidéki szellemi életének elátkozott költője: ugyan kissé éreztettem már, de a további részletek sem elhanyagolhatók. Petri Feri Ebest szinte soha nem emlegette, óvatosabbnak-féltőbbnek sem volt nevezhető a megszokott – nem éppen Oroszlánszívű Richárdnak számító – vidéki átlagnál. Vezető újságírónak is csak némi fenntartásokkal – szakmai kvalitásai és nem beosztás-reputációja-elismertsége okán – merném nevezni. Az igazi vezetők sohasem engedhették meg maguknak azt az oldott, minimum extrémnek nevezhető, villonos-szegénylegényes életforma-stikliket, mint ő – nem legenda, amit a *Porban* Temesi Ferenc megír róla („Péteri” címszó alatt): egy liter borért bármikor, bárkiről hajlandó volt (tökéletes) szonettet írni, az egykori Szeged bárban pedig különálló, nagy produkciója volt, hogy – megfelelő alkoholos ellenérték fejében – „kapásból megmondta, hány betűből áll az a szöveg, amit kapatosan a kedves vendégek gagyogtak neki.” És miként az igazság szabaddá, a folyamatos alkoholizálás persze bátorrá tesz: valamikor a nyolcvanas években az egykoron Szegedről elszármazott, pontosabban egy darabig itt is pártcsinovnyik-szolgálatot teljesítő Győri Imre nagykutya elvtárs (korábban KB ideológiai titkár, KB-osztályvezető és hasonló) a városban járván – persze hogy némi közös poharazgatás közepette – Rikétől kap némi útravalót; olyat, amiről azt szokták mondani, hogy nem teszi ki az ablakba... Ennyi bőven elég, hogy Rike repüljön a szegedi laptól, de még ő jár jól (a nyolcvanas évek közepe felé járunk): felkerül Pestre a Vasárnapi Hírekhez. Hogy, hogy nem: nem bírja túl sokáig, a rendszerváltás kellős közepén, 89-ben visszatér Szegedre. És az a néhány év, ami még hátra van: nagyjából ugyanúgy ellentmondások sorával teltett, ugyanolyan Janus-arcú,

akárcsak az öt körülölelő kortárs magyar történelem. Ötvenéves korában, 1995-ben magánkiadásban, nagy baráti segítséggel megjelenik élete első és egyetlen kötete (*III vers*) – a szerkesztőség valamikori Kisjágójának szerkesztésében... Barátai, kollégái tisztában vannak kvalitásaival (jól emlékszem, hogy Nikolényi Pista, a Délmagyarország kiváló kultúrrovat-vezetője minden szerkesztőségi „fűzge” és marhaskodás dacára mekkora respektussal kezelte mindig, milyen megkülönböztetett szeretettel beszélt vele), tudják, hogy nemcsak nemzedéke egyik legjobbja, de a kortárs magyar költészet legelső vonalában a helye – mégis, az újonnan megjelenő irodalmi lexikon nagynevű irodalmár szerkesztője, Rike földije (Szőregen él) még arra sem méltatja, hogy akár csak a nevét is megemlítsé. (Nem ő az első, nem is az utolsó.) Egy-két antológiában megjelenik egy-két verse, de ő az, akit sehol sem „jegyeznek” – elátkozott költő, hiába – , akiről teljes joggal megállapítható, hogy úgy van, hogy tulajdonképpen nincs jelen, noha két-három négyévente valamelyik nevesebb folyóirat futólag lovaggá üti reprezentáns, magasra értékelt közléssel, hogy azután megint hosszú évekre elengedjék a kezét, boldoguljon egyedül, ahogy tud, végtére is mindenki olyan, amilyen.

Igaz, Rike roskatag figurája tényleg nem volt akármilyen jelenség. Ahogyan Szepesi Arttila barátja fogalmaz, „életében könnyelmű volt, kiszámíthatatlan és önpusztító, de a költészetben nem ismerte a félmegoldásokat.” Tegyük hozzá: olyannyira nem, hogy miután visszatér – jóformán meghalni – szülővárosába, sok ragyogó verse között a talán a legmegrendítőbbet érzem most a Petri Ferit szerető-becsülő lényeg legteljesebb, legplasztikusabb kifejeződésének:

„Itt maradni.
Leülni Juhász Gyula asztalához.
Sóhajok hídja alatt
ugyanabban a harangszóban;
levelet írni Nakonxipánba
ugyanazon a kórházi ágyon;
ittmaradni;
őrizni Dózsa fejét,
Annával,
aki nincsen többé.”

Igen, Petri Csathó Ferenc Juhász Gyula asztalánál őrizte közös szülővárosunkban a nem létezőn is örök Annával Dózsa fejét, amelyről tudjuk, hogy magyar titok és egyszer még beszélni fog. Vajon Szeged határában, ott Deszken, a tudószanatóriumban azon a 97-es tavaszon, a májusvégi verőfény utolsó perceiben eszébe jutott-e még a hortobágyi kisfiú megalázottsága és megszomoríttósága, egész szörnyűséges gyermekora, midőn, miként Szepesi írja, ott „a pusztai istállóban, míg más gyerek játszott és mosolygott, ő szorongva hallgatta a smasszerok rikácsolását. És ez a rettenetes, alvilági hang sosem halkult el benne egészen”? Nem tudom. Nekem Rike sohasem volt

sem alvilági, sem igazán elátkozott költő-figura, de afféle züllött, jobb sorsra érdemes kolléga sem. Hat évvel fiatalabb lévén nála, a nekem is szóló, sűrű „nagyfiam!”-oknak volt létjogosultsága, de nekem külön nevet is adott: a szerkesztőségi titkárságon látott, tanácstalan ifjúkori téblábolásaim után a „Domi, a nemzet topogánya” epithon ornansával tisztelt meg, amit szinte csak ő mondogatott rám, de ő aztán jóformán mindennapos gyakorisággal. Ott toporogtam szobánkban vagy a folyosón vagy Nikolényi szobájában, és nem sok fogalmam volt arról, hogy tőlem másfél méternyire mekkora költő veri az írógépet hosszú-hosszú éveken át. Így hát, Ferikém, most is csak topogok, toporgok itt előtted, ha tán nem is tanácstalanul, de a megilletődött szeretet és a sajna, mindörökre megkésett elismerő tisztelet szavaival birkózva, s ez már bizony ezután így is lesz, mindig, mindig.

*

Az Úr 1991-dik éve majdnem olyan súlyú eseményekkel végződik, mint a több szempontból végső korszakhatárnak tekintett 1990-es vagy akár az 1989-es. A nyár elején kitört, helytelenül délszláv háborúnak nevezett szerb-szlovén, majd szerb-horvát hadakozás Európában nemcsak az 1945 óta töretlen béke végét jelenti: egy tartós nyugati illúzió, az úgynevezett enyhülési politika okozta báva nyugalmi állapot végérvényes kudarcát is bizonyítja, drasztikus erővel. Emlékszem, Vukovár hosszas ostroma és a turista-csodaparadicsom Ragusa-Dubrovnik lövetése olyasféle hitetlenkedést váltott ki a bambán ostoba nyugat-európai közvéleményből, mintha azt kellett volna kényszerűen fölfedezniük, hogy a kétéves kisfiú bizony olykor bepisil vagy hogy a tizenhat éves leánkának bizony a szépeltő vallomásokon túl olykor másfajta, zsigeri természetű vágyai is támadhatnak. Ez a mindinkább dühítő álszent-bugyuta rácsodálkozás határozta meg kívülről a mind véresebb balkáni történéseket – idehaza pedig az Antall-kormány első éve, a taxisblokádtól esztendővel megfejelve, minden korábbinál vadabb és elszántabb ellenzéki (ellenséges) támadássorozat hozott, karácsony előtt már olyan produktumokkal, mint az október 23-i Göncz Árpád-botrány vagy a hírhedett Landeszman-nyilatkozat a bő gatyáról meg a fütyülő barackról. Amikor pedig december 12-én a Magyarok Világszövetségének rendkívüli küldöttközgyűlése közfelkiáltással Csoóri Sándort választja meg a szervezet elnökének: a reakciók a kezdetektől mindvégig tökéletesen illenek ebbe a vonulatba. (Csak egyetlen, nem akárkitől származó és nem akármilyen című gyöngyszem: Eörsi István: Csoóri Sándor bankszámlája föl van virágozva.) Jelkép, vagy valami más – gondoljon ki-ki amire akar: ugyanezen a december 12-i napon ratifikálja Oroszország a Szovjetunió megszűnését kimondó, úgynevezett minszki nyilatkozatot. Úgy is lehet mondani: közjogi (államjogi?) értelemben azon a napon szűnik meg a magyarságot 1945 óta elnyomó-megszálló nagyhatalom, amikor minden magyarok világszövetségének első emberévé Csoóri Sándort választják meg...

A költő-esszéista elnök azonnal építkezni kezd. A Magyarok Világszövetségének 2000-ig tartó nagy megújulási folyamatát, a döntő jelentőségű, nagy változásokat egytől-egyig a Csoóri-korszakhoz kötik – méltán. És alig telik el egy jó hónap, vala-

mikor 1992 januárjának vége felé Szegeden megcsörren a telefonom: Csoóri Sándor kérdezi, tudok-e másnap Budapesten a Vörösmarty téren, a Gerbeaud-ban lenni? A sarokasztal máig – holtom napjáig – előttem, Csoóri hangja a fülemben: „tudnál te a Hornyik Miklóssal együtt dolgozni?” Nemsokára indul a világszövetség lapja, oda kellene jönnöd. Alighanem dadogok, enyhe önkívületben.” De akkor föl kell ám adni a szép szegedi lakást, László.” Áprilisban búcsúztatnak, akkoriban már hetente egy-két napot Pesten vagyok, a hónap végén Für Lajos és Raffay Ernő jóvoltából költözöm be a kőbányai Honvéd szálló tizedik emeleti garzonjába.

És megkezdődik a szerkesztőségi élet. Ami legalább annyira különbözik a tizenhat éve megszokottól, mint amennyire sokban nagyon is hasonló. Persze a közeg, a hangulat, a milió alapjaiban más, nem beszélve a szereplőkről. A Budai Vigadó Corvin téri épületében, a Magyar Állami Népi Együttes székhelyén, ahol az 1988 novemberi indulás után először a Hitelt is szerkesztették, a Világszövetség második emeleti szobáiban a gyorsan kialakuló törzstársaság kifejezetten reprezentatív: mindennapos vendég Beke Gyuri bátyánk és Czine Mihály; a Nagybányáról Budapestre került nagyszerű regényíró, Pusztai János; a nagy főszerkesztő, Hornyik Miklós régi délvidéki tanítványai-barátai, Dudás Károlytól Tari Istvánig; Erdély első kritikusa, Nagy Pali bátyánk éppúgy sűrűn megfordul itt, mint Kárpátjáról Debreceni Mihály és Münchenből Borbándi Gyula; itt találkozom először a történész Tamáska Péterrel és az író Wodianer-Nemessúri Zoltánnal; megismerkedhetek Kuczka Péterrel és Szilvási Lajossal, Sylvester Lajossal és Monoszló Dezsővel, László Gyulával és Herceg Jánossal. Lehetne folytatni.

Mi belsősök – ha jól emlékszem, hatan – ebben a kavargásban, ebben az eleven, pezsgő, színes új szerkesztőségi légkörben eszmélünk egymásra. Időbe telik, amíg a talán legeredetibb figura úgy istenigazából felkelti a figyelmemet. Igazi vidéki magyar Krisztus-arc, a haj-, a szakáll- és bajusz-viselettől a kissé elégedetlenül maga elé meredő, élénk-szelíd pillantásig. Jócskán karikás szemeit és enyhén beteges arcszínét csak később fedezem föl, de addigra már a nem akármennyire karakteres figurákat imponáló számban felvonultató Világszövetség-szerkesztőségben is megállapíthatom: Endrődi Szabó Ernő a legoriginálisabb és ily módon a legfigyelemreméltóbb fickók közé tartozik. Olyan, aki iránt nemcsak közömbösnek nem lehet maradni, de akivel szemben az ember rövid ismeretség után ellenállhatatlan vágyat érez, hogy faggassa, belekukkantson a koponyájába és valamiféleképpen lássa, ismerje meg a lakhelyét, a szobáját, a könyveit, az egész életterét, tudja a fészkes fene, igazából miért. Ernőnek a világon mindenről azonnali és határozott és fölöttébb egyéni véleménye volt, eltökélt és sziklaszilárd elviséggel megfogalmazott – és bár mindig mindenféle vitára kész, ellenvetésekre felkészült, szellempróbáló akrobata-mutaványokra elszánt volt: szelíd és humoros lénye, a túlfeszített elvieket nála mindig pontozással fölényesen legyőző bohémsága e könnyed nagyvonalúsággal ötvöződve, barátian konfliktusmentessé varázsolt minden, mégoly súlyos és elég sűrű elvi (olykor eszmei) ellentétet is. Ernő hol kissé anarchisztikus forrófejű ifjoncnak, hol öreges aprólékoskodással a kákán is csomót kereső akadémikusnak tűnt – holott valójában egyik

sem volt: nyughatatlan, vibráló szelleme, elképesztő műveltsége és zaklatott, ifjúkori nyomorúságát olykor áradó líraiságba (még gyakrabban, később szinte állandóan: alkoholba) fojtó személyiségének szenvedély-zuhataga tette ilyenné.

Alföldi ő is, Gyulán nőtt fel – születésébe belehalt édesanyja elhunya után nem sokkal kerül oda, a nagyszülők, később anyjának lánytestvérei nevelik. Néprajz szakot végez, de a szegedi tanárképző főiskolán is diplomát szerez. Övé az a sors-változat, amely úgy változtat koravénné, hogy a tanultak avantgardisztikus kavarodásban zuitulódnak a szívben és az elmében, s koktéljukból, úgy látszik, minden lehet és annak az ellenkezője is. Holott semmi más – csak fájdalom az egész. Ernőt ez a fátum – hogy ő az az ember ezen a glóbuszon, akinek úgy volt édesanyja, hogy meghalt azért, hogy ő élhessen – alapjaiban határozta meg. A korszellem, még pontosabban a divat örülete és dilettáns sznobériája „avantgard költővé” avatta-avanzsálta, és nemsokára, jó darabig ő maga is hinni kezdte ezt a minősítést, mindinkább megfelelni is igyekeztén a megnyugtató besorolásnak.

„Ígérted ma éjjel hajón jön el hozzám a szerelem / aznap sem jött hajó és én tudtam ezt és azt is hogy hajótlán / igen hajótlán minden éjszaka és azt is hogy minden hajótlán / éjjel egyre mélyebbre ereszti gyökerét koponyámba a végzet / egyetlen mondata.”

Ha figyelmesen elolvassuk ezeket a sorokat – Ernő pesti lakhelyét idéző versciklusának, a *Lámpauccahuszonnégy – Pesterzsébet-külsőnek* e részletét – bármiféle avantgard helyett csak a szeretet- és szereleméhség keserűségét és fájdalmát tanulmányozhatjuk, semmi egyebet.

Igazán elátkozott költővé persze őt is mámor-kalandjai tették. Háy János a Litera irodalmi portál egyik 2005-ös számában eleveníti fel 1990-es, egyhetes utazásukat a végnapjait élő Szovjetunióban – mintha a két-három évvel később közösen megéltéknek (bár trágárul, de azért szemléletesen tálalt) előkép-történesei lennének. Vodka és újra vodka, üvegek és örültségek: a mértéktelenség és ama bizonyos action gratuite már-már abszurd hajszolása. Csakhogy itt és most logikai és lélektani szempontból csak látszólag indokolatlan vagy megmagyarázhatatlannak tűnő, amit Ernő tesz: a váratlan, kiszámíthatatlan tettek, az ittas ember indulat- és dühkítőrései, akárcsak a jóformán folyamatos belekeveredés bohózatig hatoló szituációk özönébe – mind-mind egy, az elviselhetetlen ellen harcolni próbáló, mindinkább a végső szétesés előtt tántorgó-ténfergő személyiség reakciói. Ernővel akkor volt érdemes – legtöbbször akkor is lehetett – érdemi, normális, kellően mély és őszinte emberi párbeszédet folytatni, amikor az egyik ivászaton már túl volt, a következőnek meg éppen a kezdeténél tartott. Ha ilyenkor próbálkoztam, egy nyugtalanul vergődő, legtöbbször megindítóan kisfiús ember szürkésféhér Krisztus-arca meredt rám, aki vallani akart a múlttól és számot kívánt vetni a jelennel, a jövőt pedig, akárcsak valami értéktelen alkoholmentes lötytyöt, vadul félretolta. A szuzdali kolostorok között először ellentmondást nem tűrően magáévá akarja tenni az erdész feleségét, később rátámad író-útítársára, másnap reggel büntudatos önmarcangolás – igazi dosztojevszkiji jelenet a huszadik

század végéről: „Másnap reggel a költő már ott ült az asztalnál a földszinten, mikor odamentem.

– Szia – mondom.

– Szia – mondja.

Hallgattunk.

– Hülye voltam tegnap? – kérdezte.

– Á, nem – mondtam –, csak meg akartál ölteni.

– Ne haragudj – mondta.

– Á semmi – mondtam és tovább hallgattunk.”

Ernő az élettel és az elmúlással egyszerre, párhuzamosan és vállvetve küzdött, noha ennek többnyire nem volt tudatában. Néha igen:

„lényedbe az elmúlással szeretnék végleg belopózni
ha meghalok föld alá viszem az arcod
szétázó fogsorom jéghideg vizekre
bolyhos férges csillámló hadára testálja ízed
szétcsgorgó szememből kimarja rideg agyaggá
oldja a föld lúgja lenti mosolyod”

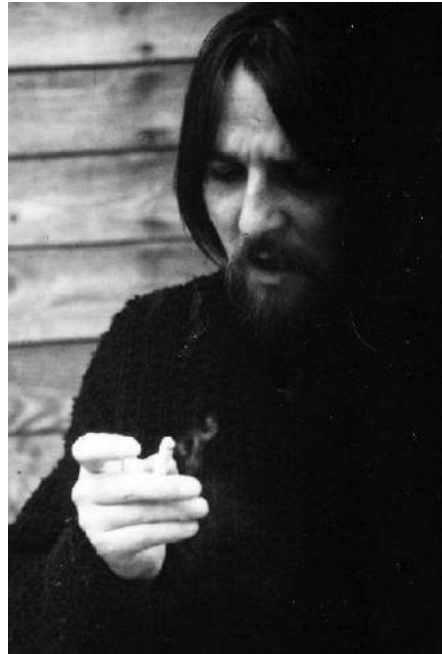
Vélhetően erre felé található sok action gratuite indoka – egész, elátkozott költői habitusának végső esszenciája is. Ami persze összekapcsolódott jó adag, nem is akár milyen mélységű és színvonalú intellektualitással – ez a költő szellemiekben, megkockáztatható, a legnagyobbakhoz hasonlítható nívót közelítette. Szenvedélyesen érdekelték az elnyomott, létükért küzdő, a kihalás felé tántorgó népcsoportok (ezért utazott a Szovjetunióba is): az észak-amerikai indiánok maradványai, a navahók meg az irokézok, Európában a baszkok és a katalánok és a gagauzok, a volt Szovjetunióban a csecsenek, a nyenyeczek, az enyeczek, a nganaszánok, a szölkupok és a többi. Hihetetlenül felkészült és tájékozott volt ügyeikben, érdeklődés hiányában is olykor meglepően izgalmas kiselőadásokat rögtönzött róluk, ha netán ilyesmiről kérdezősködtem, felcsillant a szeme, végigsimított hosszú haján, azután belekezdett. Mint mindenben, ebben sem ismert mértéket: idővel kénytelen voltam humorra váltani. Nemsokára állandó eposzi fordulatunkká, folyamatos duó-produkciónká vált: Rejtő Jenő segítségével úgy vágtam el a megállíthatatlan csecsenek, enyeczek, stb. tematikájú végtelenített tanfolyamot, hogy A tizenégy karátos autóból megidéztem-kiforgattam Würfli úr és Gorcsev Iván dialógusát, midőn Würfli úr unos-untalan az orosz zenészeket, illetve általában a művészeket emlegeti, Gorcsev pedig minden alkalommal kiegészíti: „továbbá a kőfaragók és a balett-táncosok, maga szörnyeteg!” Valahányszor ezt elismételtem Ernőnek, halovány mosoly kíséretében csak legyintett – ez sem ért meg igazán engem, én marha pedig azt hittem – és már járta is tovább gyakori délelőtti-kora délutáni útjait a budai Vigadó épületében: sorra nyitott be az általam népi együttes irodáiba, s az ott dolgozó, bennünket csak igen felületesen ismerő lányoktól-asszonyoktól éppúgy folyamatosan kunyerált kisebb összegeket, mint a

külsős szerzőktől, titkárnőnktől, Pannitól, a küldönctől, a főszerkesztő-helyettestől – bármelyikünkötől. A lejmolás végeredményétől megmámorosodva, lelkesen magyarázva tartott azután velünk – már késő délután, persze derekas előedzés után – a közeli, Székely utcai Bástya borozóba, nem sejtve, hogy ez legtöbbször már kifejezetten sok lesz neki. Távozáskor a pincehelyiség lépcsőin megpróbálva felfelé botorkálni, szemei már görcsösen össze-összerándultak, Hornyik Miklós feddőleg rá is szólt, „hát már nem látsz, te!” – „hagyjad, de akar!” vágtuk rá kórusban, menetrend szerint. Ernő meg – tényleg akart. Szenvedélyes, görcsös, alkoholba ölt élet-szeretete eközben (ki figyelt akkor erre?) olyan emlékezetes verseket íratott meg vele, mint a megint csak avantgardos szörny-áruhába öltöztett, a JAK-füzetek sorában Lelet címmel 1986-ban napvilágot látott, egyetlen megjelent kötetében olvasható *Konyak és gerbera*:

„szóval akkor azon a napon – tegnap? tegnapelőtt? öt – tíz – ötven éve? vagy még jóval azelőtt? kibomlott bennem valami nevenincs érzés (valami karc-finom fájdalom koraeste) mikor a túloldalon barnájából rámbiccentett szerkesztőúr-ady-endre akkor azon a délutánból szétindázó esten a korzó – váradon kolozsvárt kassán vagy épp budapesten – mézízű élveteg s elomló zenével volt teli (az utcákon szerteszét plakátrengeteg hirdeti: a tűzoltózenekart vezényli weinberger szepi) és szállt remegve habosan kerengve az argentin tangó piros tetők fölött lebegett szétterülve s lenn a kertekben rózsák dáliák hortenziák rejtették kelyhükbe a számtalan bódult-szerelmes pillepárt fénylett pezsgett forrt az estéli város: lám habot vet örvénylik kavargoz az úttestre ki-kicsap dagadoz színes folyamként az emberáradat: (...)valami kábult riadalom és bennem is valami régtől várt féléber álom valami karc-finom fájdalom) az asztalon konyak és szál gerbera és tangó kereng ömlik ragyogva / remegve és felejthetetlen a késődélután (a koraeste) amikor lassúdan alámerült zuhanórepülése után talpas poharamban egy magányos pillangó gyöngyházszínű összezúzott teste.”

Ez az ígésző szépségű látomás-áradás a maga prózaverses ömlésében pontosan mutatja, mik rejtőztek ebben a korán roncsolódni kezdő lélekben: Ernő kontrollálatlan örültségei mögött olyan izgalmasan vonzó poétai mélyvilágok bújtak meg, amelyek tán a szokványos elátkozott költőknél is elátkozottabbá tették ezt az ötven évet sem élt magyar férfiút. Amikor valamikor 1993 tavaszán imádott Gyulájára hívta meg lapbemutatóra a Világszövetség szerkesztőségét, az önkormányzat vendégházába éjjel két óra tájban érkező mentő szirénája már a legvégső figyelemztetések egyikének szá-

mított: a hörögre fekvő költő (kisebbfajta alkoholmérgezése lehetett) látványa megidézte a pár hónappal korábban velünk Kárpátalját bejárt Ernő – ott és akkor kimondottan hősies – alakját. A 2013-as Hornyik Miklós-émlékkönyvben (Róka koma) Debreceni Mihály írja: „November volt, első este Ungváron zsúfolt ház előtt mutatkoztak be a munkatársak: Hornyik Miklós, Domonkos László, Tóth László, Endrődi Szabó Ernő és Hegedűs Panni, a szerkesztőségi titkárnő. Másnap Beregszász felé vetük az irányt, ahol sajnos elmaradt a találkozó, a vendéglőben estére kialudt a villany (Kárpátalján ez elég gyakori volt akkortájt), csak néhány érdeklődővel tudtunk szűk körben, de ízletes vacsora mellett elbeszélgetni. Amikor késő este visszaértünk Ungvárra, kiderült, hogy kiöntött az Ung, a folyó jobb parti része, közte a szállodánk, a Sport Szálló is víz alá került. (Kárpátalja egész Európa árvíz által leginkább veszélyeztetett területei közé tartozik, csak a közelmúltban, azóta 1995-ben, 1998-ban, 2001-ben, 2008-ban és 2010-ben is súlyos árvíz sújtotta vidéket.) Egy kételtű páncélozott harcjármű, úgynevezett BTR segítségével tudtunk csak bejutni a szállodába, ahonnan napközben evakuálták már a vendégeket (...). Endrődi Szabó Ernő még az ebédnél szerzett egy üveg vodkát, mondván, jól jöhet az még este is. Ezt gyertyafény mellett, az üvegből kortyolgatva fogyasztottuk el, a szálloda halljában ücsörögve, alkalmi szigetlakók a zajló tenger közepén, a megfelelő kommentárok kíséretében. Igazi kárpát-medencei szerkesztőségi értekezlet volt.”

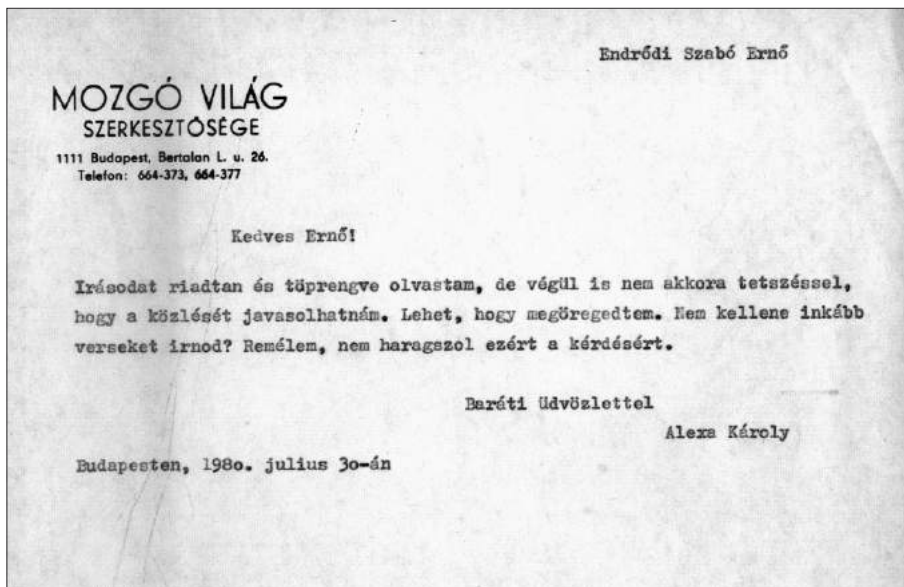
Kis kiegészítés: azon az estén – és másnap is – még valami történt. Ernő, félmó-lés állapotban, térdig vízben járva, hosszú garabonciás-kabátját egy árvízi „jegyes” menyasszonyi fátylaként a víz színén maga után húzva járt-kelt, buzdított, mentett, sírogató öregasszonyokat ölelgetett, kiabáló embereket nyugtatgatott – Krisztus-feje csapzott, vizes hosszú hajával előttem – és mikor az egyik külvárosi ház előtt az ólmos ég alatt a vízben gyalogolva feltűnt, a döbrent kérdésre: hát maga honnan jön, fiatalember? – higgadtan válaszolta: „Budapestről, a vízen át.” Székesfővárosi Jézus, kárpátaljai jelenés, kilencvenes évek eleji magyar világ.

Nem sokat beszélt – még mindennapos belőtt állapotában sem – édesanyjáról, az egész, nem egészen öt évtizednyi életét alapjaiban meghatározó fiatalasszonyi mártíriumról – annak a velőkig hatoló, gyönyörűséges iszonyatról, hogy 22 éves édesanyja élet-feláldozásának köszönhette mindnyájunk legnagyobb kincsét: saját életét. Hogy a Legszeretettebb ennyire tudhat szeretni és ez ilyen történésekhez vezethet: aligha-

nem fölfoghatatlan. Ez a fölismerés legalábbis földolgozatlan – mert földolgozhatatlan – maradt benne, vélhetnénk teljes joggal. Azután – már 1997 júniusi halála után – előkerült az a szokatlanul hosszú verse. Ami talán mindent megmagyaráz.

„Anyám, / miért hagytad itt remegő fiadat, / oly korán, hogy meg sem láthatalak? / Anyám, / Belőled épp kiszakadtam, s már hűtlenné váltál / hozzám, / Anyám, / Anyám, / Anyám, / ismeretlenül is hozzád köt minden fű, / gyökér, virág, mert általad létezhetem, mért hagytál el, / Anyám? (...) Legalább ismertelek volna / Legalább láthatalak volna ravatalon, / így csak fohással varázsolhatom / képzelt lényed testem közelébe / képzelem: élsz, hogy ismerlek, Anyám... / és ilyenkor mesélek neked / nézd, milyen nagyra nőtt fiad, / mesélek, nem, nem sírok, mesélek / neked, Anyám. / A világ, lásd, forog tovább, / minden a maga útján, / rendíthetetlen folyásában / csak én itt / nélküled és nélkülem, / csak én itt / kiszakadva létedből, belehalva létembe, / csak én, / vastörvények között, Anyám, / egyszeri fiad, / kinek még azt sem adtad, / hogy tisztességgel elsirasson.(...) Ó, Anyám, Anyám, Anyám. / Lásd, sosem mondhattam, / de most úgy, / mintha neked... / Minden második szavad neved. / Anyám.”

Hosszú évekkel később, véletlenül tudtam meg, hogy Endrődi Szabó Ernő a közeli terézvárosi templom kriptájában nyugszik. A terézvárosi templomot Avilai Nagy Szent Terézről nevezték el. Akiről feljegyezték, hogy egyszerre volt szent és zseniális szellem, hogy kemény, harcos természet volt és hogy öregségében is friss és fiatalosan szép maradt, és állítólag ez volt a hitvallása: „semmi meg ne rettentsen. Minden elmúlik. Egyedül Isten marad ugyanaz. A türelem mindent elér. Ha Isten a tiéd, semmi nem hiányzik: Isten egyedül elég!”

ALEXA KÁROLY

Random és ESZE

(SZ Ö V E G V E N D É G S É G B E N)

Azok az 1970-es, 80-as évek... Irodalom... Mára már ez is legendárium. Mára már persze ez is hazugság, ez a legendárium... Ráfogás. Öregemberes magánbeszéd, motyogás. Még ha társaságban is formálódik hiányos mondatokká. Társaságon értve egy másik hasonszőrűt, akivel baktatsz mélyeket zihálva a mindig emelkedőbbnek vagy végzetesen süppedőbbnek tűnő temetőben, ahol mindig aszályos nyár van, meg zúzmarás ősz, minden csúszik és minden gödrös. És mentek az urnát sejdítve ott elől, és motyogtok, hogy emlékszel... Amikor Attila azt mondta, ripityom, amikor Ernő, meg a Ferenc, a Laci, hallottad, hogy a Gyula, azér' a Simon Pista mindig meghívott egy konyakra, hát a Géza mér' nem írta meg, és Sziszről ki gondolta, az az üveg vodka ott mellette, Péter is úgy, hogy csak ő tudta, és senki mást nem hívott, és a másik, akit Gólemmé itatott a sorsa meg a történelem, „kibasztuk a halálfejes zászlót”, a rokonaimnál volt albérlő a Börzsönyben, csak a hülyék maradnak életbe', a nyaloncok, fogadok hogy a Búfelejtőt is bezárták, azt még a komcsik se merték, én még a Kupa vendéglőben is, mi mást, mint kőbányait, amikor kit is temettünk, ötven méterre a Kisfogház, ahol Nagy Imrét, Lajos nyitott koporsóban, kun király, a Miklós is addig volt ember, amíg ivott, Jóska meg háncsszatyorban hozta a meccsre a nyíri vinkót, mi ez, sampon?, cserélték a vérét évekig, Zolival is a Csarnokban a félemeleten, alig ismert meg, Császár Pistáról mondja valaki Szombathelyen, vagy talán Győrben, András meg ájtott Dukából, valami Orfi-fröccsről hebegett, mi van Veressel, tudod, a Pirossal... És a kézirat, kézzel, aztán géppel, aztán javítod, újragépeled, indigóval, feketével, lilával, be a borítékba, a szerkesztő megvárakoztat, aztán írásban válaszol, ha...ha kell neki, beleír, húz, átgépeletti, jön az olvasószerkesztő, a nyomdai emberek, betűnként szedik, potyognak az ólmocskák, levonat, javítás, ki a sorokkal, újraöntik, mindig elromlik valami, otthon is korrigálsz, újra a posta, újra a nyomda, nyomtatás, tiszteletpéldány, mit szól vajon Ilia Tanár Úr, a Miska, honor, sorállás a New York épület, a liftben Juhász Ferenc suhan, nem néz senkire, félemeletén, aztán szagolod a lapot, körbeadod százszor egymás után, nekem is ígérte a Mozgó, de már a Gongban, a Lucullusban, az erzsébetvárosi kocsmákban, ha egy számban szerepelsz Zalánnal, és Hajnóczy zsíros válltáskájába teszi az ajándék tokajit, teát iszik gögösen, a Tik-Takban, az Ibolyában, a Remiben, „ez kérem egy első osztályú drinkbár, fröccsöt nem tartunk”, a Csendesben, a Terv presszóban, Budán a Fakalapácsban, a Rézkakasban, amikor még kőpadlós helyiség volt, a Grinzingiben, a Góbéban, itt volt a városban a legjobb hagymás rostélyos, csak kinek van rá pénze, a Kárpátiába még volt sós kifli, na, meg a Fialat Fűrészekben lefelé botorkálva az Andrássy-Népköztársaság úton, Osztóján itt tépi el valakinek az irhakabátját, hajnal felé a Nemzetiben, ahol Csurka eszi a Jókai bablevest, a fél virslit utolsó falatnak tartogatva, leányok várják az utóke-

zelést, és ha vidéken, akkor a Sárkányban, a Gödörben, a Búzában, a Zöld Takonyban, a Flóriánban, a Hatsöcsüben, és ott szimatolsz, mintha nem azért..., minden újságosbódében, a cenzorok meg nincsenek, csak mindent tudnak, és ha könyv... , akkor a Móra meg a Magvető vagy a Szépirodalmi, hátha leosztják a könyvemet Mátis Líviának, a Kormos erre azt mondta...

Ha a legendárium valóság, akkor így valóság. Ilyen televényszerűen. Szaftosan, szaglón. Az irodalomnak volt élete és ez nem azt jelenti, mint ma, hogy „irodalmi élet”. Az irodalom élete más, de inkább több. Ha a vers otthon is íródik. Otthon? Együtt lakva a szülőkkel, vagy albérletben; csövezés, éppen válsz, éppen összejöttél Vele, ami azt jelenti, hogy egy versnyi témád már van, hiszen ahogy reggel félálomba nyújtózkodik és kócos hajából rád villan a mindent tudó mosolya, már csak pár metafora kellene... Ülész a restiben, nézed a fasirtokat, ujjaddal újrarajzolod a bádoggpulton a korsók, poharak és stampók nedves karimanyomait. Utóvizsgai nyavalygás a főiskolán a kihízott Kisz-vezér tansegnél. És a pénz. Délelőtt valami szerkesztőség, duma, cigi és mani, hírek, délutántól már sűrűsödnek a véletlen találkozások, az utak irányt vesznek, ahol le lehet ülni, aztán tovább, aztán... úgyis lesz holnap, és én akkor hol... Ma már csak üresen kongó szavak, a képek is szavakká váltak, amik nem azok – persze – Óh, Heidegger, elmondhatatlanok.

Ekkor élte végóráját az „irodalom élete”. Nem vettük észre, csak éltük, csak benne voltunk. Szóval, volt ez, az irodalom élete, azaz amit még értünk rajta néhányan itt felejtettek. Amikor egyre gondoltunk, ha az öregek azt mondták, hogy kávéház, a kevésbé öregek, hogy presszó vagy kocsmá. Közös helyek, ahol együtt voltunk valamennyien, állandóan testközelben, közös izzadságszagban és képekben, szavakban, örületben, látomások, szakadtan a szakadtakkal. Örök jövőidőben élve. De mindig a művekben. Az örök jövő éppen most múlik mindörökre, hogy helyet adjon valami másnak. Ami már nem emlékezik se a Pilvaxra, se a Centrálra, se a New Yorkra, se az Arany Bikára, se a Hágira, se a Nádorra, se a Savariára. Az irodalom országa. A számítógép mellé egyetlen szék fér csak el. A szerkesztőséggel csak e-mail címen kerülhetsz kapcsolatba. Ott talán nincs is ember, a számítógépek olvassák egymást. Könyvkiadó, az meg hol van? A kocsmák, ha vannak is, nem tudnak az irodalomról, ami ha van is, nincs élete. Az élet nem halt meg ezért vagy azért, ez a jó szórend: nem meghalt, hanem elmorzsolódott. Kicsusszant belőlünk és önmagából. Miközben könyvek lettek a dumákból, elemzések a körbeolvasásból, életművek a művekből, meg halálművek az életből, díjak, lakásépítés, a gyerek makacskodik az óvoda ajtajában, az asszony morog a konyhaajtóban, és elkezdünk temetésekre járni, az öregek hirtelen menni indulnak, nincs helye a gyászunknak a hivatalos mondatok között, rájövünk, mi a tisztelet, s hogy mit is jelentett, amikor az És-ben az ezüsthajú szánta költő maga tördelte a rajzát a versem mellé, aztán az asztalánál kussolhattam a Nimródiban, amikor a Lukácsban nézhettük a nyócker íróját, ahogy minyont kér és szimplát, ahogy a trikós atléta a faháza ajtajában ajánlatot tesz a szerelmünknek, ahogy a manóarcú angyal az éjszakában társalogni hív azokkal, akiket csak ő ismer...

Polgárok leszünk, mert a konszolidáció életkori és nem politikai kategória (hazudom utólag, visszafejtkezve), a vagyunk helyett lettünk, szabályos óra- és napi-renddel, hitelkártyával, elvárható és el is várt Ibusz-utakkal, az autóba pakolva két hétre az étel.

De nem mindenki tart velünk. Páran elmaradtak. Nem tudjuk, mert elfelejtettük, hogy hol és hogyan haltak meg, hol a sírjuk, ha még nem számolták fel a temetői hivatalok, mert nem volt családjuk, amelyik hosszabbítson, vagy az egynél több is volt, nincs emléktábla a házuk falán, mert örök albérlők voltak, kocsmáik fala sem emlék-

Talán csak annyi megszerítással vagy inkább kiegészítéssel, hogy rossz sehasem volt emez, Ön által nevezett úr, jelen sorok írója. Lelkében. A többi meg időjárási és hőlgyményi frontok kérdése. Lásd McConey alias Mákonyi Bandrét hasanpéldaképp, s ezt nem a viszentbóklászás mián mendem. Szóval kemelyra fordítva a szót, kömlyen mendem: lelki kondíció kérdése. Úgy tűnik, hogy ~~szóval~~ a sokadik magánéleti össze-reppanásemnak kellett bekövetkeznie egykeri egyensúlyam visszanyeréséhez. A fene érti ezt! Hiszen elvileg, ugye, fordítva kellene működnie a delegnak. Egyébként meg, az elismerő szó értékét növeli, hogy magától jövend. De valami csak megmaradt a Mezgős kerzszakból, ha tudniillik Reményi Tarján József Tamás úr is hasanlókban rész~~é~~tetett lapja megszűnéséig, mint Ön, dear Tuter. Jó volt tudni, hogy az az egykeri valami, amire azt mondjuk ma, hogy Mezgős szellemiség, két helyen is tovább ~~szóval~~ működött-működhetett, amíg. Múltunk vajh jövendónk leend-e? Magyarország nem lesz, ha nem volt. /Tudniillik./ Észtek vótak akik lettek a vótek meg mind ~~szóval~~ vepszék lettekvótak. Ez a nagy omletti kérdés! Omlett: hamm lett./Om mani padme hum./ A

szik, mert immár pizzéria, szusibár, nemzeti bürgerfaloda, és eltűntek a restik is. Arcok maradtak az emlékezet mélyén, papírok, egy-egy kötet, elfelejtett folyóiratok még el nem felejtett lapjai, felejtethetlen gesztusok és szavak, amik velünk együtt fog-nak végleg elenyészni. Meg maradnak az okoskodó összehasonlítások, ja, ez a Haj-nóczy éppen olyan volt, amilyen a Cholnoky, tudod a Viktor, de a László is lehetett, fél évszázaddal (és egy nemzettel) előbb, csak, csak neki, Hajnóczynak, már a neve is hamisítvány, hát még amit Martinovicsékról dűnnyögött maga elé, míg szólt a Soha se mond, hogy túl vagy már mindenem és a padlón ide-oda gurult az unikumos üveg, mintha egy hajón...

De ideje, hogy a tárgyra térjek. Bár eddig is őt néztem. A tárgynak neve van: ESZE. Így írta alá magát. Endrődi Szabó Ernő, aki 1948-ban született és 1997-ben halt meg. Jóban voltunk, szerkesztőségben, kocsmában, társaságban, de olyasféle ba-

rátja nem voltam, mint Zalán vagy Mányoki. Olyan alkalmi barátja sem, mint Háy János, akit – mint később megírja egy nosztalgikus rajzban - egy szuzdali éjszakán majdnem sikerült megölnie. Ott, ahol Ernő a bogumilokat kereste mint avantgard költő, azokat, akik arrafelé soha nem éltek, de egy avantgard arról kell beszéljen, ami nincs. Nézem az utána maradt papírokat és tudomásul kellennem, hogy kapcsoltnak voltak eseményei (eseményei voltak) – random! –, de nincs eseménytörténete. Szaggatott szál egy nagy kusza gombolyagban.

Amikor ESZE aláírását nézem pár régi papíron, az arcát látom. Azt sem a valóságban, hanem egy filmről. Valamikor a hetvenes évek elején-közepén egy zugvetítéssel voltam a Mafilmnek abban az épületében, a Könyves Kálmán körút és az Üllői út sarkán, amelynek helyén évtizedek óta a távolsági buszok pályaudvara terpeszkedik, Péterffy András hívott (akivel vagy harminc év után afféle algórék voltunk a televízióban). Ekkor még valóban létezett az avantgard, amely a filmen szívesen álcázta magát dokumentaristának. És ez nem is volt akkora ideológiai csúsztatás. Hiszen aligha van különbség aközött, ha a fennállót úgy romboljuk, hogy a formát számoljuk fel, vagy úgy, hogy a valóságról kezdünk beszélni. A film a pomázi munkaterápiás intézetbe látogatott el. És az egyik pillanatban váratlanul Ernő mosolygott a nézőre, szép hosszú hajával keretézve az arca. Utóbb, talán évekkel később, kértem tőle, „Valami gondozóféle voltál ott?” „Nem, hanem ápolit.” Anekdota – magyar valóság. Ahogy valóság az is, hiszen mesélik, noha tárgyi hitelét nem ellenőriztem, hogy börtönben is volt. Mert egy kocsmai afférban az ott lévő oroszoknak megmondta (és talán nemcsak szavakkal) azt, amit minden magyar gondol róluk, vagy mert egy rohadat feljelentővel közölte, hogy mit gondol minden magyar az itt lévő oroszokról. Különös: két zárt tér van előttem (bár afféle virtuális valóság mindkettő), ez keretezi őt, egy olyan férfi emlékét, akinek egyetlen létformája volt, versben és életben: a szabadság. Aki tudta, hogy a szabadvers nem poétikai esetlegesség.

És van egy harmadik zárt tér élményem is, ESZÉ-vel a középpontban. Ez a Zsivágó-ban történt 2011. december 11-én. Emlékest volt itt az Irodalmi Jelen szerkesztésében, Kőhárfa címen, alighanem Mányoki Endre volt az éceszgéber és Ernő lánya, Kisanna. Ez a café afféle miniatűr irodalmi-zenei-avantgard kulthely a kőgazdag Jókai térbe torkolló hajdani kódís kiszidó (Szerecsen, lásd Kóbor Tamás össze műveit, ma) Paulay Ede utcában. Mint egy lepusztulóban lévő polgári szalon, amit a lakók túlzásúfoltak, mert itt tárolják az elhalt rokonok bútorait is. „Egy hely, ahol megállt az idő..., kicsit megpihen aztán rohan tovább.” Vagy „Tisztelet a holtaknak. Ámen. (Lesz forralt bor is.)” Hát ilyen hely ez. A Tér Színház, meg Zalán, meg Weiner Senyneyi meg mások adták elő a verseket, meg persze Mányoki Endre, aki a Teaidő – vasárnap délutánt mondja, rekedten, öszülve, amit még ő szerkesztett a Mozgó Világ utolsó évének egyik nyári számába. ... „légtengeri sünkaraván”, „orkáncsigaházak”, ebfélék vannak a versben, ami szürrealista szerelmi költemény, de utal benne a szerző a maga születésnapjára is. Ez azért megjegyzendő, mert édesanyja, Adélka, huszonkét évesen elvázott a kisfiú megérkezésekor, ami megemészthetetlen élmény volt, volt is, maradt is. A szövegek hangzása mellett és alatt és fölött (egy galéria is főszerepet

játszik) zene szól: valami lágy és mégis karcos fúvós, gitár, kattogások. Az „ernőség” megidézése folyt a lidérces, de annál meghittebb zsúfoltságban. És ez az „ernőség” keresi a szavakat itt is és most is, random papírok, szavak, árnyalakok, telefonbeszélgetések, e-mailek között és közepette. Most észlelem az interneten újranezve az esetet, hogy a főszereplő egy üres képkeret volt, amit a szereplők mutogattak erre meg arra...

Hadd írjam le a forrásaimat, amik leírhatók. Vannak az „ernőséget” körülvevő nevek. Zalán, Krasznahorkai, Weiner Sennyei, Bíró Jóska, Simonyi Imre (akit versben említ a Mozgó Világban), Cselényi Béla, Sziveri, Balaskó (akiről értekezést közöl a Hítelben), Háy János, Szepesi Attila, Domonkos Laci (aki – íme – felidézi őt), meg – alighanem sokan mások. Két nyomtatott emlékhalmaz, amihez közöm volt: a Mozgó Világ utolsó három éve (1981–83), és a Hítel 1988-tól 92-ig. Az előbbiben háromszor jelent meg, az utóbbiban tizenháromszor.

A Mozgóban a nyolcvanas évek első három évében egyike volt azoknak a váratlanul felbukkanóknak, akik külön-külön és mégis csoportosan indultak meg a nyilvánosság felé – élni kezdve az irodalom életében... Mindenki egymaga volt, mindenki új volt és más volt, és mégis egyben voltak, együtt voltak: nemcsak otthonosan a kocsmasztaloknál, hözöngve és nagyzolva a zugkultúrházak poros pódiumain és (eleinte) feszengve a szerkesztőségekben, hanem a lendületben, a célokban, az akaratban, a mindent legyőző bizalomban. Olvasom ezeket a mozgós dolgait ESZÉ-nek: egymás mellett áll az avantgard ítélete: „versre sem érdemes”, amit persze vers fogalmaz meg, és a nosztalgia valami krúdys-biedermeieres szépség után: „krizantémzemű ablak”. Aztán jön a nagy vers, amiről biztos vagyok, hogy a kiinduló képét egy hajnali mámoros kószálás adta: Amikor a Szabadság-szobor a Gellérthegyről megindult Békásmegyér felé. Ez – mondom ma – valami torz-torzított létállapot-posz, és úgy látom, ez lett Ernő igazán jellemző formája a későbbiekben, olyan keret, ami fesztelenül szív fel minden fesztelenséget – a szürreális lázalmokat a tipográfiai tébolyba. De ott van a mélyben – lehet persze, hogy utólagos belemagyarázás – az, amit Csurka nyomán féltréfásan, de annál komolyabban „magyar ügynek” szoktam szoktunk nevezni. Az a politikai-nemzeti elköteleződés, ami éppen nem gyakori a magyarföldi neoavantgard művelőinek körében, és ami bizonyára közrejátszott Ernő végleges kizáródásában. Gondolom, merengek.

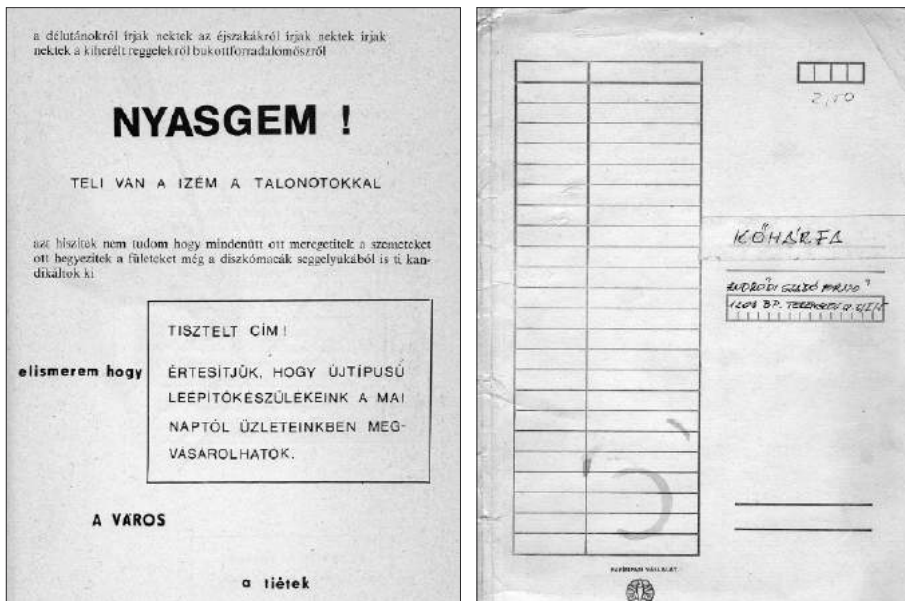
Számtalan emberrel volt kapcsolatban ESZE, és mégis mintha kimaradt volna azokból a szerveződésekben, amelyek meghatározták a nyolcvanas évek közepén a fiatal irodalom létmódját. Első és egyetlen kötete, a Lelet (1986) a JAK-füzetek 24. darabja. Ám ha megnézzük ennek a sorozatnak azokat a köteteit, amelyeket egy-egy csoport szerkesztett pályára lépésekor bemutatkozásul, az ő neve mindenhol hiányzik. Mindig a margón létezett, ha olykor mást is hazudott a látszat. Egyedül a Kulcsár Szabó Ernő és Zalán Tibor által összeállított Ver(s)ziókban szerepel, de ez a gyűjtemény a „formabontás” jegyében szerkesztődött, a lehető teljesség jegyében. Elég kudarcos koncepció volt, ezt már a szerkesztők is észlelték, hiszen, hogyan fér meg egymás mellett, mondjuk, Döbrentei és Fenyvesi Ottó, Kodolányi Gyula és Molnár Miklós, Pósa Zoltán és Markó Béla, Tóth Erzsébet és Székely Ákos? Mindazonáltal

az itt közölt dolgai Ernőnek alapművei a kor képvers-kísérleteinek és tipográfiai formációinak. Ám ha megnézzük az idevágó köteteket, a Fölőspéldányt, a Jelenlét-revűt vagy a „Kováts”-ot, közös ars poétikáknak legfeljebb a nyomai észlelhetők ezekben is: a résztvevőket az akolmeleg tette közösséggé. Ideig-óráig, teszem hozzá. A szétválásokban, ami oly természetes az avantgard mozgalmak történetében, nagy szerepet fog majd játszani a rendszerváltozás, a maga brutális megosztó politikumával is. (Az Üdvözlésben ezek a nevek állnak egymás mellett a tartalomjegyzékben: Csajka Gábor Cyprian, Csordás Gábor, Lezsák Sándor, Parti Nagy Lajos, Szervác József, Tóth Erzsébet... mondom: 1986...)

Mindenesetre, ha megíródnék valamikor ennek az évtizednek a magyar költésztörténete, amit sok éve éppen Ernő (talán) legelkötelezettebb szerkesztő-barátjától, Mátyók Endrétől várunk, az valamiféle spirituális jóvátétel is volna, a sors közönyös ítéletének kiigazítása. Hiszen éppen ESZE készült ennek a munkának az elvégzésére. Kétszer folyamodott Soros-ösztöndíjért. Ha utóbb meg is kapta (nem ismerem a fejleményeket), a munka nem készült el. Azt azonban örömmel nyugtázom, hogy mindkét alkalommal engem kért fel ajánlójának. És egy borítéknyi véletlenül – random – fennmaradt papír halmazában ott van mindkét ajánlásom. Örülök, hogy legalább akkor elmondhattam ESZÉ-ről azt, amit Ernőnek ma is szívesen elmondanék.

„Két éve pályáztam Sorosra, amihez voltál szíves ajánlást írni. Nem kaptam meg, valami hangzatos formulával kifizettek – a pénz helyett. Most újra pályázom és ugyanazzal a már-már mániámmá vált témával. Ami az elmúlt évek fejleményeivel együtt a szememben még jelentősebb.” Olvasom keltezetlen levelében. Az én ajánlásomon sincs dátum, de valamikor 1987-ben, vagy közvetlenül azután keletkezhetett. Tán mondanom sem kellene, nem önmutogatásként, hanem kizárólag – utólagos jóvátétel? - Ernő jellemzése miatt idézek belőle. „Endródi Szabó Ernőt több mint egy évtizede költőként tartja számon az irodalmi élet. Pályakezdése – kor- és pályatársai többségéhez és javához hasonlóan elhúzódott, első kötete 1987 elején jelent meg. Komoly intellektuális elmélyülés, poétikai iskolázottság, átgondolt történetiség jellemzi költészetét. Bár nem idegen tőle az experimentációra való készség és hajlam, legemlékezetesebb verseiben a személyiség és a történelmi krízishelyzet átélése nem engedi, hogy túllépjen a klasszikus avantgard nyelvhasználatán és poétikáján. Ösztöndíja egy olyan munka elvégzéséhez segítené hozzá, amely túlzás nélkül úttörő jellegűnek és hézagpótlónak mondható. Az ún. 'arctalan nemzedék' költészetét kívánja szociológiai, kritikai és irodalomtörténeti teljesség igényével bemutatni... A 70-es, 80-as évek 'történelmen kívüli' viszonyaira reflektál lírájuk, s ez a determináció nemcsak poétikai lehetőségeiket bizonytalanította el, hanem 'felismerhetőségüket', sőt önmeghatározásaikat is.... Endródi Szabó Ernő vizsgálatainak középpontjában emez újfajta lírai érzékenység szereplehetőségei állanak. Munkájának jellegét, távlatait és nehézségeit, jó jellemzi az a terjedelmes résztanulmánya, amelyet az Életünk 1987/5. száma közölt. Ebből kitűnik, hogy a szerző nem elégszik meg a tények regisztrálásával – jóllehet az is nagy munka volna – hanem egy dinamikus európai történelmi és mű-

velődési valamint mentális háttér előtt értelmezi tárgyát és anyagát. Bensőségesen és intellektuális eréllyel. Megjegyzendő, hogy nem csak a magyarországi újabb költészetet vizsgálja, hanem, szemhatára befogja az egyetemes (mai) magyar írásbeliséget

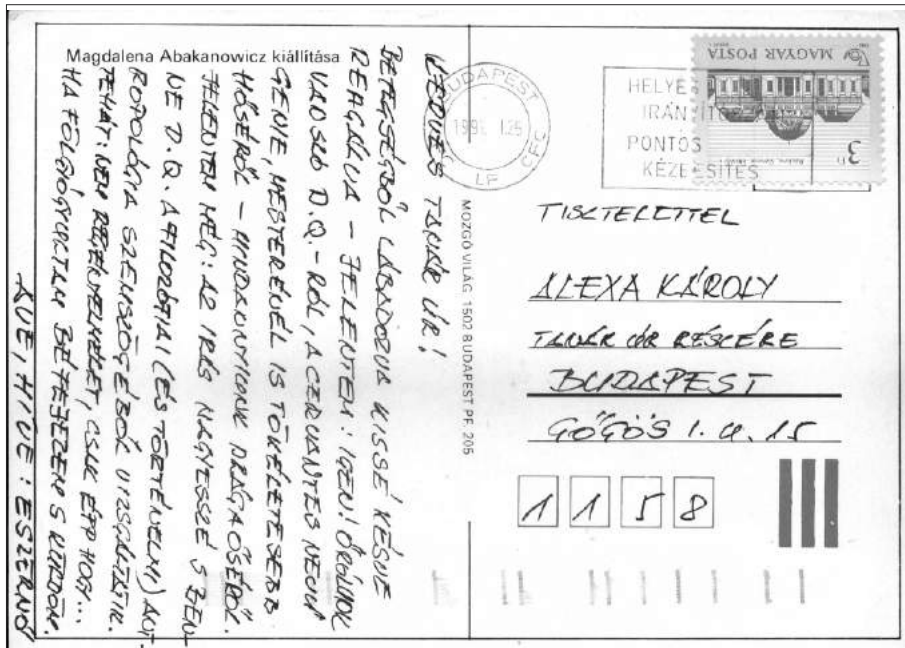

is. (Erre mutat az is, hogy immár második éve dolgozik egy antológia összeállításán, a kolozsvári Echinox című lapból, amely a magyar, sőt a közép-kelet-európai újabb avantgard egyik meghatározó fóruma.)”

Mint az Életünk jelenlegi főszerkesztője és a Hitel valahai főszerkesztő-helyettese megtorpanok a „történelmen kívüli” szintagmánál. Ma már – de ezért már jó ideje – inkább így mondanám: „történelem nélküli”. Ez az imaginárius létidő mindannyiunk sorsát meghatározó valóságként működött a hetvenes-nyolcvanas években. Minden mozogni, működni, sőt, Uram bocsá, haladni látszott, a technika, a fogyasztási javak minősége, az egyének életsora és a társadalom közéleté is, miközben minden állt. Az 1956 után és (miatt) hatalmas elhazudott történelem elbánt magával a létidővel is. De erről csak a zsigerek súgtak – a neuraszténia meg a költészet, hogy sommásan fogalmazzak, Endrődi Szabó Ernő szemét keresve az arcába hulló haja mögött. Nem tudom ismerte-e Hajnóczy Pétert, előttem mindenesetre párban szoktak megjelenni, ha ezeken az időközön késztet a helyzet és valami alkalom tűnődni. Haláluk között több mint másfél évtized a különbség, de voltak közös alkotói éveik. Hogy mi a közös bennük? Az önpusztítás kényszerűsége. És ennek csak látványeleme a kocsmá. A lényege az, hogy teljes szellemi, lelki, morális és fizikai valójukkal „álltak bele” az irodalomba, az irodalomba, ami számukra egyet jelentett az élettel. Hajnóczyt akkor éri utol, noha éveik üldözte a halál, amikor elfogyott testben és lélek-

ben, amikor már a zsigerei is mondatokká váltak, amikor már nem tudott szövegek formájában jelenvaló, azaz humán létező, lenni.

ESZE a kezdet legkezdetétől jelen volt a Hitel szerzői között. Vállalta a szereplést a rendszerváltozás legjobbainak lapjában (bizony az volt a Hitel indulásakor...) és a lap is vállalta őt. Írásából nem a remény, hanem a totális borúlátás antológiája állítható össze. „Politikailag” – ha olykor... – helyesen és hasznosan, derék magyar férfi módjára reagált egyes eseményekre. (Olvassuk el a Cui prodest? négy kolumnáját az 1990. november 28-i számban, „a megtévesztett zsidóság és az arcul csapott magyar-

ság” „lincselő kommandók” által gerjesztett hadiállapotáról.) De lelki szerkezetén a rendszerváltozás távlatos látszatai mit sem változtattak. Ott állt dermedten, noha jött, ment, eltűnt, előbukkant, társalgott, hozta a verseket, kritikákat, jegyzeteket, tanulmányokat, ott állt, ahol valaha megdermedt. Ott látom ma is, ahol első itt közölt verse (1988. november 16. Zété-nek, géjé-nek és cs-nek) láttatja: a „bukottforradalomész”-ben. Amikor csak azt kiálthatod, hogy „rohadék európa / hova tetted a bukott forradalmakat”, és csak ilyen nyeglén ünnepelethatsz: „szart a billikomba”. És van egy jegyzete az első szabad választással szinte ugyanegy történelmi pillanattól (1990. május 16.), Fejcsóva a címe. Így kezdődik: „Már nem számolom a napokat. A magány áthatolhatatlan betonfalként vesz körül, elzárja előlem az időt... Hónapok óta tart ez a bénult állapot. Kifolyt belőlem az idő. Mitől?! – kurkászom a lehetséges okokat: magánéletem zsákutcája: harmadik elrontott-elromlott – tán sohasem ép? – ház-

ságom; az elveszített – tán sohasem volt? – társ hiánya; a harmadik elveszített gyermek... Igen, ez is. És persze: nemcsak ez, nem csupán ennyi, hiszen jóval korábban kezdődött ez az idővesztés. Vagy inkább időtévesztés? A 'kizökcent idő' itteni és mostani aktualitása?! De hiszen sínen vagyunk... csak épp még mindig nem a vonaton! Bár úgy tűnik: rendezik már a szerelvényt, negyven év óta először, megbízható vasutas-kezek... Negyven év. Ennyi múltam. Egyidős vagyok a hazai bolsevizmussal. S most hogy az idej tavaszban, nemcsak a rügyek bomlanak, hanem valami halvány esély, valami halvány reménység is, mégis idővesztetten és időtévesztetten ülök szobámban, magamban, maradék életem lehetőségeit csócsálva... .. egyre bénítóbban növekszik a csönd. Betűk, hangok. Viszonylagosság. Viszonylagosságaink. Viszonyaink dolgokhoz, történetekhez, emberekhez – viszonyok és eleven kapcsolat helyett. Érzékelések, tudomásul vételek – a megézés és a megértés helyett. Ízlelgetem a kifejezést: elemi igényesség! No de: Don Quijoténak lenni épp itt és épp ma... a hőbörödöttségig hinni az elemi emberiség, a személyiség, a negyven év alatt elnyomorított, elszürkített, elcsökevényesített lélek újraalkotásában..., nos, ez ugyebár többszörös idővesztés, merő anakronizmus..." Alighanem ekkortájt írt egy képeslapot nekem tervezett Don Quijote-dolgozatáról, „mindannyiunk drága őseről”. (A dátum legfontosabb száma a postabélyegzőn nem olvasható.) Ez (vagy más?) a Kortársban fog megjelenni bő három év múlva. De azért még a választás évének őszen ilyen sorokat ír – és ilyenek közül a konzervatív református férfiak által szerkesztett Hítel! – hogy: „Szétázott a tököm a langyos vízben.” Vagy: „A dolgok alázatosan jelentik a semmit.” Azaz: „Sírni? Inni? Írni? Az itt a kérdés. Adylemma.”

Ember helyett emlékek, vers helyett papírok. Megdőbbenve nézem: ez a robotsztus, démonokkal együtt élő ember milyen szépen írt, milyen hibátlanul gépelt. Egy igazi forradalmár ahogy az indigóval szöszöl, aztán meg szeretné kitolni az első pohár idejét. Mert forradalmár volt emberként is, lírikusként is a javából. Milyen sokat tudott. Mikor olvasott? Hol? Járt könyvtárba? Hogyan élt, amikor megpróbált élni ő maga és nem a fantomok társasága, mely a nevét viselte. Most, hogy Domonkos László elküldte esszéjét nekem az Életünkbe szánva, a két vagabundusnak látszó, de az életet, tehát az irodalmat mindennél komolyabban vevő szegedi társáról-cimborájáról-barátjáról, s mivel Petri Csátót csak a Szepesi Attila-, Veress Miklós- és Temesi Ferenc-féle szájalmas-szomorú anekdotákból ismerem, ESZÉ-t viszont sok éven át személyesen is – meg nem szűnök gondolni rá, a túlélő megbocsáthatatlan jóléte-sültségével. Csak Mányoki Endrével osztottam meg élményemet, tudván azt, hogy a kevesek egyike, aki nem hagyja végleg elmúlni Ernő barátunkat-cimboránkat-társunkat. Benne bízom, hogy lesz készítetése – sok-sok egyéb dolga mellett – arra, hogy eljárjon egy nagy ESZE-könyv érdekében. Bámulatos tanulmányok, megőrizendő versek, emlékezések... Endrétől kaptam, akivel együtt lehettem már a pesti bölcsész karon, noha meglehetősen eltérő státusban, aztán lapoknál, köztük a Mozgónál és a Hítelnél is, tehát tőle kaptam néhány verset, amikkel Ernőt búcsúztatják barátai-cimborái-társai. Bogdán László így kezdi: „az idő kapitánya endrődi szabó ernő / tétován visszafordul felette fehér felhő / ebbe a felhőbe vész elfekszik lassan benne /

égi jéghegyek között foszforeszkál a teste...” Cselényi Béla meg így: „muslinca lettél az ég fehér galuskái közt; / megzavartad az angyalok karát, / puttók tomporát vizslatod; / ruhástól alvó Villon-szagod / – remélem – parfüm nekik.” Így köszönnek el tőle is, meg az avantgardtól is.

Utóirat. Mányoki Endrének meg innen is üzenem, hogy a birtokomban van (és fogalmam sincs, hogy került oda – ide) egy 1982-ben Balatonszemesen készült Endrődi Szabó-vers – Szencséges oltáráffér, avagy az ún. (ny)elvkritikus k(t)öltészet manifesztuma – eredeti (saját kezű jegyzetekkel hitelesített), nyomdakészre tisztázott példánya, amit a szerző alighanem neki dedikált. Kérem értesítését, hogy vállalja-e az azonosságot a vers címe alatt olvasható „mákonyi bandre” névvel.

Bíró József: Etude – E.SZ.E. emlékére

TURCZI ISTVÁN

Felforgatókönyv

„akkor befordulunk valami más
körül nem írható homályos térbe”

Tűz Tamás

Mind itt vannak ágyam körül.
Ezer toprongyos, üvöltő démon.
Egyre közelednek, a kezük magasban,
félek, majd szétpattan a halántékom.

Mit akarnak ezek tőlem?! Messze a hold,
nincs segítség, nyitnám a szám, de kuss,
kezükben a fejsze, a háló és a bot
minden, csak nem archaikus.

Támadóim szaggatott lihegése már
nyakszirtemen. Kígyófény-élű üvegen
kiterítve fekszem, s úgy nézem testem
ostorral csíkozott póreségét, mint egy idegen.

S a döbbenet, hogy milyen csönd van itt
az utolsó épp-hogy-még-szabad pillanatban;
már emelnek, késő, visszahangzik bennem
pilátus, szupersztár, ecce homo, hittan.

Mindig történik helyettünk valami.
Fenn a fakereszt, lenn a dühös nyáj van.
A felmenő nap szikrát szór a dombra.
Jön a megbocsátás tájkép alakjában.

Sikoltanék, nem jön hang a számon.
Megrémít a halál úgymond, közelsége.
Villám ver éket vérző öt sebembe.
A befejezésnek soha nem lesz vége.

A súlyos kereszt egyszerre szállni
kezd velem. Ki talán szerencse fia,
annak menekvése a csupasz ég felé
kiadós csoda vagy benevolancia.

Jobb meggyőződéselem ellenére érzem,
amint karom felemelve valami jelt
adok, hogy megállítsam, ha meg lehet,
e légből kapott, kétes mennybemenetelt,

de elkéstem, már kész van a jelenet:
púdert szed a sminkes, cigi kell, pia,
s míg én álmatag hátul megírom,
ebédelni indul a statisztéria.

Geografia poetica

BARÁNSZKY - VARIÁCIÓK

I ÚTRAHÍVÁS

bejött a béta változat – a lehetetlen
hosszú zarándoklat végén talán után
megunva lombok kínai árnyjátékát
a budagyöngye teraszának összehányt falán

a korszellemnek tett engedmények helyett
az óbudai Castrum kürtösének öltözött
így indult visszaútra visszakézből ha már
a világ nevű szuterénből úgysis kiköltözött

hát nagyjából ez lett belőle látható
jobbra new york balra tihany
különböző látószögekből a fény úgy
tekerződik mint egy nő vagy a kiöntött higany

körbejárni és sorban megcsodálni mindent
a jólérthetőség elkerülése végett
a tapasztalat naprakész műtárgyai közt
utaztatni nyelvet kiölteni mesterséget

bizonyos versekben ez már csak így van
saját akaratába zárul úgy véd meg másokat
a szóval bélelt házi panteonban megfér
hérosz mártír és megannyi gyenge másolat

kik rángatták bele ebbe az egészbe
a járatlanabb zugokban kit találsz
közben elfogytak a védőszínek fedőnevek
elblitzelt történelem Fuck the nice!

II
EN TRANSI

itt az idő elhagyni a költészet óvatos berkeit
mindig csak a közepébe vagy kicsit fölé
telibe viszonzott vágyat ér találat
ha már a lelke végképp istenördögé

akinek erdélyről a miklós jut eszébe
focinemzetről a seggberúgás ki foghatja le
a felhőknek is befellegzett hát még lejjebb
hol körbeásva nyughatatlan nyughelye

aki egy ideje a saját nekrológját éli
ha nincs hol beesteledni nem veszi zokon
bikának istennek becsapódásnak álcázva
hasonlóságait veszti a barlangrajzokon

a szó is mint tereptárgy észrevétlen marad
nap nem csillan a féltett glórián
a történet végül lefut a sorról
nagy panaszfalakból mégis gregorián

mintha már túl kis szériákban földi
szégyenen bottal üthetik maradék nyomát
egy kézmozdulat az egész finom fejbiccentés
az alkony kásafénye kérébe gyűjti a kvintesszenciát

A papírember

TAMKÓ SIRATÓ KÁROLY ELINTÉZETLEN ÜGYE

Látjuk őt, amint úrhajóba száll.
Előtte tévéinterjúk sokasága várja.
Higgadtan beszél. Önmérsékletre int.
Figyelmeztet az Úr tízparancsolatára.

Régóta készül: *a kor élére vinni a
magyart* masszív gyermekkori vágya.
Hagyjátok hát, hogy ő beszéljen egyszer,
körvonalazódik az Álom anatómiája.

A barlangrajzok alfájától ikonok
aranyporos bétáján túl és tovább,
szonettek, kulcsregények gammájáig:
a fenséges céltalanság ideje lejárt.

Győzött a dimenzionizmus! Új erő,
mindent elsöprő *művészet-fauna*
tört életre, s csak rajtunk áll, eljut-e
nagyvárosokból a legkisebb faluba.

Az élet mint halálos betegség már a múlté.
Az idő mérföldes csizmában lépdél.
Kiáltsa ki a Jövőt, akinek elintézetlen
ügye van az emberiséggel.

Megkezdődött a visszaszámlálás.
Hősünk már csak a zéró-jelre vár.
Tekintetét kamerák pásztázzák,
szkafanderén ez áll: Tengerecki Pál.